

วารสารสภาวิชาชีพบัญชี

Journal of Federation
of Accounting Professions

Download ในรูปแบบ E-book
ได้โดย Scan QR Code
www.ffac.or.th

FAC

วารสารสภาวิชาชีพบัญชี
Journal of Federation
of Accounting Professions

ISSN 2672-9776 ปีที่ 7(3) ฉบับที่ 21 กันยายน - ธันวาคม 2568

สำนจากบรรณาธิการ

วารสารสภาวิชาชีพบัญชีมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ความรู้ และสนับสนุนการพัฒนาวิชาชีพบัญชีให้สอดคล้องรับกับการเปลี่ยนแปลงของ สภาพแวดล้อมทางธุรกิจ กฎระเบียบ และความคาดหวังของสาธารณชน ตลอดเวลาที่ผ่านมารเราเป็นเวทีหนึ่งในการส่งเสริมองค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริง และสะท้อนบริบทของการประกอบวิชาชีพบัญชีในหมู่ผู้ประกอบการวิชาชีพ

สำหรับการขับเคลื่อนความก้าวหน้าทางวิชาชีพ กองบรรณาธิการให้ความสำคัญกับคุณค่าของเนื้อหาที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาวิชาชีพ การยกระดับคุณภาพการปฏิบัติงาน และการสนับสนุนการกำหนดแนวปฏิบัติหรือการกำกับดูแลที่เกี่ยวข้อง องค์ความรู้ดังกล่าวอาจอยู่ในรูปของการวิเคราะห์ วิจัยเชิงบริบท กรณีศึกษาเชิงวิชาชีพ หรือ ข้อเสนอเชิงนโยบาย เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง และความน่าเชื่อถือของวิชาชีพบัญชี

โอกาสส่งท้ายปี 2568 ต้อนรับปีใหม่ 2569 ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย อวยพรให้ทุกท่านมีความสุขกาย สุขใจ คิดหวังสิ่งใดขอให้สมดังปรารถนา ปีหน้าเรายังคงมุ่งมั่นเป็นแหล่งองค์ความรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างวิชาการกับวิชาชีพ ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และมุมมองที่เป็นประโยชน์ และสนับสนุนการพัฒนาวิชาชีพบัญชีอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ต่อผู้ประกอบการวิชาชีพ สังคม และสาธารณชนโดยรวม

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมชาย ศุภธาดา

สารบัญ

๐๐ บทความวิจัย ๐๐

04 การบัญชีนิติวิทยา: มุมมองการศึกษาและแนวทางการพัฒนาวิชาชีพ

ธันยธร ศรีโชติ

ดร.นนทวรรณ ยมจินดา

ดร.ไพลิน ตรงเมธีรัตน์

ดร.ลภินี โกศลบุญ

24 Environmental, Social, and Governance

Performance and Dividend Payout:

Evidence from Thai Listed Firms

Pavinee Manowan, DBA

48 การสังเคราะห์ตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีเชิงผลลัพธ์และการวิจัยในอนาคต: กรณีศึกษาประเทศไทย

ธันวารินทร์ ต๊ะเสาว์

ดร.ขวัญฤดี พรชัยทีวีต์

ดร.ปวีณา กองจันทร์

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมชาย ศุภธาดา

- มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์ธีรรัฐ รัตติศรี

ศาสตราจารย์วิโรจน์ เล้าหะพันธุ์

นายวินิจ ศิลามงคล

รองศาสตราจารย์ ดร.เกรียงไกร บุญเลิศอุทัย

กองบรรณาธิการบริหารและกลั่นกรองบทความ

รองศาสตราจารย์ ดร.วชิระ บุญยเนตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.ศิลปพร ศรีจันทน์เพชร ผู้ทรงคุณวุฒิ สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรชัย อรุณเรืองศิริเลิศ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กองบรรณาธิการกลั่นกรองบทความ (ภายนอก)

นางวารุณี ปรีดานนท์

- ประธานคณะกรรมการวิชาชีพด้าน การวางระบบบัญชี สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์

นางนันทนา สังขวิจิตร

- คณะอนุกรรมการด้านการพัฒนาวิชาชีพบัญชี สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์

รองศาสตราจารย์ ดร.พนารัตน์ ปานมณี

รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สุภัทรกุล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดิชพงศ์ พงศ์ภัทรชัย

- มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.เกรียงไกร บุญเลิศอุทัย

- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สุนีย์รัตน์ วุฒิจินดานนท์

รองศาสตราจารย์ ดร.อุษารัตน์ ธีรธร

- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์

- มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นันทวัฒน์ วิเศษสรพร

- มหาวิทยาลัยรังสิต

ดร.กรินทร์รัตน์ บุญญวัฒน์

- มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญ เสงี่ยมวิบูล

- McKendree University

นางสาวธัญพร อธิกุลวริน

- กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขวัญทิพย์ มิตรภานนท์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เมตตา เสมสมบุรณ์

- มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

นางสาวโสภิตา สุ่มสังข์

- ผู้จัดการส่วนงานศูนย์วิจัยเพื่อความเป็นเลิศ สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์

นางบุษกร ธีระปัญญาชัย

- ธนาคารแห่งประเทศไทย

นายสุรินทร์ ตลปัญญาเลิศ

นายชาญศักดิ์ วงษ์จันทร์

- กรมสรรพากร

นายสุเทพ พงษ์พิทักษ์

- ผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษีอากร

คุณมานิต พาณิชย์กุล

- ชมรมผู้ตรวจสอบภายในธนาคารและสถาบันการเงิน

นางวิไล บุรณกิตติโสภณ

- บริษัท เคทีเอ็มจี ภูมิภาค สิบบัญชี จำกัด

นางสายฝน อินทร์แก้ว

- บริษัท สำนักงาน อีวาย จำกัด

ดร.สุวัจชัย เมฆะอำนวยชัย

ดร.เกียรตินิยม คุณดีสุข

นายธวัชชัย เกียรติกวานกุล

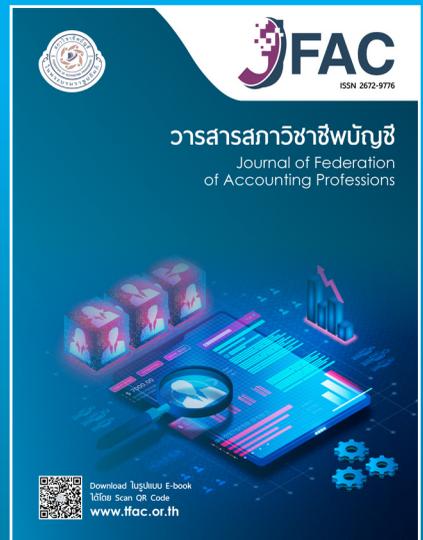
- บริษัท ดีลเลอร์ ทัช โธมัส ไซยยุค จำกัด

ดร.สมศักดิ์ ประถมศรีเมฆ

- นักวิชาการอิสระ

วารสารสภาวิชาชีพบัญชี

ปีที่ 7(3) ฉบับที่ 21 กันยายน - ธันวาคม 2568

เจ้าของ

สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์
Federation of Accounting Professions
Under The Royal Patronage
of His Majesty the King

ที่อยู่สำนักงาน

เลขที่ 133 ถนนสุขุมวิท 21 (อโศกมนตรี)
แขวงคลองเตยเขตเหนือ
เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110
โทรศัพท์ 02 685 2500
โทรสาร 02 685 2501

ออกแบบ

นายกวิน กิมยก
นางสาวสุษุมลย์ แก้วสนั่น
นายชยากรณ์ นกุล
นายกฤษณะ แก้วเจริญ
นายจิราวัฒน์ เพชรชู
นายชัยฤทธิ์ อนันตะ

ส่วนสื่อสารองค์กร
สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์

- http://www.tfacc.or.th
- tfacc@tfacc.or.th
- www.facebook.com/tfacc.family
- LINE@ @tfacc.family

การบัญชีนิติวิทยา: มุมมองการศึกษา และแนวทางพัฒนาวิชาชีพ

THE FORENSIC ACCOUNTING PROFESSION:
The curriculum and career development aspects

ธันยธร ศรีโชติ

ที่ปรึกษาภาษี
บริษัท เบเกอร์ ทิลลี่ แท็กซี้ (ประเทศไทย) จำกัด
Email: thanyathorn.sorn@dome.tu.ac.th

ดร.นันทวรรณ ยมจินดา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาการบัญชี
คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Email: nontawan@tbs.tu.ac.th

ดร.ไพลิน ทรงเมธีรัตน์

รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาการบัญชี
คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Email: pailin@tbs.tu.ac.th

ดร.ลภินี ไทศบุญ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาการบัญชี
คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Email: lapinee@tbs.tu.ac.th

Thanyathorn Sornrachoti

Tax consultant
Baker Tilly Tax (Thailand) Company Limited
Email: thanyathorn.sorn@dome.tu.ac.th

Nontawan Yomchinda, PhD, CPA

Assistant Professor, Department of Accounting
Faculty of Commerce and Accountancy,
Thammasat University
Email: nontawan@tbs.tu.ac.th

Pailin Trongmateerut, PhD

Associate Professor, Department of Accounting
Faculty of Commerce and Accountancy,
Thammasat University
Email: pailin@tbs.tu.ac.th

Lapinee Kosonboon, PhD, CPA

Assistant Professor, Department of Accounting
Faculty of Commerce and Accountancy,
Thammasat University
Email: lapinee@tbs.tu.ac.th

การบัญชีนิติวิทยา: มุมมองการศึกษาและแนวทางพัฒนาวิชาชีพ

ธันยธร ศรีโชติ

ที่ปรึกษาภาควิชา

บริษัท เบเคอร์ ทิลลี่ แฮ็ทช์ (ประเทศไทย) จำกัด

Email: thanyathorn.sorn@dome.tu.ac.th

ดร.นันทวรรณ ยมจินดา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาการบัญชี

คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Email: nontawan@tbs.tu.ac.th

ดร.ไพลิน ตรงเมธีรัตน์

รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาการบัญชี

คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Email: pailin@tbs.tu.ac.th

ดร.ลภินี โกศลบุญ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาการบัญชี

คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Email: lapinee@tbs.tu.ac.th

วันที่ได้รับบทความต้นฉบับ: 6 สิงหาคม 2568

วันที่แก้ไขปรับปรุงบทความ: 27 ตุลาคม 2568

วันที่ตอบรับตีพิมพ์บทความ: 28 ตุลาคม 2568

บทคัดย่อ

การพัฒนาองค์ความรู้และสายอาชีพด้านการบัญชีนิติวิทยาในประเทศไทยยังคงเผชิญกับความท้าทายจากข้อจำกัดหลายประการ ทั้งการขาดแคลนบุคลากรผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านและความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของนักบัญชีนิติวิทยา อันส่งผลให้อุปสงค์ต่อผู้เชี่ยวชาญในสาขานี้อยู่ในระดับต่ำกว่าที่ควรจะเป็น งานวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูลแนวทางการพัฒนาวิชาชีพนักบัญชีนิติวิทยาในประเทศไทยโดยวิธีวิจัยประกอบด้วย การวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบัญชีนิติวิทยาในช่วงเดือน เมษายน 2567 เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ ผลการวิจัยแสดงถึงความจำเป็นในการส่งเสริมพัฒนาวิชาชีพนี้ให้มีมาตรฐานและระบบการรับรองที่ชัดเจน และเสนอแนวทางในการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาคการศึกษาและวิชาชีพ เพื่อจัดตั้งหลักสูตรการศึกษาเฉพาะทางระดับสูงที่ครอบคลุมเนื้อหาด้านบัญชี การสอบบัญชี กฎหมายธุรกิจ จิตวิทยา ทักษะในการสื่อสาร และเทคโนโลยีสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับการสืบสวน เพื่อเสริมสร้างความแข็งแกร่งของวิชาชีพบัญชีนิติวิทยาในระยะยาว

คำสำคัญ: การบัญชีนิติวิทยา, การพัฒนาวิชาชีพ, การตรวจสอบทุจริต, นักบัญชีนิติวิทยา

The Forensic Accounting Profession: the Curriculum and Career Development Aspects

Thanyathorn Sornrachoti

Tax consultant

Baker Tilly Tax (Thailand) Company Limited

Email: thanyathorn.sorn@dome.tu.ac.th

Nontawan Yomchinda, PhD, CPA

Assistant Professor, Department of Accounting

Faculty of Commerce and Accountancy, Thammasat University

Email: nontawan@tbs.tu.ac.th

Pailin Trongmateerut, PhD

Associate Professor, Department of Accounting

Faculty of Commerce and Accountancy, Thammasat University

Email: pailin@tbs.tu.ac.th

Lapinee Kosonboon, PhD, CPA

Assistant Professor, Department of Accounting

Faculty of Commerce and Accountancy, Thammasat University

Email: lapinee@tbs.tu.ac.th

Received: August 6, 2025

Revised: October 27, 2025

Accepted: October 28, 2025

ABSTRACT

The development of knowledge and career pathways in forensic accounting in Thailand continues to face significant challenges. These include a shortage of professionals with specialized expertise and a general lack of understanding regarding the roles and responsibilities of forensic accountants. As a result, demand for experts in this field remains lower than it should be. This qualitative study aims to explore and gather insights into the development of the forensic accounting profession in Thailand. The research methodology consists of document analysis and in-depth interviews with subject-matter experts in forensic accounting, conducted during April 2024, to obtain a comprehensive understanding from both theoretical and practical perspectives. The findings highlight the need to promote this profession through the establishment of clear standards and a defined certification framework. The study also proposes strategies to strengthen collaboration between academia and the professional sector,

with the goal of developing advanced specialized curricula. These programs should integrate content in accounting, auditing, business law, psychology, communication skills, and information technology relevant to investigations-ultimately aiming to build long-term strength and credibility for the forensic accounting profession in Thailand.

Key word: forensic accounting; professional development; fraud examination; Forensic Accountant

■ บทนำ

การทุจริตภายในองค์กรเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการเติบโตขององค์กรและส่งผลเสียหายต่อเศรษฐกิจไทย การทุจริตสามารถสร้างความเสียหายทั้งทางการเงินและชื่อเสียงขององค์กรอย่างมหาศาล ดังกรณีการตกแต่งงบการเงินของบริษัท สตาร์ค คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) (STARK) ในปี พ.ศ. 2564–2565 ที่สร้างความเสียหายประมาณ 14,778 ล้านบาท ซึ่งสูงกว่าความเสียหายเฉลี่ยต่อกรณีของการทุจริตงบการเงินทั่วโลกตามรายงานของสมาคมผู้ตรวจสอบการทุจริตรับอนุญาต (Association of Certified Fraud Examiners: ACFE) ปี 2024 อย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ รายงานของ ACFE (2022) ยังระบุว่า บริษัทโดยเฉลี่ยสูญเสียประมาณ 5% ของรายได้ประจำปีจากการทุจริต และรูปแบบการทุจริตที่พบมากที่สุดทั่วโลกคือ คอร์รัปชัน (Winfield & Roberts, 2023) รายงานสำรวจอาชญากรรมทางเศรษฐกิจของ PwC Thailand (2022) สะท้อนว่าองค์กรธุรกิจไทยจำนวนมากยังคงขาดความตระหนักในภัยทุจริต และยังไม่มีการเตรียมบุคลากรด้านบริหารความเสี่ยงและตรวจสอบทุจริตอย่างเพียงพอเมื่อเทียบกับมาตรฐานสากล การใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศได้รุดหน้าและแพร่หลายในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน ยิ่งทำให้ความเสี่ยงทุจริตนั้นสูงขึ้นและซับซ้อนขึ้น (Trongmateerut et al., 2025) สัญญาณเหล่านี้เตือนให้องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนหันมาทบทวนประสิทธิภาพของระบบควบคุมภายใน และตระหนักว่าการตรวจสอบทุจริตไม่อาจเป็นความรับผิดชอบของผู้สอบบัญชี หรือหน่วยตรวจสอบภายในแต่เพียงลำพังอีกต่อไป การพัฒนาและเสริมสร้างวิชาชีพนักบัญชีนิติวิทยา (Forensic Accountant) จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

นักบัญชีนิติวิทยาเปรียบเสมือนนักสืบทางการเงินที่สืบสวนกรณีทุจริตหรือความผิดทางการเงินเฉพาะด้าน โดยรวบรวมและวิเคราะห์หลักฐานทางบัญชีเพื่อใช้ในทางกฎหมาย (Supphatada, 2020) ซึ่งต่างจากผู้สอบบัญชีที่เน้นการตรวจสอบความถูกต้องของงบการเงินและการรายงานทางการเงินให้ปราศจากการผิดพลาดที่มีสาระสำคัญในประเทศที่มีการพัฒนาด้านนี้ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และแคนาดา วิชาชีพนักบัญชีนิติวิทยาได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางและตลาดงานมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง Zion Market Research (2023) และ SkyQuest (2023) คาดการณ์ว่าบริการการบัญชีนิติวิทยาทั่วโลกจะมีอัตราการเติบโตเฉลี่ยต่อปีราวร้อยละ 6.5–9.1 ไปจนถึงปี 2573 เนื่องจากปัจจัยสนับสนุนหลายด้าน ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของอาชญากรรมทางการเงิน ความซับซ้อนขององค์กรธุรกิจ และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ต้องการผู้เชี่ยวชาญด้านนี้มากขึ้น อีกทั้งบริษัทการบัญชียักษ์ใหญ่ระดับโลกต่างจัดตั้งหน่วยงานบริการบัญชีนิติวิทยาโดยเฉพาะ เพื่อรองรับความต้องการที่เพิ่มขึ้นนี้ (Guellim et al, 2024) อย่างไรก็ตาม ในประเทศไทย วิชาชีพนี้ยังอยู่ในช่วงเริ่มต้นของการพัฒนาและยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย นักศึกษาและบุคลากรวิชาชีพบัญชีจำนวนมากยังขาดความรู้ความเข้าใจในสายงานนี้ ส่งผลให้อุปสงค์ต่อผู้เชี่ยวชาญด้านการบัญชีนิติวิทยายังอยู่ในระดับต่ำกว่าที่ควรจะเป็น ผู้บริหารองค์กรไทยบางส่วนยังมองว่างานของนักบัญชีนิติวิทยาอาจซ้ำซ้อนกับผู้สอบบัญชีและผู้ตรวจสอบภายใน ดังนั้นการศึกษาวิจัยนี้จึงสำรวจและรวบรวมข้อมูลเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาวิชาชีพนักบัญชีนิติวิทยาในประเทศไทย ให้มีความเข้มแข็งและเทียบเท่ามาตรฐานสากลอันจะช่วยให้องค์กรสามารถป้องกันและตรวจสอบการทุจริตได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในอนาคต

■ การทบทวนวรรณกรรมและแนวคิดทฤษฎี

วิชาชีพนักบัญชีนิติวิทยา

วรรณกรรมวิชาการในอดีตได้แจ้งเหตุผลที่องค์กรต้องการนักบัญชีนิติวิทยาโดยเฉพาะ เนื่องจากความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับบทบาทความรับผิดชอบของผู้สอบบัญชีในการตรวจจับการทุจริตหรือช่องว่างความคาดหวังจากผู้สอบบัญชี (audit expectation gap) ผู้มีส่วนได้เสียจำนวนหนึ่งเคยเข้าใจว่าการตรวจสอบทุจริตในงบการเงินเป็นความรับผิดชอบโดยตรงของผู้สอบบัญชี (Deepal & Jayamaha, 2022) ทั้งที่จริง แล้วหน้าที่หลักของผู้สอบบัญชีคือการตรวจสอบงบการเงินตามมาตรฐานการสอบบัญชีเพื่อให้ความเห็นว่างงบการเงินนั้นได้แสดงข้อมูลอย่างถูกต้องตามที่ควรในสาระสำคัญตามมาตรฐานการรายงานทางการเงิน (Tangruenrat, 2022) การสอบบัญชีจึงไม่ใช่การสืบสวนค้นหาการทุจริตโดยตรง Srijunpetch (2010) เสนอว่าองค์กรไทยควรตระหนักถึงข้อจำกัดดังกล่าวและมีหน่วยงานหรือบุคลากรที่เน้นการตรวจสอบทุจริตโดยตรง เนื่องจากผู้สอบบัญชีก็อาจตรวจพบการทุจริตทุกรูปแบบได้เสมอไป นอกจากนี้ในระดับสากลก็มีการตระหนักถึงช่องว่างของบทบาทดังกล่าวเช่นกัน โดย Guellim et al. (2024) ระบุว่าคดีฉ้อฉลทางการเงินหลายกรณีสะท้อนให้เห็นว่าผู้สอบบัญชีเพียงลำพังไม่สามารถตรวจพบการทุจริตโดยผู้บริหารได้ทั้งหมด เนื่องจากข้อจำกัดด้านขอบเขตงานและการสุ่มตรวจหน่วยงานกำกับดูแลและองค์กรต่าง ๆ ต้องพึ่งพานักบัญชีนิติวิทยาผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางในการตรวจจับการฉ้อโกง (Guellim et al, 2024) ความตระหนักช่องว่างในบทบาทของผู้สอบบัญชีและนักบัญชีนิติวิทยาเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญหน่วยงานกำหนดนโยบาย หน่วยงานกำกับดูแลควรส่งเสริมการพัฒนาและส่งเสริมวิชาชีพบัญชีนิติวิทยาในองค์กรยุคปัจจุบัน

ในกลุ่มประเทศที่ตลาดทุนพัฒนาแล้ว วิชาชีพนักบัญชีนิติวิทยานี้ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรวิชาชีพและภาครัฐ ในสหรัฐอเมริกา สมาคมผู้ตรวจสอบการทุจริตรับอนุญาต(ACFE) ได้ก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1988 เพื่อตอบสนองต่อปัญหาการทุจริตที่เพิ่มขึ้น ACFE จัดสอบและมอบประกาศนียบัตรวิชาชีพ Certified Fraud Examiner (CFE) ให้แก่นักบัญชีนิติวิทยาที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) จัดโครงการ Certified in Financial Forensics (CFF) สำหรับผู้สอบบัญชีที่เชี่ยวชาญด้านนิติวิทยา เป็นต้น ในสหราชอาณาจักร ภาครัฐจัดตั้ง Government Counter Fraud Profession (GCFP) ดำเนินการโดย Public Sector Fraud Authority ในปี ค.ศ. 2018 เพื่อยกระดับทักษะการสืบสวนทุจริตในภาครัฐอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยในต่างประเทศยังเปิดสอนหลักสูตรด้านการบัญชีนิติวิทยาทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโทเพื่อผลิตบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะด้านเข้าสู่สายงานนี้อย่างต่อเนื่อง (Winfield & Roberts, 2023)

นอกจากการสนับสนุนจากองค์กรวิชาชีพและภาครัฐแล้ว ภาคการศึกษาในต่างประเทศยังมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนสายงานนี้ Alan et al. (2017) ศึกษาเพื่อทำแผนที่ (mapping) หรือเชื่อมโยงข้อมูลวิชาชีพบัญชีนิติวิทยาในสหราชอาณาจักร ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างบทบาทและการยอมรับวิชาชีพนี้ในประเทศที่พัฒนาแล้ว ผลการศึกษาดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าสหราชอาณาจักรได้มีการจัดวางกรอบการศึกษา การฝึกอบรม และแนวทางปฏิบัติของนักบัญชีนิติวิทยาไว้อย่างเป็นระบบ ซึ่งสามารถใช้เป็นกรณีศึกษาเปรียบเทียบสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนาวิชาชีพนี้ในประเทศไทย

ในบริบทประเทศไทย งานวิจัยเชิงคุณภาพโดย Ueamornpaiboon (2014) และ Thaiwong (2020) ระบุว่าอุปสงค์หรือความต้องการในการจ้างงานผู้เชี่ยวชาญวิชาชีพนักบัญชีนิติวิทยาในไทยยังค่อนข้างต่ำ เนื่องจากหลายองค์กรยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญ และความเข้าใจผิดว่างานของนักบัญชีนิติวิทยาไม่ต่างจากผู้สอบบัญชีมากนักซึ่งแสดงนัยช่องว่างในความคาดหวังต่อบทบาทของผู้สอบบัญชีและนักบัญชีนิติวิทยา แต่ในภาพรวมทัศนคติของผู้บริหารไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริษัทจดทะเบียนที่เผชิญแรงกดดันและความคาดหวังด้านธรรมาภิบาลจากผู้มีส่วนได้เสียสะท้อนถึงความเป็นไปได้ที่วิชาชีพนี้จะเติบโตในอนาคต ยิ่งไปกว่านั้น สำนักงานตรวจเงินแผ่นดินมีแผนการผนวกรวม

การตรวจสอบเชิงบัญชีนิติวิทยาในการปฏิบัติงานด้วยโครงการพัฒนาการตรวจสอบเชิงบัญชีนิติวิทยาตามแผนปฏิบัติการ
ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) (International Affairs Office, State Audit Office of the Kingdom of Thailand, 2024)

ทฤษฎีและแนวคิดการทุจริต

รากฐานของการเกิดการทุจริตได้รับการอธิบายด้วยทฤษฎีหลัก ได้แก่ ทฤษฎีสามเหลี่ยมทุจริต (Fraud Triangle) ของ Donald Cressey (Cressey, 1953; Wells, 2001) ซึ่งประกอบด้วย 3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการทุจริตคือ แรงกดดัน (Pressure) โอกาส (Opportunity) และการหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง (Rationalization) และทฤษฎีสี่เหลี่ยมทุจริต (Fraud Diamond) ของ Wolfe and Hermanson (2004) ที่เพิ่มปัจจัยด้านความสามารถ (Capability) เข้าไปเป็นปัจจัยที่ 4 เพื่ออธิบายมิติของผู้กระทำการทุจริตมากขึ้น กรอบแนวคิดทั้งสองได้รับการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคำถามและแนวทางการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในงานวิจัยนี้ เพื่อสำรวจมุมมองเกี่ยวกับสาเหตุและการป้องกันการทุจริตในองค์กรไทย

การทุจริตที่เกิดขึ้นในองค์กรสามารถแบ่งเป็น 3 ประเภทหลักตามการจำแนกของ ACFE ได้แก่ (1) การคอร์รัปชัน (Corruption) คือ การที่ผู้มีตำแหน่งใช้อำนาจในทางมิชอบเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว (2) การยึดยกทรัพย์สิน (Asset Misappropriation) คือ การขโมยหรือใช้ทรัพยากรขององค์กรไปโดยมิชอบ เช่น การยกยอกเงินสดด้วยการออกไปเสิร์ฟรับเงินเท็จ (3) การทุจริตงบการเงิน (Financial Statement Fraud) คือ การตกแต่งหรือบิดเบือนข้อมูลทางการเงินให้ผิดไปจากความจริง แม้ว่าการทุจริตงบการเงินพบได้ไม่บ่อยที่สุด แต่เป็นการทุจริตที่สร้างความเสียหายเชิงตัวเงินโดยเฉลี่ยต่อกรณีสูงที่สุดเมื่อเทียบกับการทุจริตประเภทอื่น ๆ (ACFE, 2020). ข้อมูลเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าองค์กรจำเป็นต้องมีผู้เชี่ยวชาญที่เข้าใจกลไกในทุกรูปแบบเพื่อตรวจจับและป้องกันได้ทันทั่วถึง

บทบาทและความรับผิดชอบของผู้สอบบัญชีกับนักบัญชีนิติวิทยา

AICPA & CIMA (2016) ได้อธิบายความแตกต่างของบทบาทผู้สอบบัญชีและนักบัญชีนิติวิทยาไว้อย่างชัดเจน ผู้สอบบัญชีทำหน้าที่ตรวจสอบความถูกต้องและความเป็นธรรมของรายงานทางการเงิน โดยยึดหลักการและมาตรฐานวิชาชีพบัญชีที่กำหนด จุดมุ่งหมายหลักคือ การแสดงความเห็นว่างบการเงินปราศจากการแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญ แต่การสอบบัญชีไม่ได้ออกแบบมาเพื่อค้นหาการทุจริตทุกกรณี ในทางตรงกันข้าม งานของนักบัญชีนิติวิทยานั้นการสืบสวนเชิงลึกเมื่อมีข้อสงสัยว่ามีความผิดทางการเงินเกิดขึ้น เช่น การฉ้อโกง ยักยอก หรืออาชญากรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ นักบัญชีนิติวิทยาต้องใช้ทั้งทักษะทางบัญชี การตรวจสอบ และการสืบสวนประกอบกันในการรวบรวมหลักฐานและวิเคราะห์ข้อเท็จจริงเพื่อใช้ในการดำเนินคดีทางกฎหมายต่อไป (Supphathada, 2020) การตรวจสอบทุจริต (fraud examination) ถือเป็นส่วนหนึ่งของการบัญชีนิติวิทยาที่ผสมความรู้สหวิชาชีพหลายด้านเข้าด้วยกัน นอกจากนี้ นักบัญชีนิติวิทยาต้องยึดมั่นต่อจริยธรรมวิชาชีพและความเป็นอิสระเช่นเดียวกับผู้สอบบัญชี แต่ลักษณะงานสืบสวนที่อาจเกี่ยวข้องกับการดำเนินคดี นักบัญชีนิติวิทยาจึงต้องรักษาความลับและความเที่ยงตรงของหลักฐานอย่างเคร่งครัดตลอดกระบวนการตรวจสอบ

งานวิจัยของ Huber, Comer and Quenzer (2018) พบว่านักบัญชีนิติวิทยามีบทบาทสำคัญในการเปิดโปงและป้องกันการทุจริตด้านคอร์รัปชันผ่านการใช้ทักษะการสอบสวนที่เหนือกว่าการตรวจสอบแบบปกติ ซึ่งช่วยให้องค์กรลดความเสี่ยงจากการกระทำผิดได้อย่างเป็นรูปธรรม Puranaphan and Chitsawang (2020) กล่าวถึงบทบาทสำคัญอีกประการในอาชญากรรมทางเศรษฐกิจของนักบัญชีนิติวิทยารวมทั้งการทำงานร่วมกับนักนิติวิทยาดิจิทัล นอกจากนี้ Bhasin (2016) ยังได้กล่าวถึงการผสมผสานทักษะจากหลายสาขาของนักบัญชีนิติวิทยาไว้อย่างน่าสนใจ นั่นคือ นักบัญชีนิติวิทยาที่มีความรู้ด้านบัญชี การตรวจสอบ และการสืบสวนรวมกันนั้นจะสามารถปะติดปะต่อหลักฐานทางการเงินและข้อเท็จจริงที่ซับซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ คุณลักษณะการทำงานที่ใช้ความรู้หลายด้านเช่นนี้ ทำให้นักบัญชีนิติวิทยาเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่จำเป็นสำหรับยุทธศาสตร์ระดับประเทศในการต่อสู้กับการทุจริตและอาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับอาชญากรรมอื่น ๆ ได้ทุกรูปแบบ (Puranaphan & Chitsawang, 2020)

■ การทบทวนวรรณกรรมและแนวคิดทฤษฎี

งานวิจัยในประเทศในอดีตนานหนึ่ง (Ueamornpaiboon, 2014; Choyputsa, 2017; Bulakul, 2019; Thaiwong, 2020) ได้ศึกษาวิชาชีพนักบัญชีนิติวิทยาจากมุมมองของผู้เชี่ยวชาญและผู้ประกอบวิชาชีพด้านการบัญชี ได้แสดงถึงนัยของสำคัญของวิชาชีพนักบัญชีนิติวิทยาและควรได้รับการส่งเสริมทั้งในการสร้าง พัฒนาเพื่อให้องค์กรต่าง ๆ ตระหนักถึงการจัดตั้งหรือว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญด้านบัญชีนิติวิทยา

Ueamornpaiboon (2014) ศึกษาความเป็นไปได้ในการกำหนดให้มีวิชาชีพบัญชีนิติวิทยาในประเทศไทย ด้วยวิธีการสำรวจและสัมภาษณ์ผู้สอบบัญชีรับอนุญาต ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความสำคัญกับวิชาชีพนี้และสรุปว่าความขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญด้านบัญชีนิติวิทยาเป็นอุปสรรคสำคัญที่ต้องอาศัยระยะเวลาในการก้าวข้ามอุปสรรคดังกล่าว งานวิจัยของ Thaiwong (2020) ศึกษาเปรียบเทียบวิชาชีพนักบัญชีนิติวิทยากับวิชาชีพอื่น ๆ ได้แก่ ผู้สอบบัญชี ผู้ตรวจสอบภายใน ผู้ตรวจสอบเทคโนโลยีสารสนเทศ รวมทั้งความเป็นไปได้ของวิชาชีพนักบัญชีสืบสวนในไทย ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นพ้องว่าวิชาชีพนี้มีความจำเป็นและมีโอกาสเติบโต แต่มีความท้าทายด้านอุปสงค์และความเข้าใจที่จำกัดของตลาดแรงงาน ความเป็นไปได้ในการจัดตั้งสำนักงานที่รับเฉพาะงานบัญชีนิติวิทยาจึงขึ้นอยู่กับอุปสงค์ ความน่าเชื่อถือและความเป็นไปได้ของธุรกิจ ทั้งนี้ งานบัญชีนิติวิทยามักเป็นส่วนงานให้คำปรึกษาของบริษัทบัญชีขนาดใหญ่ ผู้บริหารหลายแห่งยังพึ่งพาผู้สอบบัญชีและผู้ตรวจสอบภายในในการจัดการปัญหาทุจริต ทำให้บทบาทของนักบัญชีนิติวิทยายังไม่ชัดเจนในทางปฏิบัติเท่าที่ควร

งานวิจัยเกี่ยวกับการบัญชีนิติวิทยาอีกกลุ่มหนึ่งศึกษาคุณลักษณะ ทักษะและองค์ความรู้ที่นักบัญชีนิติวิทยาต้องมีหรือได้รับการคาดหวังจากผู้ให้บริการ Choyputsa (2017) ศึกษาคุณลักษณะของผู้สอบบัญชีที่ส่งผลต่อความพร้อมในการทำงานด้านบัญชีนิติวิทยา พบว่าประสบการณ์และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้สอบบัญชีสามารถปรับตัวมาทำงานตรวจสอบทุจริตได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ งานวิจัยของ Bulakul (2019) ได้สำรวจความเห็นของผู้เชี่ยวชาญเพื่อระบุทักษะพื้นฐานที่สำคัญสำหรับนักบัญชีนิติวิทยาในประเทศไทย ทักษะที่จำเป็นอันดับต้น ได้แก่ ความรู้บัญชีที่แข็งแกร่ง การวิเคราะห์ข้อมูลทางการเงิน ความรู้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ทักษะการสื่อสาร และการใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีในการตรวจสอบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางในต่างประเทศ วรรณกรรมงานวิจัยและวิชาการข้างต้นยืนยันถึงความจำเป็นในการพัฒนาทักษะและองค์ความรู้เฉพาะด้านให้แก่บุคลากรสายบัญชี เพื่อรองรับบทบาทนักบัญชีนิติวิทยาที่กำลังจะทวีความสำคัญเพิ่มขึ้น

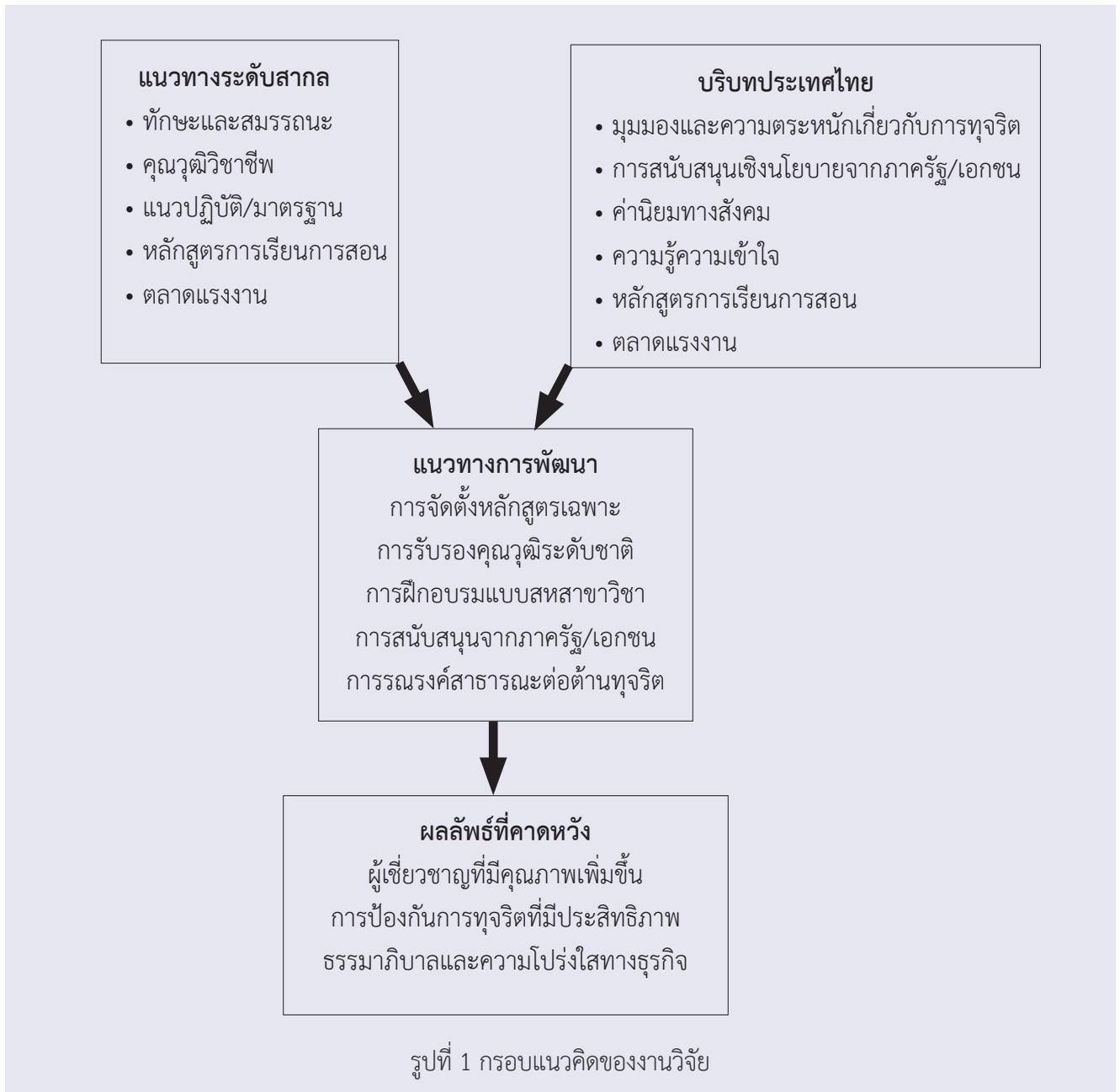
■ การพัฒนากรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการสังเคราะห์วิเคราะห์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องข้างต้น งานวิจัยนี้พัฒนาและเสนอกรอบแนวคิดในการวิจัยดังในรูปที่ 1 ประกอบด้วยกลุ่มภาวะสันนิษฐาน (constructs) 4 กลุ่ม แนวทางระดับสากล บริบทและความต้องการในประเทศไทยซึ่งประยุกต์ใช้ในการกำหนดแนวทางการพัฒนาวิชาชีพซึ่งนำไปสู่ผลที่คาดหวังในการพัฒนาวิชาชีพบัญชีนิติวิทยา ภาวะสันนิษฐานที่ 1 **แนวทางระดับสากล** เป็นการรวบรวมองค์ความรู้ ทักษะที่จำเป็นและมาตรฐานสากล เช่น วิชาการ ตรวจสอบกิจการทุจริต จิตวิทยานิติเวช การสัมภาษณ์ ฯลฯ คุณสมบัตินี้สำหรับการได้รับใบประกาศนียบัตรวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง เช่น CFE CFF ตามนโยบายหรือมาตรฐานต่าง ๆ ของ องค์กรวิชาชีพสากล ได้แก่ ACFE และ AICPA และหลักสูตรการศึกษาจากต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการบัญชีนิติวิทยา

ภาวะสันนิษฐานที่ 2 วิชาชีพบัญชีนิติวิทยาใน**บริบทประเทศไทย**ที่ส่งผลต่อการพัฒนาวิชาชีพ พิจารณาปัจจัยแวดล้อมภายในประเทศไทยรวมถึงระดับความตระหนักรู้เรื่องการทุจริตในองค์กรไทย ความต้องการและความพร้อมของตลาดแรงงาน เช่น ทักษะคติของผู้บริหารต่อการตรวจสอบทุจริต อุปสงค์ในตลาดแรงงานไทย และการสนับสนุนเชิงนโยบายและการศึกษา เช่น การจัดการหลักสูตรหรือการอบรมในประเทศ ตลอดจนข้อจำกัดในปัจจุบันของวิชาชีพนี้ในประเทศ

เมื่อได้สังเคราะห์วิเคราะห์ภาวะสันนิษฐานทั้ง 2 ส่วนเพื่อระบุถึงช่องว่างระหว่างวิชาชีพนักบัญชีนิติวิทยาในระดับสากลและในประเทศไทยแล้ว จึงเสนอภาวะสันนิษฐานที่ 3 แนวทางพัฒนาวิชาชีพในประเทศ

ภาวะสันนิษฐานที่ 3 **แนวทางการพัฒนาวิชาชีพ** เช่น การจัดทำหลักสูตรการศึกษาเฉพาะด้านการบัญชีนิติวิทยา การส่งเสริมการรับรองวิชาชีพที่เหมาะสมกับบริบทไทย การพัฒนาหลักสูตรอบรมแบบสหสาขาวิชา หรือการกำหนดนโยบายส่งเสริมให้มีการว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญภายนอกในการตรวจสอบทุจริต กรอบแนวคิดเสนอว่าแนวทางดังกล่าวเป็นการนำนโยบายหรือองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้อันส่งผลให้วิชาชีพได้รับการพัฒนาขึ้นในทางปฏิบัติซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่คาดหวัง

ภาวะสันนิษฐานที่ 4 **ผลลัพธ์ที่คาดหวัง**ในการพัฒนาวิชาชีพนักบัญชีนิติวิทยาทั้งในแง่จำนวนและคุณภาพของบุคลากร รวมถึงความสามารถในการตรวจสอบและป้องกันการทุจริตที่มีประสิทธิผลมากขึ้นในอนาคต ความสำเร็จในการพัฒนาวิชาชีพนักบัญชีนิติวิทยาในประเทศไทย ซึ่งอาจพิจารณาจากการเกิดขึ้นของหลักสูตรวิชาชีพนี้ในระบบการศึกษาไทย การเพิ่มจำนวนผู้เชี่ยวชาญที่ได้รับการรับรอง การยอมรับของตลาดแรงงาน และประสิทธิภาพที่ดีขึ้นในการบริหารความเสี่ยงจากการทุจริตโดยเฉพาะการตรวจสอบป้องกันการทุจริตภายในองค์กรไทย

ภาวะสันนิษฐานในงานวิจัยนี้มีได้นำไปกำหนดเป็นตัวแปรเชิงปฏิบัติการและวัดค่าในเชิงปริมาณโดยตรง เนื่องจากวัตถุประสงค์ของงานวิจัยเพื่อการทำความเข้าใจ รวบรวม วิเคราะห์ข้อเท็จจริงและความคิดเห็นต่อวิชาชีพบัญชีนิติวิทยาสะท้อนถึงบริบทปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงในด้านวิชาชีพ และสกัดความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์เพื่อสะท้อนการพัฒนาวิชาชีพ การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นเพื่อเป็นการระบุ กำหนดกรอบหัวข้อ หรือสาระสำคัญ (theme) สำหรับการดำเนินการวิจัยทั้งในการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ

■ วิธีวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งเชิงทฤษฎีและปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิชาชีพนักบัญชีนิติวิทยาในประเทศไทย โดยใช้วิธีวิจัย 2 วิธี ได้แก่ (1) การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) จากแหล่งทุติยภูมิ และ (2) การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเชิงลึก (Semi-structured Interview) ซึ่งได้รับการดำเนินการตามลำดับ

การวิจัยเอกสาร

งานวิจัยนี้เริ่มด้วยการวิจัยเอกสาร ดำเนินการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งข้อมูลออนไลน์ที่น่าเชื่อถือ ได้แก่ เว็บไซต์ของหน่วยงานวิชาชีพ มหาวิทยาลัย และองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์การสืบค้น 4 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

- (1) **ข้อกำหนดและคุณสมบัติในการได้รับใบประกาศนียบัตรวิชาชีพด้านการสอบทุจริตหรือการบัญชีนิติวิทยา** สืบค้นข้อมูลจากเว็บไซต์ของ ACFE และ AICPA & CIMA เพื่อศึกษาคุณสมบัติและขั้นตอนในการได้รับใบรับรองวิชาชีพ เช่น ประกาศนียบัตร CFE ของ ACFE และ CFF ของ AICPA ว่ามีเงื่อนไขด้านการศึกษาและประสบการณ์อย่างไรบ้าง นอกจากนี้ยังศึกษาจรรยาบรรณและมาตรฐานวิชาชีพที่องค์กรเหล่านี้กำหนดสำหรับผู้ถือใบประกาศนียบัตรดังกล่าวด้วย
- (2) **หลักสูตรการศึกษาด้านการบัญชีนิติวิทยาในต่างประเทศ** สืบค้นข้อมูลหลักสูตรจากเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยต่างประเทศโดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกาที่เปิดสอนสาขาหรือวิชาเอกทางการบัญชีนิติวิทยาและการตรวจสอบการทุจริต เช่น หลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาการบัญชีนิติวิทยาและการตรวจสอบการทุจริตของมหาวิทยาลัย Southern New Hampshire หลักสูตรวิชาโทด้าน Fraud Examination ของมหาวิทยาลัย Pittsburg State และหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขา Forensic Accounting & Fraud Examination ของมหาวิทยาลัย Embry-Riddle การสืบค้นนี้รวมถึงการรวบรวมข้อมูลรายวิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรเหล่านั้น เช่น วิชาการตรวจจับการตกแต่งงบการเงิน, การสัมภาษณ์เชิงนิติวิทยา, จิตวิทยาการทุจริต, นิติวิทยาคอมพิวเตอร์ เป็นต้น เพื่อนำมาวิเคราะห์หาชุดความรู้ที่เป็นมาตรฐานในระดับสากล

- (3) **โครงการอบรมและใบรับรองหรือวุฒิบัตรในประเทศไทย** สืบค้นข้อมูลจากเว็บไซต์ของสภาวิชาชีพบัญชี (ในพระบรมราชูปถัมภ์) และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในประเทศไทย เพื่อศึกษาความเคลื่อนไหวในการพัฒนาวิชาชีพนี้ในประเทศ เช่น โครงการวุฒิบัตรนักบัญชีนิติวิทยา (Forensic Accounting Certificate: FAC) ที่สภาวิชาชีพบัญชีฯ ได้จัดอบรมขึ้นในช่วงไม่น้อยกว่า 5 ปีที่ผ่านมา ซึ่งเนื้อหาการอบรมได้ถูกพัฒนาให้สอดคล้องกับหลักสูตร Fundamental Forensic Accounting ของ AICPA และปรับให้เข้ากับบริบทธุรกิจของไทย ข้อมูลการฝึกอบรมและการให้วุฒิบัตรนี้ช่วยให้ทราบการริเริ่มพัฒนาบุคลากรและข้อควรปรับปรุงที่เกี่ยวข้อง และจากผลการสำรวจโดย PwC Thailand (2023) ระบุว่า บริษัทไทยที่มีแผนเพิ่มบุคลากรด้านป้องกันทุจริตต่ำกว่าร้อยละ 30
- (4) **หลักสูตรการศึกษาที่เกี่ยวข้องในประเทศไทย** รวบรวมข้อมูลรายวิชาระดับปริญญาตรีและโท ในประเทศไทยที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการบัญชีนิติวิทยาหรือการตรวจสอบทุจริต จากแหล่งข้อมูลมหาวิทยาลัยชั้นนำ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น เพื่อวิเคราะห์ว่าหลักสูตรบัญชีปัจจุบันมีเนื้อหาด้านการตรวจสอบทุจริตหรือการบัญชีนิติวิทยามากน้อยเพียงใด เช่น เปิดวิชาเลือกเกี่ยวกับการบัญชีเชิงนิติวิทยาหรือไม่ ข้อมูลส่วนนี้ชี้ให้เห็นระดับการตระหนักถึงสายงานดังกล่าวในแวดวงการศึกษาบัญชีของไทย

การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

งานวิจัยนี้เลือกใช้วิธีการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ครอบคลุมหัวข้อหรือสาระสำคัญสอดคล้องกับกรอบคิดในการวิจัยในรูปแบบที่ 1 เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและความเห็นในเชิงวิชาชีพจากผู้เชี่ยวชาญในสายงานนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 4 ท่าน ในช่วงเดือนเมษายน 2567 ซึ่งเป็นการคัดเลือกแบบเจาะจงโดยพิจารณาจากคุณสมบัติอันได้แก่ ประสบการณ์การทำงานด้านการตรวจสอบการทุจริต การบัญชีนิติวิทยา หรือ นิติวิทยาดิจิทัล (Digital Forensics) ในระดับสูง นอกจากนี้มีผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศรวมอยู่ด้วย เพื่อให้มุมมองเปรียบเทียบกับบริษัทต่างประเทศ

- ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 1 ชาวต่างประเทศที่ทำงานในสหรัฐอเมริกาซึ่งมีคุณวุฒิวิชาชีพด้านบัญชีและตรวจสอบทุจริตหลายสาขา เช่น CPA (USA), CIA, CFE, CFSA โดยมีประสบการณ์ตรงในการสอบบัญชีและตรวจสอบการทุจริตในบริษัทข้ามชาติ
- ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 2 ชาวไทยซึ่งมีคุณวุฒิ CPA (US), CFE, CIA, CRMA เคยดำรงตำแหน่งหุ้นส่วนในบริษัทที่ปรึกษาด้านความเสี่ยงขนาดใหญ่ (Big 4) มีประสบการณ์ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ
- ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 3 ชาวไทยมีคุณวุฒิ CFE ทำงานเป็นที่ปรึกษาอิสระด้านการตรวจสอบทุจริตทางบัญชี (Forensic Accounting Consultant) ให้กับองค์กรธุรกิจไทยหลายแห่ง
- ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 4 ชาวไทยมีคุณวุฒิด้าน IT Forensics หลายแขนง เช่น OSCP, GCFE, GPEN, GREM, ACE ปัจจุบันเป็นที่ปรึกษาด้านการสืบสวนทุจริตที่เกี่ยวข้องกับระบบสารสนเทศ (IT Forensics) ให้กับองค์กรภาครัฐแห่งหนึ่ง

คุณวุฒิและประสบการณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 4 สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สรุปคุณสมบัติและประสบการณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ทรงคุณวุฒิลำดับที่	ใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ	ประสบการณ์การทำงาน
1	Certified Public Accountant in the United States (CPA in US), Certified Internal Auditor (CIA), Certificated Fraud Examiner (CFE), Certified Financial Services Auditor (CFSA)	ไม่สามารถเปิดเผยได้
2	Certified Public Accountant in the United States (CPA in US), Certificated Fraud Examiner (CFE), Certified Internal Auditor (CIA), Certification in Risk Management Assurance (CRMA)	อดีตหุ้นส่วนบริษัทสายงานที่ปรึกษาและความเสี่ยง
3	Certificated Fraud Examiner (CFE)	ที่ปรึกษาการตรวจทุจริตโดยใช้ความรู้ทางด้านการบัญชีนิติวิทยา
4	Offensive Security Certified Professional (OSCP), GIAC Certified Forensic Examiner (GCFE), GIAC Penetration Tester (GPEN), GIAC Reverse Engineering Malware (GREM), Access Data Certified Examiner (ACE)	ที่ปรึกษาการตรวจทุจริตโดยใช้ความรู้ทางด้าน IT Forensics

หลังการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ถอดความข้อมูลและวิเคราะห์เนื้อหา โดยให้ความสำคัญกับการปกปิดชื่อและข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลตามหลักจริยธรรมการวิจัย

■ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกได้รับการถอดความอย่างละเอียด แล้วใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์สาระสำคัญ (Thematic Analysis) เพื่อสรุปประเด็นหลักและตรวจหาแนวโน้มความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่าน ขั้นตอนหลักต่อมา คือ อ่านเนื้อหาสัมภาษณ์และทบทวนเนื้อหาสัมภาษณ์เพื่อให้รหัส (coding) กำหนดรหัสให้กับข้อความสัมภาษณ์ที่สะท้อนประเด็นสำคัญ จากนั้น จัดกลุ่มรหัสเหล่านั้นในแต่ละหัวข้อหรือสาระสำคัญตามโครงสร้างคำถามสัมภาษณ์ เช่น “ความสำคัญของการบัญชีนิติวิทยา” “ความตระหนักในองค์กร” “การตั้งทีมสืบสวนทุจริต” “ทักษะที่จำเป็น” และ “แนวทางการศึกษาในอนาคต” เป็นต้น เมื่อกำหนดสาระสำคัญหลักได้แล้ว ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์เปรียบเทียบว่า ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญมีความสอดคล้องหรือขัดแย้งกันในประเด็นใดบ้าง และตีความหมายว่าเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น โดยอ้างอิงบริบทหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษานี้ได้รับการนำเสนอด้วยการยกคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ (direct quotes) มาแทรกในรายงาน เพื่อแสดงหลักฐานสนับสนุนข้อสรุปนั้น นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอความเห็นที่แตกต่างหรือข้อกังวลของผู้ให้สัมภาษณ์ในบางประเด็นเพื่อให้ข้อมูลมีความรอบด้าน โดยใช้การวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิดทฤษฎีหรือกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง

■ ผลการวิจัย

ผลการศึกษาที่สำคัญแบ่งเป็นสาระสำคัญได้ 5 ประเด็น ดังต่อไปนี้

1. การทุจริตในองค์กรไทยมีแนวโน้มซับซ้อนขึ้น และไม่อาจพึ่งพาการตรวจจับจากกลไกเดิมเพียงอย่างเดียว

ข้อมูลพื้นฐานยืนยันว่าการทุจริตในหน้าที่ (occupational fraud) ทั้งการคอร์รัปชัน การยกยอกทรัพย์สิน และการตกแต่งงบการเงิน มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นและมีความซับซ้อนมากขึ้นในยุคปัจจุบัน อันเป็นผลจากเทคโนโลยีที่พัฒนาและความซับซ้อนของรูปแบบธุรกิจ ขณะเดียวกัน บทบาทดั้งเดิมของผู้ตรวจสอบภายในองค์กรหรือผู้สอบบัญชีไม่ได้ครอบคลุมถึงการสืบสวนทุจริต มาตรฐานวิชาชีพผู้สอบบัญชีโดยเฉพาะรหัส 240 ที่ปรับปรุงล่าสุด กำหนดไว้ว่าผู้สอบบัญชีมีหน้าที่วางแผนการตรวจสอบ เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นว่างบการเงินปราศจากการทุจริตที่มีนัยสำคัญ แต่ไม่ได้รับบ่งชี้ให้ต้องตรวจหาทุจริตทุกรูปแบบ นอกจากนี้ แนวทางปฏิบัติของคณะกรรมการตรวจสอบที่ออกโดย ก.ล.ต. ก็เพียงกำหนดว่า คณะกรรมการตรวจสอบสามารถขอความเห็นจากที่ปรึกษาภายนอกเมื่อจำเป็น ซึ่งหมายความว่าบทบาทเชิงรุกในการสืบสวนทุจริตยังขาดผู้รับผิดชอบหลัก ทำให้องค์กรจำนวนมากอาจตกอยู่ในความเสี่ยงจากการทุจริตโดยไม่รู้ตัว

ผลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญยืนยันว่าปัจจุบันหลายองค์กรไทย “ยังไม่ค่อยตระหนักถึงภัยจากการทุจริต” และมักคิดว่าเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับองค์กรอื่นไม่ใช่ตนเอง สภาพเช่นนี้เอื้อให้การทุจริตเกิดขึ้นได้เนื่องจากขาดการเฝ้าระวังที่เพียงพอ ผู้เชี่ยวชาญแนะนำ การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ตระหนักถึงความเสียหายจากทุจริตและการฝึกอบรมพนักงานให้รู้จักสัญญาณเตือนภัยทุจริตเป็นสิ่งจำเป็นอันดับแรกในการป้องกันเหตุไม่พึงประสงค์

2. วิชาชีพนักบัญชีนิติวิทยาเป็นคำตอบในการเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว

อาชีพนักบัญชีนิติวิทยา (Forensic Accountant) ได้รับการพัฒนาขึ้นในต่างประเทศเพื่อรองรับความต้องการดังกล่าวมาหลายทศวรรษ โดยมีองค์กรวิชาชีพและสมาคมเฉพาะที่สนับสนุน เช่น ACFE ที่จัดสอบ CFE และพัฒนาองค์ความรู้ด้านการตรวจสอบการทุจริตอย่างเป็นระบบ รวมถึงความร่วมมือของ AICPA กับ CIMA ในการพัฒนาหลักสูตรอบรมด้านการบัญชีนิติวิทยา นอกจากนี้ บริษัทด้านการบัญชีชั้นนำขนาดใหญ่ (Big 4) ในต่างประเทศส่วนใหญ่ได้จัดตั้งหน่วยงานหรือทีมที่ปรึกษาด้านการตรวจสอบทุจริตเพื่อให้บริการแก่ลูกค้า ในประเทศไทยเอง บริษัทด้านการบัญชีบางแห่งก็เริ่มมีบริการด้านการบัญชีนิติวิทยามาหลายปีแล้ว แต่เนื่องจากความต้องการของตลาดยังไม่สูงมาก บริการเหล่านี้จึงยังไม่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในแวดวงธุรกิจทั่วไป บริษัทเอกชนไทยหลายแห่งโดยเฉพาะที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ยังขาดความเข้าใจในคุณค่าของวิชาชีพนี้ เมื่อประสบเหตุทุจริตในองค์กรก็มักใช้วิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้าหรือพึ่งพาการตรวจสอบภายในที่อาจไม่มีความเชี่ยวชาญเพียงพอ ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านเห็นตรงกันว่า “การบัญชีนิติวิทยามีความสำคัญอย่างยิ่งในปัจจุบัน ไม่เพียงแต่ในประเทศไทยแต่ทั่วโลก” เนื่องจากความซับซ้อนของกลไกทางการเงินเพิ่มขึ้นพวกเขาเน้นว่านักบัญชีนิติวิทยาคือเครื่องมือสำคัญในการเปิดโปงและยับยั้งการทุจริตที่ซ่อนเร้นอยู่ในองค์กร

3. อุปสรรคในการพัฒนาวิชาชีพนี้ในประเทศไทย

ผลการสัมภาษณ์ชี้ให้เห็นหลายปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสายงานบัญชีนิติวิทยาในปัจจุบัน ประการแรกคือ

ต้นทุนและโครงสร้างองค์กร – ผู้เชี่ยวชาญกล่าวว่าในโลกอุดมคติควรมีการจัดตั้ง “ทีมสืบสวนทุจริต (ทีมนักบัญชีนิติวิทยา) ขึ้นในองค์กร” เพื่อพร้อมตอบสนองเมื่อมีเหตุฉุกเฉิน แต่ในทางปฏิบัติพบว่า “เป็นเรื่องยากที่จะเกิดทีมดังกล่าวในองค์กรเนื่องจากมีค่าใช้จ่ายสูง” องค์กรส่วนใหญ่จึงให้หน่วยตรวจสอบภายในทำหน้าที่นี้เพิ่มเติม ซึ่งไม่เหมาะสมเพราะงานสืบสวนทุจริตต้องใช้ทักษะและความเชี่ยวชาญเฉพาะที่มากกว่า เช่น Digital Forensics และวิธีการเก็บพยานหลักฐานที่ใช้ดำเนินคดีได้

ประการต่อมาคือ **ความซ้ำซ้อนและภาพลักษณ์** – ผู้บริหารบางแห่งยังมองว่างานของนักบัญชีนิติวิทยาซ้ำกับผู้สอบบัญชี ทำให้ขาดแรงจูงใจที่จะจ้างหรือสร้างตำแหน่งใหม่นี้ นอกจากนี้ วิชาชีพนี้ยังใหม่มากในไทย ทำให้บุคลากรที่มีคุณสมบัติเหมาะสมหายาก ผู้เชี่ยวชาญรายหนึ่งกล่าวว่า “อุปสงค์ของนักบัญชีนิติวิทยาอยู่ในระดับต่ำเพราะองค์กรยังไม่เห็นความจำเป็น” สอดคล้องกับอีกความเห็นที่ว่า “วิชาชีพนี้ยังขาดความชัดเจนและความเข้าใจที่เพียงพอในประเทศไทย”

อย่างไรก็ดี อุปสรรคเหล่านี้สามารถแก้ไขได้ด้วยการสร้างความตระหนัก (เช่น ผ่านการฝึกอบรมผู้บริหาร) และการแสดงให้เห็นคุณค่าที่เพิ่มขึ้นจากการมีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง ตัวอย่างเช่น ผู้เชี่ยวชาญเสนอว่าเมื่อเกิดเหตุทุจริตในองค์กร ควรจัดตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจที่เกี่ยวข้อง (ฝ่ายทรัพยากรบุคคล ฝ่ายกฎหมาย เป็นต้น) และจ้างผู้เชี่ยวชาญภายนอกมาร่วมทีมเพื่อสืบสวนโดยเฉพาะ ซึ่งทุกท่านเห็นพ้องว่าเป็นแนวปฏิบัติที่เหมาะสมและควรทำ แนวทางนี้ช่วยให้องค์กรไม่ต้องแบกรับค่าใช้จ่ายทีมประจำ แต่ยังสามารถใช้ประโยชน์จากผู้เชี่ยวชาญเมื่อจำเป็นได้

4. ทักษะและองค์ความรู้ที่จำเป็นสำหรับนักบัญชีนิติวิทยา

ทั้งจากการศึกษาวรรณกรรมและการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยพบว่า **มีชุดทักษะหลัก** ที่จำเป็นในการประกอบวิชาชีพนี้ได้แก่

(ก) **รากฐานความรู้ด้านบัญชีและการสอบบัญชีที่แข็งแกร่ง** – นักบัญชีนิติวิทยาต้องเข้าใจหลักการบัญชีและกระบวนการตรวจสอบอย่างถ่องแท้เพื่อระบุความผิดปกติในข้อมูลการเงินได้ (Crumbley, 2009)

(ข) **ทักษะการสืบสวนและการวิเคราะห์** – สามารถรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทางการเงินเพื่อหาความเชื่อมโยงและรูปแบบที่บ่งชี้ถึงการทุจริต (Albrecht et al., 2006) รวมถึงการตั้งสมมติฐานและสร้างภาพเหตุการณ์จากหลักฐานที่กระจัดกระจาย

(ค) **ความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยี** – สามารถใช้เครื่องมือซอฟต์แวร์วิเคราะห์ฐานข้อมูลขนาดใหญ่ และตรวจสอบหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์ เช่น อีเมลหรือบันทึกดิจิทัล (Huber et al., 2018; Crumbley, 2009) ทักษะด้าน IT Forensics กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญเนื่องจากการฉ้อโกงสมัยใหม่มักเกี่ยวข้องกับระบบไอที

(ง) **ทักษะการสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์** – นักบัญชีนิติวิทยาต้องสามารถสื่อสารและสอบถามข้อมูลจากพยานหรือผู้ต้องสงสัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจในระหว่างการสัมภาษณ์ (Albrecht et al., 2006) ผู้เชี่ยวชาญย้ำว่าคุณสมบัติอย่าง “ความสงสัยเยี่ยงผู้ประกอบวิชาชีพ” หรือ professional skepticism เป็นหัวใจสำคัญของการทำงานนี้ เพราะนักบัญชีนิติวิทยาต้องไม่ยอมรับคำอธิบายใด ๆ โดยผิวเผิน แต่จะ “เจาะลึกและตั้งคำถามเพิ่มเติมเพื่อค้นหาความจริงที่ซ่อนอยู่”

นอกจากนี้ (จ) **ความกล้าหาญและซื่อตรง** เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพ เนื่องจากบางกรณีการทุจริตอาจเกี่ยวข้องกับผู้บริหารระดับสูงหรือผู้มีอิทธิพล ซึ่งผู้ตรวจสอบต้องพร้อมที่จะเผชิญกับแรงกดดันในการเปิดเผยความจริง สุดท้ายคือการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลยินดีแบ่งปันข้อมูลผู้เชี่ยวชาญเน้นว่าสิ่งสำคัญคือต้อง “ได้รับความไว้วางใจจากผู้ให้สัมภาษณ์โดยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี” ทักษะเหล่านี้ทั้งหมดควรได้รับการบูรณาการในการฝึกอบรมและการศึกษาของนักบัญชีนิติวิทยารุ่นใหม่

5. แนวทางการพัฒนาวิชาชีพบัญชีนิติวิทยาในประเทศไทย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงเอกสารและความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ มีข้อเสนอหลักในการพัฒนาวิชาชีพนี้ 2-3 ประการ **ประการแรก**ที่ทุกฝ่ายเห็นพ้องคือ **การจัดการศึกษาในระดับสูง** – ผู้เชี่ยวชาญทั้งสี่ท่านเสนอว่า “การจัดให้มีหลักสูตรปริญญาโทด้านการบัญชีนิติวิทยาเป็นแนวทางที่เหมาะสมและเป็นไปได้ที่สุด” สำหรับประเทศไทยในขณะนี้ เนื่องจากวิชาชีพนี้มีความซับซ้อน ต้องอาศัยทั้งความรู้และประสบการณ์ในการทำงาน การเรียนในระดับปริญญาโท (หลังจากที่ผู้เรียนได้พื้นฐานและประสบการณ์การทำงานมาบ้างแล้ว) จะทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพและประยุกต์ใช้ได้จริง มากกว่าการเปิดหลักสูตรปริญญาตรีเฉพาะทางตั้งแต่ต้น ผู้เชี่ยวชาญบางท่านแนะนำว่าหากจะเริ่มในปริญญาตรี ควรเปิดเป็นเพียงวิชาเลือกเพื่อสร้างการรับรู้พื้นฐาน แต่ยังไม่จำเป็นต้องมีสาขาปริญญาตรีการบัญชีนิติวิทยาแยกต่างหาก เนื่องจาก “ความต้องการในตลาดแรงงานยังมีไม่มากพอและวิชาชีพนี้ต้องการผู้ที่มีประสบการณ์”

ข้อเสนอที่สอง คือ **การพัฒนาหลักสูตรอบรมและใบรับรองระดับประเทศ** – สาขาวิชาชีพบัญชีหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพิจารณาจัดทำโครงการอบรมวิชาชีพขั้นสูงที่นำไปสู่การมอบวุฒิบัตรหรือใบรับรองสำหรับนักบัญชีนิติวิทยา เช่น หลักสูตร Forensic Accounting Certificate (FAC) ที่จัดขึ้นแล้ว ซึ่งควรขยายต่อเนื่องและพัฒนาหลักสูตรให้ครอบคลุมความรู้ที่ทันสมัย และในอนาคตอาจพัฒนาเป็นการสอบคุณสมบัติระดับประเทศสำหรับสายงานนี้ เพื่อสร้างมาตรฐานวิชาชีพที่เป็นที่ยอมรับในวงการธุรกิจไทย ซึ่งจะช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับผู้ประกอบการวิชาชีพ (คล้ายกับที่ ACFE มอบ CFE)

ประการสุดท้าย ผู้เชี่ยวชาญยังกล่าวถึง **แรงจูงใจในสายอาชีพ** ว่าการมีวุฒิการศึกษาขั้นสูงหรือใบรับรองเฉพาะทางจะส่งผลดีต่อค่าตอบแทนและความก้าวหน้าในสายงาน ตัวอย่างในสหรัฐอเมริกาพบว่าผู้ที่มีปริญญาโทด้านการบัญชีนิติวิทยามีเงินเดือนเฉลี่ยสูงกว่าคนที่ไม่มีปริญญาตรี และกลุ่ม top 10% ของสายอาชีพนี้มีรายได้สูงเป็นสองเท่าของค่าเฉลี่ย ซึ่งส่วนใหญ่ล้วนจบการศึกษาระดับปริญญาโททั้งสิ้น แม้บริบทไทยอาจแตกต่าง แต่ข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่าหากวิชาชีพได้รับการพัฒนาและยอมรับ ค่าตอบแทนและโอกาสเติบโตก็จะตามมา ซึ่งจะช่วยให้ดึงดูดบุคลากรที่มีความสามารถเข้ามาสู่สายงานนี้มากขึ้น เป็นวงจรส่งเสริมกันเอง

■ การสรุปผลและอภิปรายผล

ผลการวิจัยของเราชี้ให้เห็นข้อค้นพบหลายประการที่สอดคล้องกับแนวโน้มระดับสากล AlShurafat et al. (2021) พบว่าการเพิ่มขึ้นของความต้องการและการยอมรับในสายงานบัญชีนิติวิทยาเป็น “จุดแข็ง” ที่สามารถช่วยลดการทุจริตและส่งเสริมธรรมาภิบาลในองค์กร ซึ่งประเทศไทยเองก็เริ่มตระหนักถึงประโยชน์ดังกล่าวในระยะเริ่มต้นนี้ นอกจากนี้ผลการสำรวจของ LeVie Jr. (2013) ยังบ่งชี้ว่าใบรับรองวิชาชีพมีผลเชิงบวกต่อโอกาสในการได้งาน โดยผู้ที่มีใบรับรองเฉพาะทางมักได้งานมากกว่าและมีความมั่นคงในการจ้างงานสูงกว่าผู้ที่ไม่ใช่ใบรับรอง อย่างไรก็ตาม หากมีใบรับรองมากเกินไปโดยไม่เจาะจงก็อาจถูกมองในแง่ลบว่าเป็นการสะสมใบรับรองเกินความจำเป็น ดังนั้นผู้ประกอบการวิชาชีพควรเลือกลงทุนกับใบรับรองหรือวุฒิบัตรที่เหมาะสมต่อสายงานของตน เช่น การสอบ CFE สำหรับผู้ที่ต้องการเน้นด้านการตรวจสอบการทุจริต

ในภาพรวม ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้สอดคล้องกับบทเรียนจากต่างประเทศหลายประการ ตัวอย่างเช่น Ozili (2023) พบว่าการวิจัยด้านการบัญชีนิติวิทยามีความก้าวหน้าสูงในอเมริกาเหนือ แต่ยังพัฒนาน้อยกว่าในยุโรปและเอเชียซึ่งบ่งชี้ว่าประเทศที่มีตลาดทุนเกิดใหม่อย่างไทย ยังมีช่องว่างให้เร่งพัฒนาวิชาชีพและองค์ความรู้ด้านนี้ต่อไป นอกจากนี้ Winfield และ Roberts (2023) ชี้ให้เห็นว่าวิชาชีพบัญชีนิติวิทยาทั่วโลกยังขาดกรอบกำกับดูแลและมาตรฐานการศึกษาที่เป็นเอกภาพ แม้ในสหรัฐอเมริกา Forensic and Valuation Services Executive Committee (FVS) ได้กำหนดมาตรฐานที่เกี่ยวกับการให้บริการบัญชีนิติวิทยาอย่างเป็นทางการตั้งแต่ปี ค.ศ. 2020 สำหรับสมาชิกของ AICPA และ CIMA (AICPA & CIMA, 2025) แต่ก็ยังต้องมีการปฏิรูปเพื่อยกระดับความน่าเชื่อถือของวิชาชีพในระดับสากล ข้อสังเกตดังกล่าวสนับสนุนแนวคิดที่ว่าอุปสรรคหลายอย่างที่ประเทศไทย

กำลังเผชิญอยู่ (เช่น การขาดการรับรู้ในบทบาทเฉพาะของนักบัญชีนิติวิทยา และการขาดมาตรฐาน/การรับรองในประเทศ) นั้นเป็นความท้าทายร่วมที่หลายประเทศทั่วโลกต่างก็พบเจอ ซึ่งการแก้ไขปัญหาต้องอาศัยความพยายามในการวางรากฐานวิชาชีพที่แข็งแกร่งเช่นเดียวกัน

ผลการศึกษาจากงานวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยระดับภูมิภาคบางงานที่เน้นด้านการศึกษาและพัฒนาทักษะ ตัวอย่างเช่น Ismail et al. (2019) ที่ศึกษาในประเทศมาเลเซีย พบว่าการเรียนการสอนวิชาการตรวจสอบการทุจริต (Fraud Examination) และการบัญชีนิติวิทยาในหลักสูตรโดยตรงมีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อทักษะของนักบัญชีนิติวิทยาที่จบออกมา ในขณะที่การเรียนวิชาการสอบบัญชีทั่วไปเพียงอย่างเดียวไม่มีความสัมพันธ์ชัดเจนกับทักษะดังกล่าว ผลลัพธ์นี้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาทักษะนักบัญชีนิติวิทยาจำเป็นต้องอาศัยหลักสูตรเฉพาะทาง ที่มุ่งเน้นด้านการสอบทุจริตและนิติบัญชีอย่างแท้จริง มากกว่าจะพึ่งพาวิชาการตรวจสอบทั่วไปแต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้นข้อเสนอของงานวิจัยฉบับนี้ในการจัดทำหลักสูตรเฉพาะทางในระดับบัณฑิตศึกษาสำหรับสาขานี้ จึงสอดคล้องกับแนวทางที่นานาประเทศให้ความสำคัญในการเตรียมบุคลากรให้พร้อมต่อการทำงานด้านบัญชีนิติวิทยา

โดยสรุปผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนที่จะพัฒนาวิชาชีพบัญชีนิติวิทยาในประเทศไทยให้มีมาตรฐานและการรับรองที่ชัดเจนยิ่งขึ้นเพื่อรองรับกับแนวโน้มการทุจริตที่ซับซ้อนและเพิ่มขึ้นในอนาคตแนวทางหนึ่งที่แนะนำคือการร่วมมือระหว่างภาคการศึกษาและวิชาชีพในการจัดตั้งหลักสูตรการศึกษาเฉพาะทางระดับสูง (เช่น ปริญญาโท) ที่ครอบคลุมทั้งความรู้พื้นฐานด้านบัญชี การสอบบัญชี กฎหมายธุรกิจ การสัมภาษณ์และจิตวิทยา ตลอดจนเทคโนโลยีสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับการสืบสวน นอกจากนี้ควรเปิดกว้างโอกาสให้ผู้ที่จบการศึกษาด้านอื่นที่ไม่ใช่บัญชีเข้ามาต่อยอดในหลักสูตรนี้ได้ด้วย เพื่อดึงดูดผู้เชี่ยวชาญจากสาขาอื่น เช่น เทคโนโลยีสารสนเทศ กฎหมาย เข้ามาร่วมงานในสาขานี้ สร้างความหลากหลายและความแข็งแกร่งให้กับวงการบัญชีนิติวิทยาของไทยในระยะยาว

■ ประโยชน์และข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

ผลการวิจัยนี้มีนัยสำคัญต่อการพัฒนาวิชาชีพบัญชีนิติวิทยาในประเทศไทย มหาวิทยาลัยและหน่วยงานฝึกอบรมสามารถพิจารณาไปใช้พัฒนาหลักสูตรให้ตอบสนองต่อบริบทภายในประเทศและสอดคล้องกับมาตรฐานสากล การบูรณาการประเด็นด้านการตรวจสอบการทุจริตและเทคนิคการสืบสวนเชิงบัญชีในระดับอุดมศึกษาและการอบรมวิชาชีพช่วยเสริมสร้างศักยภาพของบุคลากรในสาขานี้อย่างมีประสิทธิภาพ หน่วยงานวิชาชีพและหน่วยงานที่ทำหน้าที่กำหนดนโยบายควรปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรอบรมให้ครอบคลุมทักษะเชิงปฏิบัติมากขึ้น และส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพให้มีความทันสมัยและเชื่อมโยงกับความต้องการของตลาดแรงงาน (ACFE, 2022; Bologna et al., 2014)

นอกจากนี้ บทบาทของนักบัญชีนิติวิทยาควรได้รับการยอมรับจากในกลุ่มผู้กำหนดนโยบาย ผู้บริหารองค์กรและภาครัฐ ผลการศึกษาเผยให้เห็นถึงความสำคัญของการมีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านในการตรวจสอบและป้องกันการทุจริต ซึ่งสามารถใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงในการออกแบบมาตรการเชิงนโยบายในการต่อต้านการทุจริต เช่น การจัดตั้งตำแหน่งงานเฉพาะในหน่วยงานรัฐ หรือ การจัดสรรทรัพยากรที่เพียงพอเหมาะสมเพื่อพัฒนาบุคลากรในสาขานี้ การส่งเสริมการทำงาน การบัญชีนิติวิทยาลักษณะสหวิทยาการช่วยขยายฐานบุคลากรและส่งเสริมการสร้างองค์ความรู้แบบบูรณาการทำให้แนวโน้มที่ระบบตรวจสอบการทุจริตสามารถบรรลุผลได้ในระยะยาว (Rezaee & Wang, 2019; Bhasin, 2016b)

■ References

- AICPA & CIMA. (2016). *Forensic Accounting – Combining the Skills of Auditors and Investigators to Combat Financial Fraud*. Durham, NC: AICPA & CIMA.
- AICPA & CIMA. (2025). *Statement on Standards for Forensic Services*, Durham, NC: AICPA & CIMA. Retrieved September 22, 2025 from <https://www.aicpa-cima.com/resources/download/statement-on-standards-for-forensic-services>.
- Alan, S., Amr, K., & Sarah, H. (2017). Mapping forensic accounting in the UK. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 28, 43–56.
- Albrecht, W. S., Albrecht, C. C., & Albrecht, C. O. (2006). *Fraud Examination*. Mason, OH: Thomson Southwestern.
- AlShurafat, H., Al Shbail, M. O., & Mansour, E. (2021). Strengths and weaknesses of forensic accounting: An implication on the socio-economic development. *Journal of Business and Socio-Economic Development*, 1(2), 135–148.
- Association of Certified Fraud Examiners (ACFE). (2020). *Occupational Fraud 2020: A Report to the Nations* (Report). Austin, TX: ACFE. Retrieved July 4, 2025 from <https://acfe-public.s3-us-west-2.amazonaws.com/2020-Report-to-the-Nations.pdf>
- Association of Certified Fraud Examiners (ACFE). (2022). *Occupational Fraud 2022: A Report to the Nations* (Report). Austin, TX: ACFE. Retrieved July 4, 2025 from <https://acfe-public.s3-us-west-2.amazonaws.com/2022+Report+to+the+Nations.pdf>
- Association of Certified Fraud Examiners (ACFE). (2024). *Occupational Fraud 2024: A Report to the Nations* (Report). Austin, TX: ACFE. Retrieved July 4, 2025 from <https://www.acfe.com/-/media/files/acfe/pdfs/rtnn/2024/2024-report-to-the-nations.pdf>
- Bhasin, M. L. (2016a). Forensic accounting in Asia: Perspectives and prospects. *International Journal of Management and Social Sciences Research*, 5(7), 25–38.
- Bhasin, M. L. (2016b). Contribution of Forensic Accounting to Corporate Governance: An Exploratory Study of an Asian Economy. *International Business Management*, 10(4), 479–492.
- Bologna, G. J., Lindquist, R. J., & Wells, J. T. (2014). *Forensic Accounting and Fraud Investigation for Non-Experts* (3rd ed.). Wiley.
- Bulakul, C. (2019). Key fundamental skills for the forensic accounting profession: Perspectives from licensed investigative specialists [Unpublished master's independent study]. Thammasat University. [in Thai]

- Chiang Mai University. (2023). Accounting curriculum (Full version) [Online document]. Retrieved June 2, 2024, from <https://www.cmubs.cmu.ac.th/.../หลักสูตร-ACC-ฉบับเต็ม-.pdf> [in Thai]
- Choyputsa, S. (2017). Impact of characteristics of certified public accountants on readiness to engage in forensic accounting in Thailand [Unpublished master's independent study]. Thammasat University. [in Thai]
- Chulalongkorn University. (2021). Undergraduate study handbook, Faculty of Commerce and Accountancy [Brochure]. Retrieved June 2, 2024, from <https://acdm.cbs.chula.ac.th/.../คู่มือการศึกษา-2564-Final.pdf> [in Thai]
- Cressey, D. R. (1953). *Other people's money: A study in the social psychology of embezzlement*. Glencoe, IL: Free Press.
- Crumbley, D. L. (2009). So what is forensic accounting? *The ABO Reporter, Fall*, 10–15.
- Elliott, R. K., & Willingham, J. J. (2003). *Handbook of Fraud: Preventing and Detecting Fraud*. New York: Academic Press.
- Embry-Riddle Aeronautical University. (2024). Forensic Accounting and Fraud Examination – Bachelor's Degree [Webpage]. Retrieved June 2, 2024, from <https://erau.edu/degrees/bachelor/forensic-accounting-fraud-examination>
- Federation of Accounting Professions (FAP). (2022). Forensic Accounting Certificate program [Announcement]. Retrieved June 2, 2024, from <https://www.tfac.or.th/.../โครงการวุฒิปัฒนากับบัญชีนิติวิทยา> [in Thai]
- Florida Atlantic University. (2024). Forensic Accounting – Master of Accounting (Concentration) [Webpage]. Retrieved June 2, 2024, from <https://business.fau.edu/.../forensic-accounting/>
- Guellim, N., Yami, N., Freihat, A. F., Alshurafat, H., Alkababji, M. W., Alzahrane, M., Gad, W. N., Shaaban, M. S. I., & Mostafa, R. M. A. (2024). Evaluating the perceived value of forensic accounting: A systematic review method. *Discover Sustainability*, 5, Article 351.
- Huber, D. W., Comer, M. J., & Quenzer, D. (2018). Forensic accountants' role in accounting for corruption. *Journal of Forensic and Investigative Accounting*, 10(3), 296–310.
- Huber, W., & DiGabriele, J. (2018). *Forensic Accounting Research: Fundamentals and Methodology*. Boca Raton, FL: CRC Press.
- International Affairs Office, State Audit Office of the Kingdom of Thailand. (2024). Supreme Audit Institution Body of Knowledge: Forensic Audit in Overseas Supreme Audit Institution [Webpage]. Retrieved July 14, 2025, from <https://www.audit.go.th/sites/default/files/files/article/องค์ความรู้ด้านการตรวจเงินแผ่นดินต่างประเทศ%20การตรวจสอบเชิงบัญชีนิติวิทยา.pdf> [in Thai]

- Ismail, A. M., Azizan, F. A., & Fahmi, F. M. (2019). Forensic accountant skills: An empirical investigation in the Malaysian forensic accounting education curriculum. *The Journal of Social Sciences Research, Special Issue 1*, 150–158.
- Kasetsart University. (2021). Curriculum information [Webpage]. Retrieved June 2, 2024, from https://regis.src.ku.ac.th/.../add_curriculum.aspx?nn=...&yy=2564 [in Thai]
- LeVie Jr., D. (2013). The role of professional credentials in the job market. *Fraud Magazine*. Retrieved July 4, 2025, from <https://www.fraud-magazine.com/article.aspx?id=4294976296>
- Mae Fah Luang University. (2022). Course information [Webpage]. Retrieved June 2, 2024, from https://reg2.mfu.ac.th/registrar/class_info_2.asp?... [in Thai]
- Ozili, P. K. (2023). Forensic accounting research around the world. *Journal of Financial Reporting and Accounting*. Advance online publication. Retrieved July 4, 2025, from <https://ssrn.com/abstract=4566896>
- Pittsburg State University. (2024). Accounting Program – Fraud Examination Minor [Webpage]. Retrieved June 2, 2024, from <https://www.pittstate.edu/business/programs/accounting/index.html>
- PricewaterhouseCoopers Thailand. (2022). *Global Economic Crime and Fraud Survey 2022: Thailand Report*. Bangkok: PwC. Retrieved July 4, 2025, from <https://www.pwc.com/th/en/consulting/forensic/economic-crime-and-fraud-survey-2022-th.html>
- Puranaphan, I., & Chitsawang, S. (2020). Forensic accounting: The profession enhancement in Thailand. *Journal of Federation of Accounting Professions*. May-Aug 2020, 2 (volume 5), 98-117. Retrieved July 4, 2025, from <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JFAC/article/view/242719>. [in Thai]
- Ramaswamy, V. (2005). Corporate governance and the forensic accountant. *The CPA Journal*, 75(3), 68–70.
- Rezaee, Z., & Wang, J. (2019). Forensic Accounting Education: A Multi-Stakeholder View of Objectives and Curriculum. *Journal of Forensic and Investigative Accounting*, 11(1), 1–28.
- Securities and Exchange Commission (SEC), Thailand. (2023). Accusation order against Stark Corporation Public Company Limited for falsifying financial statements [Press release]. Retrieved June 2, 2024, from https://www.sec.or.th/TH/Pages/News_Detail.aspx?SECID=9738 [in Thai]
- SkyQuest Technology. (2023). *Forensic Accounting Market Insights 2023* [Online report]. Retrieved June 2, 2024, from <https://www.skyquestt.com/report/forensic-accounting-market>
- Southern New Hampshire University. (2024). Graduate Certificate in Forensic Accounting and Fraud Examination [Webpage]. Retrieved June 2, 2024, from <https://www.snhu.edu/.../graduate-forensic-accounting-and-fraud-examination>

- Srijunpetch, S. (2010). Getting to know investigative accounting. *Journal of Accounting Profession*, 6(17), 22–28. [in Thai]
- Sriprasert, A. (2006). Forensic accounting: A new approach for auditing. *University of the Thai Chamber of Commerce Journal*, 26(1), 5–11. [in Thai]
- Suppathada, S. (2020). Forensic accounting (2nd ed.). Bangkok, Thailand: Royal Thai Police Press. [in Thai]
- Tangruenrat, C. (2022). Auditing. Bangkok, Thailand: TPN Press. [in Thai]
- Thaiwong, P. (2020). Feasibility of establishing a forensic accounting firm in Thailand [Unpublished master's independent study]. Thammasat University. [in Thai]
- Thammasat University. (n.d.-a). Accounting curriculum [Webpage]. Retrieved June 2, 2024, from <http://accounting.bus.tu.ac.th/cirriculum.html> [in Thai]
- Thammasat University. (n.d.-b). Program information (MAP) [Webpage]. Retrieved June 2, 2024, from <https://map.tbs.tu.ac.th/course> [in Thai]
- Trongmateerut, P., Keawkham, N., & Ruangdech, T. (2025). Powering financial fraud detection with artificial intelligence. *Journal of Federation of Accounting Professions*. 7(1), 19, 50–63. Retrieved July 4, 2025, from <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JFAC/article/view/275902> [in Thai]
- Ueamornpaiboon, W. (2014). Feasibility of developing the forensic accounting profession in Thailand [Unpublished master's independent study]. Thammasat University. [in Thai]
- Wells, J. T. (2001). Why employees commit fraud. *Journal of Accountancy*, 191(2), 89–92.
- Winfield, J., & Roberts, M. (2023). Forensic accounting: Time for a unified global approach. *Journal of Forensic Accounting Profession*, 3(1), 38–56.
- Wolfe, D. T., & Hermanson, D. R. (2004). The fraud diamond: Considering four elements of fraud. *The CPA Journal*, 74(12), 38–42.
- Zion Market Research. (2023). *Forensic Accounting Services Market – Global Industry Analysis & Forecast 2022–2030* [Online report]. Retrieved June 2, 2024, from <https://www.zionmarketresearch.com/report/forensic-accounting-services-market>

Environmental, Social, and Governance Performance and Dividend Payout: Evidence from Thai Listed Firms

Pavinee Manowan, DBA

Assistant Professor, Department of Accountancy,
Chulalongkorn Business School, Chulalongkorn University
Email: pavinee@cbs.chula.ac.th

Environmental, Social, and Governance Performance and Dividend Payout: Evidence from Thai Listed Firms

Pavinee Manowan, DBA

Assistant Professor, Department of Accountancy,
Chulalongkorn Business School, Chulalongkorn University
Email: pavinee@cbs.chula.ac.th

Received: November 21, 2025

Revised: December 4, 2025

Accepted: December 8, 2025

ABSTRACT

This study investigates the impact of environmental, social, and governance (ESG) performance on dividend payout among Thai listed companies during 2014–2024. Using a sample of 1,573 firm-year observations across three industry groups, including Agro, Industrial and Resources (Industry 1), Consumer, Service and Technology (Industry 2), and Financial, Property and Construction (Industry 3), the study applies a fixed-effects panel regression corrected for heteroskedasticity and autocorrelation through Weighted Least Squares (WLS) and AR(2) specifications. Consistent with international evidence, ESG performance is positively associated with dividend payouts across all industries, with the strongest effect observed in financial and property firms. When ESG is decomposed, environmental performance significantly increases dividends in Industry 2 and 3, while the social pillar shows no significant influence. Governance scores reduce dividend payouts only in Industry 1. Additional findings reveal that profitability and leverage reduce dividends, firm age negatively affects payouts in Industry 2, and Thai firms exhibit strong dividend smoothing behavior. These results highlight the growing importance of sustainability signals in shaping financial policy in an emerging-market context where ESG practices and investor expectations are still evolving.

Keywords: Environmental, Social, and Governance (ESG), Dividend Policy, Sustainability Performance, Emerging Markets, Panel Data Analysis, Corporate Financial Decisions

■ Introduction

Dividend policy remains a central topic in corporate finance, yet the factors shaping firms' payout decisions continue to evolve as markets incorporate broader measures of firm responsibility and sustainability. While traditional determinants, such as profitability, leverage, cash flow stability, and agency conflicts, remain important, the rapid global adoption of environmental, social, and governance (ESG) standards has added a new dimension to the longstanding dividend puzzle. Investors, regulators, and scholars increasingly recognize that ESG performance may alter managerial incentives, financial flexibility, perceived risk, and stakeholder expectations, all of which can influence dividend policy.

A growing body of empirical research shows that ESG performance is frequently associated with higher dividend payouts. For example, Bilyay-Erdogan et al., (2023) find that ESG performance increases dividends among European firms through enhanced profitability and reduced risk. Verga Matos et al. (2020) show that stronger ESG scores contribute to greater dividend stability among major European corporations. Similarly, Salvi et al. (2024) report a positive and significant ESG–payout association in European listed firms, suggesting that sustainability considerations have become embedded in financial decision-making. Evidence from emerging markets also shows a positive relationship: Ellili (2022) finds that ESG disclosure increases dividend payout in UAE firms, while Almulhim et al. (2024) demonstrate that Saudi firms with strong ESG performance distribute higher dividends, particularly when financially sustainable.

Beyond these broad patterns, several contextual factors moderate the ESG–dividend relationship. Zahid et al. (2023) show that audit quality affects the strength of the ESG–dividend link in Western Europe. Kumar and Ghalke (2025) document that legal systems influence the ESG effect across G20 countries, with stronger investor protection amplifying dividend responses. Other studies highlight the roles of financial constraints, corporate life cycle, and ownership structure, noting that ESG does not influence dividends uniformly across firms or regions (Maquieira et al., 2024; Ananzeh et al., 2025). Meta-analytic evidence by Jain and Malhotra (2025), summarizing 35 studies, confirms that ESG performance generally increases dividend payout, but the magnitude of the effect varies systematically with firm characteristics and national governance environments.

Despite the rapidly expanding international evidence, research on the ESG–dividend nexus in Thailand remains scarce. Thailand is an ideal empirical setting because the Stock Exchange of Thailand (SET) was one of the earliest adopters of ESG disclosure guidelines in Asia, and many Thai firms have high ESG reporting standards. However, it remains unclear whether Thai firms with stronger ESG performance reward shareholders through higher or more stable dividends, or whether ESG investments function as a cost that reduces distributable resources. This is an important question in an emerging-market context where capital constraints, governance quality, and investor expectations differ significantly from Western markets.

Although international evidence generally shows a positive relationship between ESG performance and dividend policy (Bilyay-Erdogan et al., 2023; Verga Matos et al., 2020; Salvi et al., 2024), several gaps remain, particularly in emerging markets. First, there is limited empirical research on ESG and dividend policy in Thailand, despite the country's early adoption of sustainability disclosure and the increasing relevance of ESG scores among investors. Existing studies predominantly examine Europe, the US, or China, leaving uncertainty about whether ESG influences payout decisions in a Southeast Asian institutional environment with different governance structures and investor expectations.

Second, industry differences remain underexplored. Prior research commonly relies on pooled samples, overlooking the fact that ESG pressures, regulatory environments, and dividend norms differ substantially across sectors. Capital-intensive industries, technology-driven firms, and highly regulated financial institutions may respond differently to ESG performance. No prior Thai study has systematically examined ESG–dividend relationships across industry groups.

Third, few studies investigate the distinct effects of environmental, social, and governance pillars separately. Although international evidence suggests heterogeneous effects, such as stronger environmental influence (Liu & Lee, 2025) or governance-dependent payout changes (Ellili, 2022), most empirical work uses composite ESG scores that mask these differences. Thailand lacks evidence on how each ESG component shapes dividend policy.

Finally, methodological limitations remain. Most existing ASEAN or emerging-market studies use basic panel models that do not correct for issues such as heteroskedasticity, autocorrelation, or dynamic dividend smoothing. As shown in our diagnostic tests, Thai data exhibit strong heteroskedasticity and autocorrelation, indicating the need for more robust approaches such as Weighted Least Squares and AR(2) specifications (Gill & Leemann, 2001)

Collectively, these gaps highlight the need for a comprehensive, industry-sensitive, component-level, and methodologically rigorous analysis of ESG and dividend payout in Thailand, an area this study directly advances.

■ Literature Review

Theoretical Foundations

Understanding the relationship between environmental, social, and governance (ESG) performance and dividend policy requires grounding in three major theories: agency theory, signaling theory, and stakeholder theory.

Agency theory argues that dividend payments help reduce agency costs by limiting managerial discretion over excess cash (Jensen & Meckling, 1976). Firms with strong ESG performance typically exhibit better governance quality, greater transparency, and stronger accountability structures. These factors reduce managerial opportunism and lower agency costs, thereby enabling or encouraging higher dividend payouts.

Signaling theory suggests that dividends communicate private information about a firm's financial health and future prospects (Spence, 1973). ESG performance also serves as a long-term signal of responsible management, reduced risk, and sustainable operations. When firms combine strong ESG engagement with dividend distributions, they reinforce investor confidence by signaling stable earnings and reduced uncertainty.

Stakeholder theory posits that firms with strong ESG practices manage relationships with stakeholders more effectively, thereby reducing reputational, regulatory, environmental, and operational risks. Lower risk may stabilize cash flows and enhance a firm's ability to maintain or increase dividends (Mahajan et al., 2023). At the same time, ESG initiatives may require significant financial resources, creating potential trade-offs between sustainability investment and dividend distribution, particularly in financially constrained or developing-market firms.

Together, these theories provide a conceptual basis for understanding why ESG performance may influence dividend policy through improvements in governance quality, reduction of risk, and strengthened investor trust.

Empirical Studies on ESG and Dividend Policy

A growing body of empirical research examines how ESG performance shapes firms' dividend decisions. Much of the evidence suggests a positive association, though the magnitude and mechanisms vary across countries, industries, and governance environments.

Bilyay-Erdogan et al. (2023) show that higher ESG performance significantly increases dividend payouts among European non-financial firms, operating mainly through enhanced earnings and reduced firm risk. Verga Matos et al. (2020) find that stronger ESG performance contributes to greater dividend stability, particularly through the environmental and governance dimensions. Salvi et al. (2024) further confirm that ESG positively influences payout policy among European firms, suggesting that sustainability practices have become increasingly embedded in financial decision-making.

In emerging markets, ESG performance similarly appears to influence dividend outcomes. Ellili (2022) reports that ESG disclosure increases dividend payouts among UAE-listed firms, with the relationship moderated by governance factors such as board independence, institutional ownership, and foreign ownership levels. Likewise, Almulhim et al. (2024) find that ESG scores strongly predict dividend payments among Saudi firms, with financial sustainability enhancing the effect.

Several studies highlight moderating and mediating mechanisms. Zahid et al. (2023) reveal that while ESG positively affects dividends in Western Europe, audit quality negatively moderates this relationship, particularly for firms audited by Big Four auditors. Kumar and Ghalke (2025) find that strong ESG performance predicts higher dividends across G20 firms, especially in common-law countries with stronger investor protection. Maqueira et al. (2024) show that financial constraints weaken the positive ESG-dividend link in family firms, and Ananzeh et al. (2025) document that the ESG-dividend relationship varies across firm life-cycle stages, with younger firms displaying stronger effects.

Recent methodological advances have also deepened the understanding of ESG's financial consequences. Liu and Lee (2025) use survival analysis to assess dividend sustainability and find that environmental performance significantly prolongs the duration of stable dividends. Complementing individual studies, Jain and Malhotra (2025) synthesize results from 35 prior studies and conclude that ESG disclosure has a consistent, positive impact on dividend payout, although the effect varies depending on firm characteristics, governance quality, and national economic conditions.

Overall, the literature demonstrates that ESG performance tends to exert a positive and economically meaningful influence on dividend payout and stability across various markets. Firms with stronger ESG profiles are generally more likely to distribute higher dividends and maintain more stable payout patterns, owing to reduced risk, stronger governance structures, and greater investor trust. However, the ESG–dividend relationship is far from uniform. Financial sustainability, audit oversight, ownership structure, governance quality, and firm maturity all interact with ESG to shape dividend policy. Emerging-market evidence also reveals that financial constraints and institutional environments can weaken or reshape this relationship. The reviewed studies collectively underscore the need for further empirical investigation in emerging contexts, particularly in Thailand, where ESG adoption is evolving rapidly and may influence financial decisions in ways distinct from Western markets.

■ Methodology

Data and Sample Selection

This study uses panel data from companies listed on the Stock Exchange of Thailand (SET) over the period 2014–2024, resulting in 1,573 firm-year observations across three industry groups. The dataset includes firms for which complete financial data, ESG scores, and dividend payout information are available. Based on the fundamental environmental and social impacts, industries that share similar exposure to specific sustainability risks and face similar stakeholders expectations regarding their environmental and social performance are grouped together.

- Industry 1: Agro, Industry, Resources (Delmas & Blass, 2010; Clarkson et al., 2008) These industries often investigate environmental performance, pollution control, supply chain management of raw materials, and climate change mitigation efforts, as these are the primary areas where their activities create material risks and attract public scrutiny.
- Industry 2: Consumption, Services, Technology (Govindan et al. 2013; Acquier et al., 2017; Lee et al., 2009) This cluster often examines labor standards, consumer health and safety, data ethics, e-waste management, and the social implications of their offerings.
- Industry 3: Financial, Property & Construction (Cheng et al., 2014; Krüger, 2015; Strange et al., 2009) This group often concentrate on sustainable finance, green building certification, corporate governance, and risk management related to climate change.

Dividend payout (DP) serves as the dependent variable. Independent variables include the firm's liquidity ratio (LID), leverage (debt-to-equity: DE), profitability (ROA), ESG total score (ESG), environmental (Env), social (Soc), and governance (Gov) subcomponents, and firm age (Firmage). All variables are stationary based on ADF tests.

Variable Measurement

Dependent Variable

- Dividend Payout (DP): Measured as dividend per share relative to price or earnings

Independent Variables

- LID: Liquidity ratio measured as current assets divided by current liabilities.
- DE: Leverage measured as total liabilities to total equity.
- ROA: Profitability measured as net income to total assets.
- ESG: Total ESG score for the firm.
- Env, Soc, Gov: Environmental, social, and governance dimension scores.
- Firmage: Age since company inception.
- DP_{t-1}, DP_{t-2}: Lagged dividend payout terms included to capture dynamic adjustments.

Model Specification

The final model incorporates fixed effects, AR(2) dynamic structure, and WLS estimation to obtain robust coefficients. The general form is:

$$DP_{it} = \beta_0 + \beta_1 LID_{it} + \beta_2 DE_{it} + \beta_3 ROA_{it} + \beta_4 ESG_{it} + \beta_5 Env_{it} + \beta_6 Soc_{it} + \beta_7 Gov_{it} + \beta_8 Firmage_{it} + \beta_9 DP_{i,t-1} + \beta_{10} DP_{i,t-2} + \mu_i + \varepsilon_{it}$$

Where:

- μ_i captures unobserved firm-specific fixed effects
- ε_{it} follows an AR(2) structure to correct serial correlation

Separate models were estimated for Industry 1, Industry 2, and Industry 3 to capture structural and economic differences among sectors.

Estimation Procedures

Model estimation followed these steps.

1. Panel diagnostics identified heteroskedasticity and autocorrelation.
2. Fixed effects selected via significant Hausman tests.
3. AR(2) structure applied to correct autocorrelation.
4. Weighted Least Squares (WLS) applied to correct heteroskedasticity.
5. Final results produced using FE + AR(2) + WLS.

This combined specification ensures efficient, unbiased, and consistent estimates of the determinants of dividend payout across three industry groups.

■ Results

Descriptive Statistics

The descriptive statistics, as presented in Table 1, provide a clear picture of how Thai listed companies differ across industries in terms of dividend behavior, financial conditions, and ESG performance during 2014–2024. Although the three industry groups are part of the same capital market, their characteristics reveal structural distinctions that help shape their dividend policies.

Across the full sample, dividend payouts vary considerably. Firms in Industry 1, including comprising agro, industrial, and resource-based companies, pay an average dividend of 62.87, but the distribution is extremely wide, ranging from 4.52 to 905.88 with a high standard deviation of 95.44. This suggests that while many firms maintain moderate payouts, a small number issue exceptionally large dividends. The distribution is also highly skewed, indicating that extreme high payouts are concentrated among a few firms.

Dividend behavior becomes even more variable in Industry 2, which includes consumption, service, and technology firms. The average payout here increases to 71.48, yet the variation is substantial: values range from as low as 2.35 to as high as 1477.75, and the standard deviation rises sharply to 145.59. This reflects the more dynamic and uncertain operating environment of these sectors, where earnings and cash flow can fluctuate significantly from year to year.

By comparison, Industry 3, which consists of financial and property companies, registers the highest average dividend payout at 76.37. Although the distribution remains wide (from 1.41 to 1175.79), the standard deviation of 95.85 indicates more stability than in Industry 2. This pattern suggests that financial and property firms generally follow more structured, predictable dividend practices, supported by consistent profitability.

The financial characteristics of the firms also vary noticeably across industries. Liquidity is strongest in Industry 1, where companies hold an average liquidity ratio (LID) of 2.89, consistent with the working-capital-intensive nature of production and resource operations. Firms in Industries 2 and 3 have lower liquidity levels, averaging 1.58 and 1.95, respectively. Meanwhile, leverage differs markedly: Industry 2 is the most highly leveraged group, with a mean debt-to-equity ratio of 2.82 and values reaching nearly 12, while leverage remains much more moderate in Industry 1 (1.14) and Industry 3 (1.25).

Profitability follows a similar pattern of divergence. Industry 3 firms exhibit the highest return on assets (ROA), averaging 6.73%, reflecting strong performance in banking, finance, and property sectors. Industry 1 firms also maintain solid profitability at 6.18%, while Industry 2 shows the lowest average ROA at 4.39%, indicative of competitive pressures and higher operational expenses typical of service and technology-oriented industries.

ESG performance reveals additional contrasts. Industry 1 clearly leads with a mean total ESG score of 57.20, reflecting stronger environmental and social disclosure practices often expected of resource-intensive firms. Industries 2 and 3 record similar but noticeably lower ESG averages, namely 46.86 and 45.07, respectively. Looking more closely at the ESG pillars, Industry 1 again stands out in the environmental dimension, with an average score of 41.23, compared with 26.26 in Industry 2 and 27.65 in Industry 3. Social performance is more balanced across industries, with scores clustering around the low to mid-30s. Governance scores, however, are uniformly high across all sectors, with averages of 77.95 (Industry 1), 76.51 (Industry 2), and 76.55 (Industry 3), indicating that Thailand’s regulatory emphasis on corporate governance has translated into consistently strong governance practices.

Firm age also varies but remains fairly broad across sectors. Industry 1 contains the oldest firms, averaging 31.77 years, while Industry 2 and Industry 3 firms have average ages of 28.13 and around 30 years, respectively. This age structure reflects a mix of long-established industrial and financial institutions alongside newer service and technology companies.

Overall, the descriptive statistics highlight several important themes. Financial and property firms tend to pay the highest and most stable dividends, supported by strong profitability and moderate leverage. Service and technology firms show the greatest volatility in dividends, consistent with their higher leverage and more variable performance. Meanwhile, resource-based firms distinguish themselves in ESG performance, particularly in environmental practices, while still maintaining relatively stable financial profiles. The consistently high governance scores across all industries underscore the strength of Thailand’s regulatory environment, which may play a role in shaping dividend outcomes.

These descriptive patterns provide essential context for interpreting the regression findings that follow, particularly the differing ways in which ESG performance contributes to dividend behavior across the three industry groups.

Table 1 Descriptive Statistics

INDUSTRY1 Obs=462	Minimum	Maximum	Mean	SD	Skewness	Kurtosis
DP	4.5188	905.8815	62.8718	95.4444	7.1005	55.6817
LID	0.1908	14.0931	2.8931	2.4237	2.0868	5.2766
DE	0.0723	4.5756	1.1444	0.8521	1.1708	1.4796
ROA	-11.9102	29.4593	6.1767	5.9227	0.6553	1.0000
ESG	11.0000	82.5671	57.2001	14.5579	-0.3419	-0.4544
Env	0.4832	88.9459	41.2338	25.9029	0.0807	-1.2375
Soc	8.8875	73.0653	38.1422	16.3502	0.1724	-0.9557
Gov	17.5937	96.1168	77.9472	13.3873	-1.4126	2.5074
Firmage	1.0000	80.0000	31.7749	14.7463	0.2021	0.4841

Table 1 Descriptive Statistics (continued)

INDUSTRY2 Obs=528	Minimum	Maximum	Mean	SD	Skewness	Kurtosis
DP	2.3469	1477.7515	71.4788	145.5913	6.6480	49.1522
LID	0.0242	7.4091	1.5806	1.4211	1.5144	2.3625
DE	0.0406	11.9983	2.8151	2.6052	1.1509	0.0939
ROA	-9.1601	31.7280	4.3873	4.2893	1.2772	4.3922
ESG	23.5892	78.2919	46.8571	11.0823	0.4786	-0.4336
Env	0.4228	80.6403	26.2615	18.8122	0.5120	-0.4355
Soc	9.7944	66.8380	31.9798	13.7907	0.4996	-0.5252
Gov	11.6687	93.6183	76.5064	14.1950	-2.4025	6.6605
Firmage	1.0000	80.0000	28.1288	15.9402	0.2835	0.4453
INDUSTRY3 Obs=583	Minimum	Maximum	Mean	SD	Skewness	Kurtosis
DP	1.4118	1175.7886	76.3678	95.8508	5.8522	48.7173
LID	0.0272	10.8717	1.9495	1.6722	1.6416	3.8801
DE	0.0792	8.3106	1.2514	1.3033	2.6592	9.3305
ROA	-11.4756	42.1866	6.7271	6.7446	1.1265	3.8300
ESG	18.0565	70.6166	45.0672	11.9869	0.0703	-1.0544
Env	0.4228	77.4992	27.6476	18.1287	0.3527	-0.7720
Soc	9.2201	70.5865	32.1605	11.4012	0.4506	0.0716
Gov	15.2660	96.1168	76.5528	15.5131	-2.1462	4.7766
Firmage	1.0000	75.0000	30.9142	13.3432	0.2104	0.4263

Regression Assumption Tests

A series of regression assumption tests was conducted to ensure that the panel data models used in this study satisfy key econometric requirements. The results, as presented in Table 2, reveal several important characteristics of the data that must be addressed before estimating the final models.

To begin with, multicollinearity does not appear to be a problem in any of the three industry groups. The Variance Inflation Factor (VIF) values fall well below the commonly accepted threshold of 10 (Hair et al., 2010), ranging from 1.058 to 2.686 in Industry 1, 1.082 to 5.606 in Industry 2, and 1.032 to 4.147 in Industry 3. These figures indicate that the explanatory variables are not excessively correlated and can be jointly included in the regression models without distorting the precision of the coefficient estimates.

In contrast, the diagnostic results show strong evidence of heteroskedasticity. Both the White test and the Wald test return highly significant values across all industries (all $p = 0.000$), confirming that the variance of the error terms is not constant. This means that firms with different characteristics may exhibit different levels of variation in their residuals, a common feature in financial and cross-industry datasets.

Alongside heteroskedasticity, the tests also indicate the presence of autocorrelation. The Wooldridge test is significant in all three sectors, with p -values close to zero ($p = 0.006$ for Industry 1, 0.001 for Industry 2, and 0.006 for Industry 3). These results imply that the error terms are correlated over time, suggesting that current dividend behavior is influenced by past shocks, which is a pattern consistent with the dividend-smoothing practices commonly observed in corporate finance. The Durbin–Watson statistics reinforce this conclusion, ranging from 1.017 to 1.421, which are notably below 2 and indicate positive serial correlation prior to correction (Kutner et al., 2005).

On the other hand, there is no evidence of cross-sectional dependence. The Pesaran CD test produces non-significant results in all three industries (p -values of 0.136, 0.825, and 0.152), indicating that the residuals of one firm are not systematically correlated with those of another (Chudik & Pesaran, 2015). This suggests that firm-specific behavior is more important than sector-wide shocks in explaining dividend outcomes.

The ADF stationarity test further shows that all variables are stationary across the three industry groups, with significantly negative test statistics (e.g., -7.733 , -5.884 , and -10.072 , all $p = 0.000$). This ensures that the panel series do not suffer from unit-root problems and are suitable for regression analysis without additional transformations (Choi, 2001).

Taken together, the diagnostic results indicate that although multicollinearity and cross-sectional dependence are not present, the data exhibit clear heteroskedasticity and autocorrelation, both of which must be corrected to obtain efficient and unbiased estimates. To address autocorrelation, an AR(2) structure is incorporated following the recommendation of Alvarez and Arellano (2003), while the issue of heteroskedasticity is corrected using Weighted Least Squares (WLS), consistent with Gill and Leemann (2001).

Additional post-estimation checks confirm that the corrections were effective. The Durbin–Watson statistics of the final models fall between 1.7423 and 2.0240, a range indicating no remaining autocorrelation. The Breusch–Pagan test yields p -values greater than 0.05, showing that heteroskedasticity is no longer present in the corrected models. Finally, the Hausman test produces significant results (p -value < 0.05), confirming that the fixed-effects estimator is the most appropriate specification for the dataset.

Overall, these diagnostic results justify the use of a Fixed Effects + WLS + AR(2) modelling framework, ensuring that the panel regression results presented in the subsequent section are statistically robust.

Table 2 The assumption testing of Fixed effect panel regression

Statistics Tests	INDUSTRY1	INDUSTRY2	INDUSTRY3
VIF	1.058-2.686	1.082-5.606	1.032-4.147
Durbin Watson	1.339	1.017	1.421
White test	91.963 (0.000)	17.5022 (0.000)	150.732 (0.0000)
Wooldridge test for autocorrelation in panel	2.895 (0.006)	3.5893 (0.001)	2.812 (0.006)
Wald test for heteroskedasticity in panel	212683 (0.000)	123973 (0.000)	144722 (0.000)
Pesaran CD test for cross-sectional dependence	1.489 (0.136)	0.221 (0.825)	1.381 (0.152)
ADF test Stationary	-7.733 (0.000)	-5.884 (0.000)	-10.072 (0.000)
Interpret	Autocorrelation and Heteroskedasticity	Autocorrelation and Heteroskedasticity	Autocorrelation and Heteroskedasticity

Regression Results

The regression results, as reported in Table 3, provide a detailed view of how ESG performance, its individual components, and key financial indicators influence dividend payout across the three industry groups. The analysis is based on fixed-effects models corrected for heteroskedasticity and autocorrelation using Weighted Least Squares and an AR(2) structure, ensuring that the estimates are robust and reliable for interpretation.

Overall patterns across industries

Across all three industry groups, ESG performance shows a consistently positive association with dividend payout, though the magnitude of the effect varies by sector. At the same time, traditional financial indicators such as leverage and profitability continue to influence dividend decisions, but often in directions that differ from conventional expectations. The inclusion of lagged dividend terms in every model reveals strong evidence of dividend smoothing, indicating that Thai firms adjust their payouts gradually rather than abruptly.

Industry 1: Agro, Industry, and Resources

For firms in Industry 1, the regression results show a blend of financial and sustainability drivers shaping dividend payout. The coefficient on ESG is positive and statistically significant (0.2621, $p < 0.05$), indicating that firms with stronger overall ESG performance tend to distribute higher dividends. However, when breaking ESG into its three components, none of the environmental, social, or governance scores show a significant standalone effect, suggesting that it is the combined ESG profile (not individual dimensions) that matters most for these firms.

Among financial variables, leverage (DE) has a significant negative effect (-1.9588, $p < 0.05$), implying that higher debt burdens reduce firms' ability or willingness to pay dividends. Profitability, measured by ROA, is also negatively associated with dividend payout (-0.5314, $p < 0.01$). This result is somewhat counterintuitive and may reflect a preference among resource-based and industrial firms to reinvest earnings internally rather than distribute them.

The dynamic terms reveal substantial dividend persistence. Both the first lag (0.4661, $p < 0.001$) and second lag (0.1754, $p < 0.001$) are strongly significant, confirming that past dividends heavily influence current payouts.

The model explains nearly half of the variation in dividend payout (adjusted $R^2 = 0.4855$) and displays well-behaved diagnostics, with a Durbin-Watson statistic of 1.7423 and non-significant Breusch-Pagan test results.

Industry 2: Consumption, Services, and Technology

The results for Industry 2 show a more complex interaction between ESG dimensions and financial characteristics. The total ESG score again exhibits a positive and significant effect on dividend payout (0.2838, $p < 0.05$), reinforcing the idea that sustainability performance enhances shareholder distributions in this sector.

Unlike Industry 1, the Environmental score (Env) plays a meaningful standalone role. With a coefficient of 0.2054 ($p < 0.01$), environmental performance clearly contributes to higher dividends. This suggests that firms in consumer, service, and technology sectors may be rewarded by investors when their environmental practices improve, possibly because these industries face increasing public scrutiny and customer-driven sustainability expectations.

In contrast, the social (SOC) and governance (Gov) dimensions show no significant effects. The financial variables show results similar to Industry 1. Leverage has a strong and highly significant negative coefficient (-2.9605, $p < 0.001$), suggesting that firms carrying heavier debt loads reduce their dividends accordingly. Profitability also exerts a substantial negative influence (-2.4172, $p < 0.001$), indicating that more profitable firms are not necessarily distributing more cash; instead, they may be focusing on reinvestment or growth. Firm age emerges as a significant negative predictor (-0.0939, $p < 0.05$), indicating that younger firms in this sector may be more inclined to pay dividends than older ones. This is perhaps a strategy to attract or signal strength to investors.

Dividend smoothing is particularly pronounced. Both lag terms remain highly significant, with coefficients of 0.4042 and 0.1814, respectively (both $p < 0.001$). The model shows strong explanatory power (adjusted $R^2 = 0.5342$), reflecting the importance of both sustainability and financial structure in shaping payout decisions.

Industry 3: Financial, Property, and Construction

Industry 3 displays the strongest sustainability–dividend relationship among the three sectors. The coefficient for ESG rises to 0.4866 ($p < 0.01$), indicating that firms with higher ESG performance pay considerably more in dividends. This effect is nearly double that observed in Industry 1 and significantly higher than in Industry 2, suggesting that financial and property markets in Thailand may place particular emphasis on sustainability as a signal of lower risk and higher transparency.

When examining ESG subcomponents, environmental performance (Env) again stands out. Its coefficient (0.3746, $p < 0.05$) shows that firms with stronger environmental practices tend to distribute higher dividends. Neither the social nor governance components exhibit significant effects.

Unlike the previous industries, leverage (DE) is not significant in Industry 3, suggesting that financial and property firms face different capital structure dynamics. Profitability, however, continues to show a negative association with payout (-0.5689 , $p < 0.01$), consistent with the reinvestment-oriented behavior also seen in Industries 1 and 2.

Dividend smoothing remains a dominant feature in this sector as well. The lagged terms 0.4268 and 0.1643 (both $p < 0.001$) show that past dividends play a key role in determining current payouts. The model explains a moderate proportion of the variance (adjusted $R^2 = 0.3732$), with no evidence of autocorrelation or heteroskedasticity after corrections.

Several overarching themes emerge from the regression results across all industries.

1. ESG performance consistently increases dividend payout, with the strongest effect observed in financial and property firms.
2. The environmental pillar is the main ESG driver influencing dividends in Industries 2 and 3.
3. Social scores have no measurable impact on dividends in any sector.
4. Governance scores reduce dividends only in Industry 1, suggesting a more conservative payout policy among resource-based firms with strong governance.
5. Leverage and profitability consistently reduce dividends, indicating that high debt burdens and internally focused reinvestment strategies shape payout behavior.
6. Dividend smoothing is strong and persistent across all industries, reflected in highly significant lagged dividend terms.

These findings provide robust evidence that sustainability performance, particularly environmental engagement, plays an increasingly important role in shaping dividend policy in Thailand.

Table 3 Fixed effect regression model with AR (2) and Weighted Least Square

Variables	INDUSTRY 1	INDUSTRY 2	INDUSTRY 3
const	19.7953*** (8.4933)	52.6059*** (7.5659)	16.1255* (7.913)
LID	NS	NS	NS
DE	-1.9588* (1.0146)	-2.9605*** (0.4034)	NS
ROA	-0.5314** (0.1774)	-2.4172*** (0.3359)	-0.5689** (0.1937)
ESG	0.2621* (0.1302)	0.2838* (0.1401)	0.4866** (0.1779)
Env	NS	0.2054** (0.0679)	0.3746* (0.1801)
Soc	NS	NS	NS
Gov	-0.1447* (0.0702)	NS	NS
Firmage	NS	-0.0939* (0.0451)	NS
DP _{t-1}	0.4661*** (0.0501)	0.4042*** (0.0462)	0.4268*** (0.0460)
DP _{t-2}	0.1754*** (0.0500)	0.1814*** (0.0467)	0.1643*** (0.0451)
Adj R ²	0.4855	0.5342	0.3732
Durbin Watson	1.7423	1.7671	2.0240
Breusch-Pagan test	0.3590 (0.5490)	1.0480 (0.3060)	0.9284 (0.3352)
Hausman test0.	440.8610 (0.0000)	65.5230 (0.0000)	454.7930 (0.0000)

*** Significant at the 0.1% level

** Significant at the 1% level

* Significant at the 5% level

NS Not significant

■ Discussion

Theoretical Discussion

The findings of this study contribute to the growing body of work examining how ESG performance shapes firms' financial policies. The results show a consistently positive relationship between ESG scores and dividend payout across all three industry groups, with the strongest influence observed in financial and property firms. These findings can be interpreted through the lenses of Agency Theory, Stakeholder Theory, and Signaling Theory, all of which shed light on why firms that perform well in sustainability-related areas tend to distribute more dividends.

From an Agency Theory perspective, stronger ESG performance reflects a managerial commitment to transparency, accountability, and responsible decision-making. Such firms are likely to face lower agency costs because their actions are more closely aligned with shareholder interests. Paying higher dividends becomes one channel through which managers signal their commitment to disciplining free cash flow and minimizing the risk of managerial opportunism. This argument is consistent with the literature showing that ESG can enhance earnings quality, reduce risk, and improve governance alignment, thereby supporting higher dividend payouts (Bilyay-Erdogan et al., 2023; Zahid et al., 2023).

Stakeholder Theory further explains why ESG-active firms may be more inclined to distribute dividends. Firms that invest in environmental protection, social initiatives, and strong governance cultivate trust among customers, employees, regulators, and the broader community. Such trust can translate into stable cash flows and reduced uncertainty, allowing firms to maintain more generous payout policies. Prior evidence in European and Middle Eastern markets confirms that firms with stronger stakeholder engagement tend to adopt more stable or higher dividend policies (Verga Matos et al., 2020; Ellili, 2022).

The strongest interpretation, however, comes from Signaling Theory, particularly when considering the significant and positive role of the environmental dimension in Industries 2 and 3. ESG performance, especially environmental stewardship, acts as a credible signal of operational efficiency, regulatory compliance, lower future risk, and long-term strategic discipline. The finding that environmental scores significantly increase dividends in service-oriented, technology, financial, and property firms aligns with studies showing that firms with cleaner environmental profiles are perceived as lower-risk and more forward-looking (Liu & Lee, 2025; Salvi et al., 2024). ESG therefore functions as both a non-financial performance metric and a market-based signal that the firm is healthy enough to maintain consistent shareholder distributions.

The negative relationship between profitability (ROA) and dividend payout across all industries is also theoretically meaningful. Rather than contradicting payout theories, this pattern may reflect a reinvestment preference among Thai firms, especially in industries where growth opportunities remain strong. This aligns with emerging-market findings that financial constraints, firm maturity, and capital reinvestment can weaken or reshape the ESG–dividend linkage (Maquieira et al., 2024; Ananzeh et al., 2025).

The clear and strong persistence of dividend payout, evidenced by significant lagged dividends across all industries, is entirely consistent with dividend smoothing theory, suggesting that firms adjust payouts gradually to avoid negative market reactions. The fact that ESG explains additional variation in dividends even after controlling for these dynamic adjustments provides compelling evidence of its growing role in corporate financial policy.

Practical Implications

Implications for Investors

For investors, the results offer strong evidence that ESG performance, particularly the environmental dimension, is not just an ethical attribute but a financially relevant indicator. Investors seeking stable or increasing dividends may benefit from screening companies with higher ESG scores, especially in financial, property, and service-based sectors where the ESG–dividend linkage is most pronounced. The study’s findings reinforce prior international evidence that ESG-active firms provide more consistent returns (Salvi et al., 2024; Jain & Malhotra, 2025). As ESG continues to integrate into mainstream risk assessment, investors may increasingly view high ESG firms as lower-risk, higher-transparency investments that are more likely to maintain strong payout policies.

Implications for Management

For corporate managers, the findings highlight that ESG activities are not merely compliance-driven or philanthropic; they carry direct financial implications. Strong ESG performance appears to support higher dividend payouts, suggesting that sustainability initiatives can strengthen investor confidence and reduce perceived firm risk. This is especially true for environmental practices, which show statistically significant effects in multiple sectors. Managers in industries where profitability is high but ESG scores lag, such as financial and property firms, may especially benefit from investing in environmental and social programs, as doing so can improve dividend capacity and market perception. At the same time, the negative effect of leverage on dividends across Industries 1 and 2 reminds management that capital structure continues to constrain payout decisions. Sustainable financing strategies, therefore, should be integrated into ESG planning.

Implications for Regulators and Policymakers

For regulators, these findings offer valuable insights into how sustainability reforms may indirectly shape the financial stability of firms and investor outcomes. Thailand’s corporate governance regulations already foster uniformly high governance scores across industries, and this study shows that such governance strength supports healthy dividend practices. Regulators might consider further strengthening ESG disclosure standards, particularly around environmental performance, given its measurable influence on financial behavior. These results also align with evidence from emerging markets showing that governance quality moderates the ESG–dividend relationship (Ellili, 2022; Zahid et al., 2023). Enhanced ESG reporting frameworks, industry-specific environmental guidelines, and incentives for sustainable operations may therefore support not only stakeholder outcomes but also more transparent and predictable financial markets.

Overall, the findings confirm that ESG is becoming an integral part of financial decision-making among Thai listed firms. The study adds to international literature by showing that the ESG–dividend relationship remains strong in an emerging market with diverse industry structures. ESG performance, particularly the environmental component, serves as a credible signal of firm health, reduces information asymmetry, and enhances dividend capacity. At the same time, sector-specific differences, financial constraints, and lifecycle characteristics shape how ESG translates into payout policy, reflecting patterns documented in previous cross-country studies. These insights set the stage for future research that further integrates sustainability metrics into empirical models of financial performance.

■ Conclusion

This study examined the relationship between ESG performance and dividend payout among Thai listed firms across three major industry groups, including Agro/Industry/Resources, Consumption/Services/Technology, and Financial/Property & Construction, over the period 2014–2024. Using fixed-effects panel regression with WLS and AR(2) correction, the study provides strong empirical evidence that ESG performance plays a meaningful and increasingly important role in shaping dividend policy in an emerging market context.

Across all industries, ESG scores are positively associated with dividend payout, indicating that firms with stronger sustainability performance tend to distribute more cash to shareholders. The effect is most pronounced in financial and property firms, suggesting that investors in these sectors may place greater value on the risk-mitigating and transparency-enhancing benefits of ESG performance. The environmental pillar emerges as the most influential ESG component, particularly in Industries 2 and 3, highlighting the rising importance of environmental practices in investor assessments and corporate financial decisions. In contrast, the social pillar shows no significant effect in any industry, while governance displays a selective influence, reducing dividends only in Industry 1.

Traditional financial determinants also shape dividend behavior. Leverage consistently reduces payouts in Industries 1 and 2, reflecting the constraints imposed by higher debt burdens. Profitability, surprisingly, has a negative impact across all sectors, suggesting that many Thai firms reinvest internal cash flows rather than distribute them, possibly due to persistent growth opportunities or conservative payout strategies. The strong significance of lagged dividends across all models confirms pronounced dividend smoothing, indicating that Thai firms adjust payout policies gradually to maintain stability and avoid sending negative market signals.

The findings reinforce theoretical expectations from Agency Theory, Signaling Theory, and Stakeholder Theory. ESG performance appears to reduce agency conflicts, strengthen stakeholder confidence, and signal long-term financial health, thereby supporting stronger and more stable dividend policies. The results also align with international evidence demonstrating that ESG contributes to improved financial outcomes and more disciplined capital allocation.

Overall, this study contributes to the literature by providing sector-specific evidence from Thailand, a market where ESG integration is rapidly expanding. It demonstrates that ESG performance, particularly environmental commitment, has tangible financial relevance and should be considered an integral component of dividend policy analysis. The results offer valuable insights for investors, corporate managers, and regulators seeking to understand how sustainability practices intersect with traditional financial decisions in emerging markets.

■ Limitations and Future Research

Although this study provides meaningful insights into the relationship between ESG performance and dividend payout in Thailand, several limitations should be acknowledged. These limitations also offer useful directions for future research.

A first limitation concerns the scope of the dataset, which focuses exclusively on Thai listed firms from 2014 to 2024. While this period captures the rapid growth of ESG adoption in Thailand, the relatively short time horizon may not fully reflect long-run structural shifts in sustainability reporting or evolving dividend norms. Extending the study to a longer period, or incorporating comparative evidence from neighbouring ASEAN markets, would allow future researchers to examine whether the ESG–dividend relationship varies across institutional contexts, ownership structures, or regulatory environments.

Second, while the study employs fixed-effects models with WLS and AR(2) corrections, it remains constrained by the observational nature of panel data. Even though the methodology addresses heteroskedasticity, autocorrelation, and firm-level unobserved heterogeneity, causality cannot be fully established. Future work could explore alternative econometric techniques, such as dynamic panel GMM, structural equation modelling, or instrumental variable approaches, to investigate potential endogeneity between ESG initiatives and dividend decisions. Such approaches may help determine whether ESG drives dividend policy or whether financially stronger firms simply have more resources to invest in ESG activities.

Third, the study relies on aggregate ESG scores, which vary in methodology across rating agencies. While the environmental, social, and governance pillars were examined separately, more granular data, such as specific environmental metrics, carbon intensity, social audit findings, or governance board composition, were not available. Future research could adopt more detailed sustainability indicators to uncover which specific ESG practices are most influential in shaping dividend behavior. Additionally, examining the quality, credibility, and assurance of ESG disclosures may shed light on how transparency and reporting integrity affect financial outcomes.

A fourth limitation relates to industry grouping, which follows the structure of the descriptive dataset. Although the three broad industry clusters capture meaningful economic differences, they may mask firm-level variation within sectors. A more refined analysis, such as firm-level clustering based on ESG maturity, environmental risk, business model, or ownership concentration, may provide deeper insight into why ESG affects dividends differently across firms.

Finally, this study focuses solely on dividend payout as the outcome variable. Firms increasingly rely on alternative forms of shareholder return, such as share repurchases, especially during periods of earnings volatility or regulatory change. Future studies could investigate whether ESG performance also influences share buyback policies, total payout ratios, or the stability of dividends over time. Exploring investor reactions through market-based measures, such as abnormal returns or cost of equity, would further strengthen the understanding of how ESG shapes shareholder value.

In sum, while this study contributes new evidence on the financial relevance of ESG in an emerging market setting, future research has ample room to extend these findings by broadening geographical coverage, refining ESG measurement, incorporating causal identification methods, and exploring wider dimensions of corporate financial policy.

■ References

- Acquier, A., Daudigeos, T., & Pinkse, J. (2017). Promises and paradoxes of the sharing economy: An organizing framework. *Technological Forecasting and Social Change*, 125, 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.07.006>
- Almulhim, A. A., Aljughaiman, A. A., Al Barrak, T., Chebbi, K., & Amin, N. (2024). The power of ESG in shaping dividend policy: Illuminating the role of financial sustainability in an emerging market. *PLOS ONE*, 19(12), e0312290. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0312290>
- Alvarez, J., & Arellano, M. (2003). The time series and cross-section asymptotics of dynamic panel data estimators. *Econometrica*, 71(4), 1121–1159. <https://doi.org/10.1111/1468-0262.00441>
- Ananzeh, H., Khalifeh, A., Alqudah, H., Al-Ababneh, H. A., & Al Amosh, H. (2025). ESG rating, corporate dividends policy, and the moderating role of corporate life cycle: cross country study. *International Studies of Economics*, 20(3), 297–321. <https://doi.org/10.1002/ise3.104>
- Bilyay-Erdogan, S., Danisman, G. O., & Demir, E. (2023). ESG performance and dividend payout: A channel analysis. *Finance Research Letters*, 55, 103827. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2023.103827>
- Cheng, B., Ioannou, I., & Serafeim, G. (2014). Corporate social responsibility and access to finance. *Strategic Management Journal*, 35(1), 1–23. <https://doi.org/10.1002/smj.2131>
- Choi, I. (2001). Unit root tests for panel data. *Journal of International Money and Finance*, 20(2), 249–272. [https://doi.org/10.1016/S0261-5606\(00\)00048-6](https://doi.org/10.1016/S0261-5606(00)00048-6)
- Chudik, A., & Pesaran, H. (2015). Large panel data models with cross-sectional dependence: A survey. In B. H. Baltagi (Ed.), *The Oxford handbook of panel data* (pp. 3–45). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199940042.013.0001>
- Clarkson, P. M., Li, Y., Richardson, G. D., & Vasvari, F. P. (2008). Revisiting the relation between environmental performance and environmental disclosure: An empirical analysis. *Accounting, Organizations and Society*, 33(4-5), 303–327. <https://doi.org/10.1016/j.aos.2007.05.003>
- Delmas, M., & Blass, V. D. (2010). Measuring corporate environmental performance: The trade-offs of sustainability ratings. *Business Strategy and the Environment*, 19(4), 245–260. <https://doi.org/10.1002/bse.676>
- Ellili, N. O. D. (2022). Impact of environmental, social and governance disclosure on dividend policy: What is the role of corporate governance? Evidence from an emerging market. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 29(5), 1396–1413. <https://doi.org/10.1002/csr.2277>
- Gill, J., & Leemann, L. (2001). *Generalized linear models: A unified approach*. SAGE Publications.

- Govindan, K., Khodaverdi, R., & Jafarian, A. (2013). A fuzzy multi-criteria approach for measuring sustainability performance of a supplier based on the triple bottom line approach. *Journal of Cleaner Production*, 47, 345–354. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2012.04.014>
- Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J., & Anderson, R.E. (2010). *Multivariate Data Analysis*. (7th ed.). Pearson Education.
- Jain, P., & Malhotra, P. (2025). Exploring the connection between environmental, social, and governance (ESG) disclosure and dividend policy: A meta-analytic approach. *Review of Managerial Science*, 1–38. <https://doi.org/10.1007/s11846-025-00927-5>
- Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, 3(4), 305–360. [https://doi.org/10.1016/0304-405X\(76\)90026-X](https://doi.org/10.1016/0304-405X(76)90026-X)
- Krüger, P. (2015). Corporate goodness and shareholder wealth. *Journal of Financial Economics*, 115(2), 304–329. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2014.09.008>
- Kumar, S., & Ghalke, A. (2025). ESG Performance and Dividend Payout: The Moderating Role of ESG Controversies and Legal Systems. *Business Strategy and the Environment*. <https://doi.org/10.1002/bse.4355>
- Kutner, M. H., Nachtsheim, C. J., Neter, J., & Li, W. (2005). *Applied linear statistical models* (5th ed.). McGraw-Hill Education.
- Lee, S., & Heo, C. Y. (2009). Corporate social responsibility and customer satisfaction among U.S. publicly traded hotels and restaurants. *International Journal of Hospitality Management*, 28(4), 635–637. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2009.02.007>
- Liu, Y. Y., & Lee, P. S. (2025). The impact of environmental, social, and governance (ESG) performance on the duration of dividend sustainability: A survival analysis. *Managerial Finance*, 51(2), 337–352. <https://doi.org/10.1108/MF-06-2024-0462>
- Mahajan, R., Lim, W. M., Sareen, M., Kumar, S., & Panwar, R. (2023). Stakeholder theory. *Journal of Business Research*, 166, 114104. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2023.114104>
- Maquieira, C. P., Espinosa-Méndez, C., & Arias, J. T. (2024). The impact of environmental, social, and governance (ESG) score on dividend payment of large family firms: What is the role of financial constraints? International evidence. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 31(3), 2311–2332. <https://doi.org/10.1002/csr.2696>

- Salvi, A., Nirino, N., Battisti, E., & Gianfrancesco, I. (2024). Payout policy and ESG: A European investigation. *Research in International Business and Finance*, 68, 102189. <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2023.102189>
- Spence, M. (1973). Job market signaling. *The Quarterly Journal of Economics*, 87(3), 355–374. <https://doi.org/10.2307/1882010>
- Strange, R., Filatotchev, I., Buck, T., & Wright, M. (2009). Corporate governance and international business. *Management International Review*, 49(4), 395–407. <https://doi.org/10.1007/s11575-009-0001-z>
- Verga Matos, P., Barros, V., & Miranda Sarmiento, J. (2020). Does ESG affect the stability of dividend policies in Europe? *Sustainability*, 12(21), 8804. <https://doi.org/10.3390/su12218804>
- Zahid, R. A., Taran, A., Khan, M. K., & Chersan, I. C. (2023). ESG, dividend payout policy and the moderating role of audit quality: Empirical evidence from Western Europe. *Borsa Istanbul Review*, 23(2), 350–367. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2022.10.012>

การสังเคราะห์ตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชี เชิงผลลัพธ์และการวิจัยในอนาคต: กรณีศึกษาประเทศไทย

A Synthesis of Audit Quality Output Indicators
and Future Research: Agenda in Thailand

ธันวารินทร์ ทะเสาร*

นักศึกษาลิขิตปริญญาโทบริหารธุรกิจ
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Email: thunwarin.t@kkumail.com

ดร.ขวัญฤดี พรชัยทิวัต

รองศาสตราจารย์
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Email: khwtun@kku.ac.th

ดร.ปวีณา กองจันทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Email: kpaweena@kku.ac.th

Thunwarin Tasao*

Ph.D. Student, Business Administration Program
Faculty of Business Administration and Accountancy,
Khon Kaen University, Thailand
Email: thunwarin.t@kkumail.com

Khwanruedee Ponchaitiwat Ph.D.

Associate Professor
Faculty of Business Administration and Accountancy,
Khon Kaen University, Thailand
Email: khwtun@kku.ac.th

Paweena Kongchan, Ph.D.

Assistant Professor
Faculty of Business Administration and Accountancy,
Khon Kaen University, Thailand
Email: kpaweena@kku.ac.th

การสังเคราะห์ตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีเชิงผลลัพธ์ และการวิจัยในอนาคต: กรณีศึกษาประเทศไทย

ธันวารินทร์ ต๊ะเสาร์*

นักศึกษาหลักสูตรบริหารธุรกิจปริญญาตรีบัณฑิต
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Email: thunwarin.t@kkumail.com

ดร.ขวัญฤดี พรชัยทีวัตต์

รองศาสตราจารย์
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Email: khwtun@kku.ac.th ดร.ไพลิน ตรงเมธีรัตน์

ดร.ปวีณา กองจันทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Email: kpaween@kku.ac.th

วันที่ได้รับบทความต้นฉบับ: 21 พฤศจิกายน 2568

วันที่แก้ไขปรับปรุงบทความ: 19 มกราคม 2569

วันที่ตอบรับตีพิมพ์บทความ: 20 มกราคม 2569

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์ตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีเชิงผลลัพธ์ วิเคราะห์ข้อจำกัด และเสนอแนวทางการวิจัยในอนาคต โดยใช้การวิจัยเอกสารจากฐานข้อมูลวิชาการ สากลและงานวิจัยในประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่าตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีเชิงผลลัพธ์ ที่นิยมใช้ ได้แก่ รายการคงค้างตามดุลยพินิจ (Discretionary accruals) ซึ่งสะท้อนคุณภาพ การสอบบัญชีในมุมมองของความเชื่อมั่นต่อรายงานทางการเงินของผู้ใช้งบการเงิน และบ่งชี้ถึง ระบบกำกับดูแลกิจการและการควบคุมภายในของกิจการ และเรื่องสำคัญในการตรวจสอบ (Key Audit Matters: KAMs) ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ช่วยแก้ไขข้อจำกัดในการให้ความเห็น ของผู้สอบบัญชี โดยสามารถระบุประเด็นที่มีความเสี่ยงสูงจากผลการตรวจสอบและการใช้ ความระมัดระวังในการปฏิบัติงานอย่างไรก็ตามตัวชี้วัดก็มีข้อจำกัดเฉพาะตัว เช่น การแก้ไข งบการเงินนั้นอาจเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานบัญชีมากกว่าข้อบกพร่อง ในการตรวจสอบ ส่วนรายการคงค้างตามดุลยพินิจมีความอ่อนไหวต่อแบบจำลองการวัด ที่แตกต่างกัน เป็นต้น จากการสังเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าการประเมินคุณภาพการตรวจสอบใน บริบทของประเทศไทยต้องอาศัยการผสมผสานเพื่อให้บรรลุการประเมินที่ครอบคลุม การศึกษา ในอนาคตจึงควรมีการวิจัยเชิงปริมาณเพิ่มเติมในประเด็นการรับรู้ของตลาด และการศึกษาเชิงลึก ของ KAMs ในตลาดทุนที่มีขนาดกลางและขนาดเล็ก เพื่อเพิ่มความเข้าใจทั้งในมิติเชิงวิชาการ และเชิงวิชาชีพ

คำสำคัญ: คุณภาพการสอบบัญชี ตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชี ตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชี
เชิงผลลัพธ์ ประเทศไทย รายการคงค้างตามดุลยพินิจ เรื่องสำคัญในการตรวจสอบ

A Synthesis of Audit Quality Output Indicators and Future Research: Agenda in Thailand

Thunwarin Tasao*

Ph.D. Student, Business Administration Program

Faculty of Business Administration and Accountancy, Khon Kaen University, Thailand

Email: thunwarin.t@kkumail.com

Khwanruedee Ponchaitiwat Ph.D.

Associate Professor

Faculty of Business Administration and Accountancy, Khon Kaen University, Thailand

Email: khwtun@kku.ac.th

Paweena Kongchan, Ph.D.

Assistant Professor

Faculty of Business Administration and Accountancy, Khon Kaen University, Thailand

Email: kpaweena@kku.ac.th

Received: November 21, 2025

Revised: January 19, 2026

Accepted: January 20, 2026

ABSTRACT

This study aims to synthesize audit quality output indicators, examine their limitations, and propose directions for future research through a documentary review of international and Thai academic literature. The findings indicate that widely used indicators include Discretionary Accruals, as they measure quality from the perspective of financial statement users' confidence and reflect a company's corporate governance and internal controls, and Key Audit Matters (KAMs), a recent development that addresses the limitations of the auditor's opinion by identifying high-risk areas based on audit findings and professional diligence exercised. Nevertheless, each indicator has specific limitations—for example, restatements may result from changes in accounting standards rather than audit deficiencies, while discretionary accruals are sensitive to measurement models. The synthesis suggests that evaluating audit quality in the Thai context requires a combination of indicators to achieve a comprehensive assessment. Future research should further explore quantitative approaches in market perceptions and the application of KAMs among medium-sized and smaller listed firms to enrich academic understanding and enhance professional practice.

Key word: Audit Quality, Audit Quality Indicators, Audit Quality Output Indicators, Thailand, Discretionary accruals, Key Audit Matters

■ บทนำ

คุณภาพการสอบบัญชี (Audit quality) เป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างต่อเนื่องทั้งในเชิงวิชาการและเชิงวิชาชีพ จากเหตุการณ์ฉ้อฉลทางการเงินที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ อย่างเช่นกรณีของ เอนรอน (Enron) และประเทศไทย เช่น กรณีของ สตาร์ค (STARK) (Kang et al., 2025; Uthayapong & Janjarasjit, 2024) ทั้งนี้การสอบบัญชีที่มีคุณภาพนั้นสามารถสร้างความเชื่อมั่นต่อรายงานทางการเงินรวมถึงลดปัญหาความไม่สมดุลของข้อมูลระหว่างผู้บริหารกับผู้ถือหุ้นหรือผู้มีส่วนได้เสีย ซึ่งเป็นต้นเหตุของปัญหาตัวแทน (Agency problem) ตามแนวคิดทฤษฎีตัวแทน (Agency theory) และแนวทางการกำกับดูแลกิจการ (Corporate governance) (Adrian & Wright, 2020; Marie L’Huillier, 2014) ดังนั้นการสอบบัญชีจึงไม่เพียงแต่มีบทบาทในการตรวจสอบความถูกต้องโปร่งใสของข้อมูล แต่ยังเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยสนับสนุนการตัดสินใจทางเศรษฐกิจของนักลงทุน หน่วยงานกำกับดูแล และผู้มีส่วนได้เสียอื่น (Francis, 2011; Knechel et al., 2013; Salehi et al., 2019)

ในระดับสากลมีการพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชี (Audit Quality Indicators: AQIs) อย่างหลากหลายมิติ (DeFond & Zhang, 2014; IAASB, 2014; Knechel et al., 2013) โดยตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีในมิติเชิงผลลัพธ์ (Output indicators) ถือเป็นมิติที่น่าสนใจอย่างมากในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา เนื่องจากสามารถสะท้อนถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงของการสอบบัญชี (Boonlert-U-Thai & Muttanachai, 2023; Kitiwong & Sarapaivanich, 2020; Montenegro & Brás, 2018) ถึงแม้ว่าจะมีการพัฒนาและศึกษาตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีอย่างกว้างขวางและหลากหลายในตัวชี้วัดเชิงผลลัพธ์ แต่ในบริบทของประเทศไทย งานวิจัยในตัวชี้วัดเชิงผลลัพธ์นั้นยังมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น การประเมินคุณภาพการสอบบัญชีที่สะท้อนการรับรู้ของตลาด (Market perception) ซึ่งยังมีการศึกษาค่อนข้างจำกัด (Srikaew & Thunputtadom, 2019) และการศึกษาเกี่ยวกับ KAMs ซึ่งเป็นมาตรฐานใหม่ที่เริ่มบังคับใช้ในปี 2559 และการศึกษาส่วนใหญ่เป็นเชิงปริมาณ ขาดมุมมองเชิงคุณภาพที่อธิบายการใช้ดุลยพินิจของผู้สอบบัญชี (Samakketkarnpol, 2019; Suttipun, 2021; Thanyawee & Orapan, 2020; Wuttichindanon & Panya, 2020) ยิ่งไปกว่านั้นการประเมินคุณภาพการสอบบัญชีในตลาดเกิดใหม่ (Emerging market) อย่างประเทศไทย ที่มีลักษณะการถือหุ้นแบบกระจุกตัว ยังต้องการการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อนำไปสู่ข้อสรุปที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมท้องถิ่น (Kitiwong et al., 2024; Leuz et al., 2003)

ดังนั้นบทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์ตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีเชิงผลลัพธ์ พร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อจำกัดของตัวชี้วัดดังกล่าว และนำเสนอแนวทางการวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพการสอบบัญชีในอนาคต โดยมุ่งเน้นบริบทของประเทศไทย ผลการสังเคราะห์นี้จะช่วยสร้างองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการต่อยอดงานวิจัยด้านคุณภาพการสอบบัญชี ตลอดจนยกระดับการศึกษาในมิติต่าง ๆ ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ผ่านการใช้ตัวชี้วัดเชิงผลลัพธ์ที่สอดคล้องกับบริบทที่ต้องการศึกษา นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสามารถใช้เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์สำหรับผู้ประกอบวิชาชีพในการวางแผนและควบคุมคุณภาพงานสอบบัญชีได้อย่างมีประสิทธิภาพ และช่วยให้หน่วยงานกำกับดูแลสามารถพัฒนาระบบการกำกับดูแลกิจการ รวมถึงส่งเสริมมาตรฐานงานสอบบัญชีให้มีความคุณภาพและน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

■ การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดคุณภาพการสอบบัญชี (Audit Quality)

คุณภาพการสอบบัญชี (Audit Quality) ถือเป็นแนวคิดที่ซับซ้อนและไม่สามารถให้คำนิยามที่แน่นอนได้ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้อง (Eye of the beholder) (Francis, 2011; Knechel et al., 2013) โดยคำจำกัดความของคุณภาพการสอบบัญชีที่ใช้อย่างแพร่หลายโดย DeAngelo (1981) คือ ความน่าจะเป็นที่ผู้สอบบัญชีจะค้นพบข้อผิดพลาดในระบบบัญชี และรายงานข้อผิดพลาดดังกล่าว ทั้งนี้ Francis (2011) และ Knechel et al. (2013) ได้นิยามเพิ่มเติมว่าการรายงานที่เหมาะสมควรปราศจากข้อผิดพลาดที่มีสาระสำคัญ และเป็นไปตามหลักการบัญชีที่รับรองโดยทั่วไป แม้คำจำกัดความนี้จะเข้าใจได้ง่าย แต่ก็ยังไม่สามารถอธิบายได้อย่างลึกซึ้งถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถของผู้สอบบัญชีในการตรวจพบข้อผิดพลาด ดังนั้นในปี 2014 คณะกรรมการมาตรฐานการสอบบัญชีและการให้ความเชื่อมั่นระหว่างประเทศ (IAASB) ได้กำหนดกรอบแนวคิด (Framework) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการทำความเข้าใจปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพการสอบบัญชี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมคุณภาพการสอบในระดับ งานตรวจสอบ (Engagement), สำนักงานสอบบัญชี (Audit firm) และ ระดับประเทศ (National level) พร้อมทั้งกระตุ้นให้ผู้มีส่วนได้เสียมองหาวิธีการในการปรับปรุงคุณภาพการตรวจสอบ รวมถึงส่งเสริมการสื่อสารระหว่างผู้มีส่วนได้เสียหลัก (Key stakeholders) กับคุณภาพการสอบบัญชี (IAASB, 2014; TFAP, 2014) โดยมีการกำหนดปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพการสอบบัญชีไว้ดังนี้

1. ปัจจัยนำเข้า (Inputs): ลักษณะส่วนบุคคลของผู้สอบบัญชี คุณสมบัตินของผู้สอบบัญชีจะถูกกำหนดโดย คุณวุฒิทางการศึกษา ใบอนุญาต ประสบการณ์ ความเป็นอิสระ และจริยธรรม ซึ่งรวมถึงความเที่ยงธรรม (Objectivity) ความซื่อสัตย์สุจริต (Integrity) ทั้งในตัวผู้สอบบัญชีและทีมงานตรวจสอบ ทั้งนี้ต้องปฏิบัติงานด้วยความระมัดระวังและมีความสงสัยในเชิงวิชาชีพ (Professional skepticism) รวมถึงปัจจัยด้านวัฒนธรรมองค์กรภายในสำนักงานสอบบัญชี (Francis, 2011; IAASB, 2014; TFAP, 2014)

2. กระบวนการ (Process): การใช้วิธีการตรวจสอบที่สอดคล้องกับ มาตรฐานทางวิชาชีพ, มาตรฐานการควบคุมคุณภาพของสำนักงานสอบบัญชี กฎหมาย ข้อบังคับ รวมถึงการประยุกต์ใช้ เทคโนโลยีในการตรวจสอบ (IAASB, 2014; TFAP, 2014)

3. ผลลัพธ์ (Output): รายงานผลการตรวจสอบที่ตรงเวลา มีคุณค่าน่าเชื่อถือ ซึ่งจะมีการสรุปให้แก่ผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้องกับการรายงานทั้งหมด รายงานถูกจัดทำขึ้นและส่งมอบอย่างเป็นทางการจากฝ่ายหนึ่งไปยังอีกฝ่ายหนึ่ง อย่างเช่น รายงานการสอบบัญชี ถือเป็นผลลัพธ์ที่สำคัญของกระบวนการสอบบัญชี นอกจากนี้ ผลลัพธ์ยังอาจรวมถึงสิ่งที่ถูกปกปิดจากบุคคลภายนอก แต่มีผลต่อการประเมินคุณภาพ เช่น กระบวนการประเมินความเสี่ยงหรือข้อเสนอแนะภายใน (IAASB, 2014) ผลลัพธ์การสอบบัญชีมีความสำคัญด้วยเหตุผลสองประการ 1. แสดงให้เห็นว่าการสอบบัญชีโดยรวมมีคุณค่าและมีผลกระทบทางเศรษฐกิจที่สำคัญ 2. เป็นหลักฐานที่สะท้อนถึงความแตกต่างของคุณภาพการสอบบัญชี (Francis, 2011)

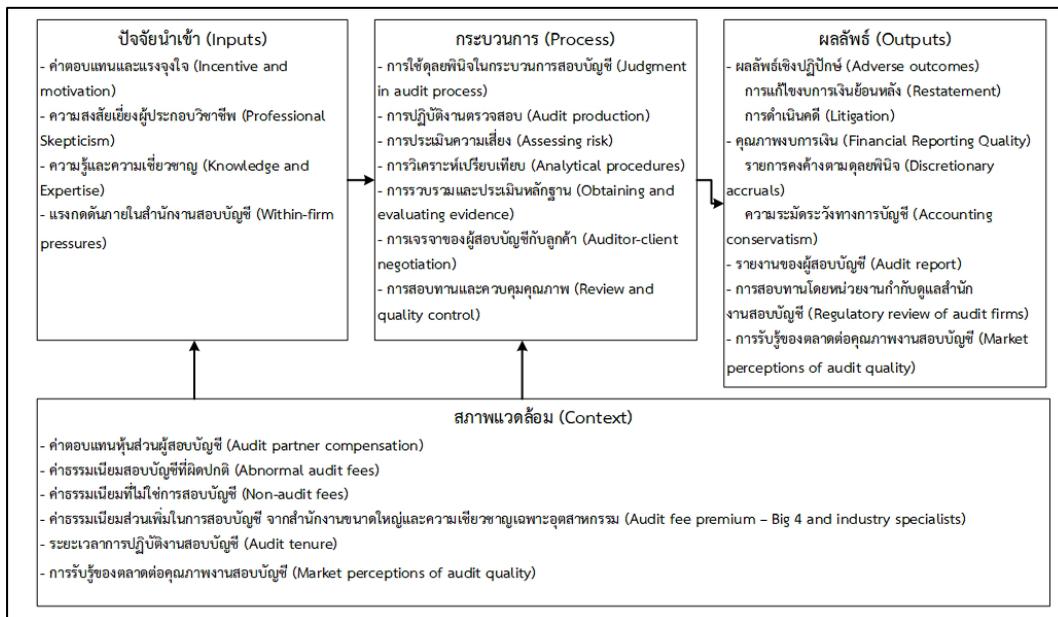
4. การปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับรายงานทางการเงิน (Key interactions within the financial reporting supply chain): การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพระหว่างผู้มอบหมายหลักของผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้องกับรายงานทางการเงิน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่ง ผู้มีส่วนได้เสียหลักของการสอบบัญชี ได้แก่ ผู้สอบบัญชี ฝ่ายบริหาร ผู้มีหน้าที่กำกับดูแลในบริบทของการกำกับดูแลกิจการ ผู้ใช้งบการเงินทั่วไป และหน่วยงานกำกับดูแล ซึ่งข้อมูลจะถูกนำไปใช้ตามวัตถุประสงค์ของแต่ละฝ่าย (IAASB, 2014)

5. ปัจจัยแวดล้อม (Contextual factors): สภาพแวดล้อมที่อาจมีผลต่อคุณภาพของงบการเงิน กระทบต่อคุณภาพการสอบบัญชีโดยตรง รวมถึงกฎเกณฑ์และข้อบังคับต่าง ๆ ดังนั้นผู้สอบบัญชีจึงต้องตอบสนองต่อปัจจัยแวดล้อมเหล่านี้ อย่างเหมาะสม (IAASB, 2014; TFAP, 2014)

ดังนั้น คุณภาพการสอบบัญชีจึงเป็นกระบวนการที่ถูกต้องตามมาตรฐาน รวมถึงส่งมอบคุณค่าและความเชื่อมั่น แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผ่านผลลัพธ์ของการสอบบัญชีที่ปราศจากข้อผิดพลาดและน่าเชื่อถือ การทำความเข้าใจแนวคิดอันซับซ้อนนี้ จึงจำเป็นต้องอาศัยกลไกในการวัดและประเมินผลอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งนำไปสู่การพัฒนา “ตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชี (Audit Quality Indicators)” ที่หลากหลาย

ตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชี (Audit Quality Indicators)

จากคานิยามของคุณภาพการสอบบัญชี ซึ่งหมายถึงการรายงานที่เหมาะสม ปราศจากข้อผิดพลาดที่มีสาระสำคัญ และเป็นไปตามหลักการบัญชีที่รับรองโดยทั่วไป และมีการกำหนดปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพการสอบบัญชี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ Knechel et al. (2013) และ DeFond & Zhang (2014) ได้ให้คำจำกัดความของตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชี ว่าเป็นสิ่งที่ใช้ประเมินคุณภาพการสอบบัญชีขององค์กร และเสนอตัวชี้วัดคุณภาพของการสอบบัญชีจากการทบทวนงานวิจัยในอดีต โดยแบ่งออกเป็น 4 หมวดหมู่ ดังต่อไปนี้

รูปที่ 1 แสดงตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีตาม Knechel et al. (2013) และ DeFond & Zhang (2014)

แม้ว่าจะมีตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพการสอบบัญชี แต่ผลงานวิจัยที่ผ่านมาได้พิจารณาจำแนกตัวชี้วัดเหล่านี้ ออกเป็นหมวดหมู่ตามที่แสดงไว้ในรูปดังกล่าว โดยแต่ละตัวชี้วัดล้วนส่งผลกระทบต่อคุณภาพของการสอบบัญชี เช่น ในกรณีที่ผู้สอบบัญชีมีความสงสัยในเชิงวิชาชีพ และมีประสบการณ์สูง ย่อมสามารถออกแบบกระบวนการสอบบัญชี ที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลให้เกิดงบการเงินที่มีคุณภาพ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงธรรมชาติที่ซับซ้อนและมีหลายมิติ ของคุณภาพการสอบบัญชี (Kalita & Tiwari, 2023; Nelson, 2009) นอกจากนี้การรับรู้ของตลาดต่อคุณภาพการสอบบัญชี (Market perception of audit quality) เป็นตัวชี้วัดในกลุ่มผลลัพธ์ (Output) โดยใช้ต้นทุนของเงินทุน (Cost of Capital)

เป็นตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชี (DeFond & Zhang, 2014; Suttipun, 2021) ดังนั้นผู้สอบบัญชีจึงมุ่งเน้นกระบวนการตรวจสอบให้พบข้อผิดพลาดอันเป็นสาระสำคัญ เพื่อให้รายงานทางการเงินมีความน่าเชื่อถือเพียงพอสำหรับผู้มีส่วนได้เสียในการใช้ประกอบการตัดสินใจ ซึ่งจะสะท้อนถึงคุณภาพของงานสอบบัญชีในท้ายที่สุด เนื่องจากคุณภาพการสอบบัญชีได้รับผลกระทบจากหลายปัจจัย งานวิจัยจึงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการรักษาคุณภาพการตรวจสอบให้สูงอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง (Chang et al., 2009; Knechel et al., 2013)

ข้อจำกัดของการใช้ตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีเชิงผลลัพธ์และการวิจัยในอนาคต (Limitation of using audit quality output indicators and future research)

ตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีเชิงผลลัพธ์ได้รับความสนใจอย่างมากในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา เนื่องจาก คุณภาพการสอบบัญชีที่บกพร่อง (Poor audit quality) ซึ่งถือเป็นผลลัพธ์ที่ไม่พึงประสงค์หรือผลลัพธ์เชิงปฏิเสธ (Adverse outcomes) จากการปฏิบัติงานของผู้สอบบัญชี โดยแนวคิดการวัดคุณภาพการสอบบัญชีผ่านความล้มเหลวของผลการปฏิบัติงานนี้ เนื่องจากสามารถสะท้อนถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงของการสอบบัญชีและวิธีที่วัดผลได้ชัดเจน (Knechel et al., 2013; Peecher & Piercey, 2008) แต่ตัวชี้วัดเหล่านี้ก็ยังมีข้อจำกัดเช่นกัน ดังที่งานวิจัยหลายชิ้นได้ระบุข้อจำกัดของตัวชี้วัดเชิงผลลัพธ์ไว้ เช่น การแก้ไขงบการเงินย้อนหลัง ที่เกิดขึ้นนั้นอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานบัญชีมากกว่าคุณภาพการสอบบัญชีบกพร่อง และความล่าช้าในการรายงานเนื่องจากพบข้อผิดพลาดแล้วจึงแก้ไขงบการเงิน (Chen et al., 2008) รายการคงค้างตามดุลยพินิจ อาจไม่สามารถแยกเจตนาทุจริต และข้อผิดพลาดจากงบการเงินได้ (DeFond & Zhang, 2014) การแสดงความเห็นของผู้สอบบัญชี ที่ผู้สอบมักจะระมัดระวังเกินไปในการออกความคิดเห็นประเภทนี้ (Knechel & Vanstraelen, 2007) ผู้วิจัยและผู้ใช้งบการเงินจึงควรใช้ความระมัดระวังในการเลือกใช้ตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีเชิงผลลัพธ์

การศึกษาในอนาคตสำหรับบริบทตลาดเกิดใหม่ (Emerging Markets) มีความน่าสนใจอย่างยิ่งในประเด็นเรื่องสำคัญในการตรวจสอบ (Key Audit Matters: KAMs) เนื่องจากเป็นกลไกที่ช่วยสะท้อนคุณภาพการสอบบัญชีไปยังผู้ใช้งบการเงินและผู้มีส่วนได้เสีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตลาดเกิดใหม่ที่ KAMs สามารถสร้างความเชื่อมั่นต่อคุณภาพการสอบบัญชีได้มากกว่าตลาดพัฒนาแล้ว (Developed Markets) เนื่องจากในตลาดพัฒนาแล้ว ข้อมูลจาก KAMs มักถูกมองว่าไม่ให้ข้อมูลส่วนเพิ่ม (Not incrementally informative) อันเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมทางข้อมูลที่มีความหนาแน่น ทั้งจากการเปิดเผยภาคสมัครใจและข้อกำหนดตามกฎหมาย ในทางตรงกันข้าม ข้อมูล KAMs ในตลาดเกิดใหม่เปรียบเสมือนข้อมูลเชิงลึกที่น่าเชื่อถือและหาจากแหล่งอื่นได้ยาก ส่งผลให้ผู้มีส่วนได้เสียเกิดความตื่นตัวและใช้ประโยชน์จากข้อมูลดังกล่าวมากกว่า นอกจากนี้ ผลการศึกษาข้างต้นชี้ให้เห็นว่า KAMs ที่ตรวจสอบโดยสำนักงานสอบบัญชีขนาดใหญ่ (Big 4) มีแนวโน้มที่จะเปิดเผยจำนวนรายการมากกว่าสำนักงานสอบบัญชีขนาดกลางและขนาดเล็ก ทั้งในแง่ของจำนวนคำและความอ่านง่าย (Readability) ซึ่งข้อค้นพบนี้มีนัยสำคัญอย่างยิ่งในบริบทของประเทศไทย เนื่องจากผู้มีส่วนได้เสียมีความเชื่อมั่นว่าสำนักงานสอบบัญชีขนาดใหญ่สามารถส่งมอบคุณภาพการสอบบัญชีที่สูงกว่าผ่านชื่อเสียง (Reputation) ที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน ดังนั้น KAMs จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยส่งมอบคุณค่าและความเชื่อมั่นแก่ผู้มีส่วนได้เสียผ่านการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพของผู้สอบบัญชี (Goh et al., 2024; Guizani & Abdalkrim, 2021; Wuttichindanon & Panya, 2020)

■ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary research) เพื่อทบทวนวรรณกรรม งานวิจัย และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชี ข้อดีและข้อจำกัด โดยแบ่งขั้นตอนการศึกษาเป็น 2 ขั้นตอน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary research) เป็นเครื่องมือในการคัดเลือกเอกสารในระดับทุติยภูมิ (Secondary data) โดยดำเนินการสืบค้นเอกสารประเภทต่าง ๆ ได้แก่ บทความวิจัย บทความวิชาการ รวมถึงวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง จากฐานข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือในทางวิชาการ (Reliable sources) เช่น ThaiJO, Emerald Management, Scopus, ScienceDirect และ American Accounting Association รวมทั้งจากฐานข้อมูลผลงานวิชาการของ Google Scholar ตลอดจนตำรา หนังสือ และบทความ ผู้วิจัยได้ใช้คำสำคัญ (Keywords) ดังต่อไปนี้ ได้แก่ คุณภาพการสอบบัญชี (Audit quality), ภาพรวมของคุณภาพการสอบบัญชี (Audit quality review), กรอบแนวคิดของคุณภาพการสอบบัญชี (Audit quality framework), ตัวแทนคุณภาพการสอบบัญชี (Audit quality proxies), ตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชี (Audit quality indicators) จากเอกสารต่างประเทศและในประเทศ เพื่อให้ได้มาซึ่ง แนวคิด ข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพการสอบบัญชีที่สอดคล้องวัตถุประสงค์ของการสังเคราะห์ในครั้งนี้ นอกจากนี้ยังตรวจสอบรายการอ้างอิง (Citation tracking) ของงานวิจัยเพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติมในวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชี เพื่อหาคำจำกัดความลักษณะ และหมวดหมู่ของตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชี รวมถึงการใช้ตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีเชิงผลลัพธ์ในบริบทของประเทศไทย

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหา (Content analysis and synthesis) มีเกณฑ์การคัดเลือกเอกสารจากบทความวิจัยในวารสารระดับนานาชาติ ซึ่งเป็นวารสารชั้นนำของด้านการสอบบัญชีที่ได้รับการยอมรับในวงกว้าง คือ Auditing: A Journal of Practice & Theory จากฐานข้อมูล American Accounting Association โดยสังเคราะห์เอกสารตั้งแต่ปี 2010 ถึง 2024 เพื่อให้ครอบคลุมมิติการศึกษาในระดับนานาชาติในมิติด้านการสอบบัญชีอย่างครบถ้วน เนื่องจากในปี 2010 International Federation of Accountants (IFAC) มีการปรับมาตรฐานการสอบบัญชีระหว่างประเทศ (ISAs) (รหัส 3-4 หลัก) โดยปีที่มีผลบังคับในงบการเงินปี 2010 (IFAC, 2010) รวมถึงประเทศไทยที่มีการมีการปรับมาตรฐานการสอบบัญชีตาม IFAC ในปี 2012 (พ.ศ. 2555) (Henchokchichana, 2011) โดยการคัดเลือกจากบทความวิจัยและบทความวิชาการในการค้นหาคือ การแก้ไขงบการเงินย้อนหลัง (Restatement) การดำเนินคดี (Litigation) รายการคงค้างตามดุลยพินิจ (Discretionary accruals) ระยะเวลาที่ใช้ในการออกรายงานการสอบบัญชี (Audit report lag) การแสดงความเห็นของผู้สอบบัญชี (Audit opinion) เรื่องสำคัญในการตรวจสอบ (Key audit matters) การสอบทานโดยหน่วยงานกำกับดูแล (Regulatory review of audit firm) และการรับรู้ของตลาดต่อคุณภาพการสอบบัญชี (Market reputation of audit quality) เป็นตัวชี้วัดของคุณภาพการสอบบัญชีเชิงผลลัพธ์ของบทความ จากการคัดกรองตามเงื่อนไขดังกล่าว พบว่ามีบทความในระดับนานาชาติที่ผ่านเกณฑ์การสังเคราะห์จำนวน 19 บทความ สำหรับการศึกษาในบริบทของประเทศไทย คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสืบค้นผ่านฐานข้อมูล ThaiJO โดยใช้ชุดคำค้นหาเดียวกัน ซึ่งพบว่ามีบทความที่เข้าเงื่อนไขการสังเคราะห์จำนวน 19 บทความเช่นเดียวกัน แสดงในตารางที่ 1

■ ผลการวิจัย

จากการสังเคราะห์งานวิจัยในระดับนานาชาติและระดับประเทศไทยเกี่ยวกับตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีเชิงผลลัพธ์ พบว่าสามารถจัดกลุ่มตัวชี้วัดเชิงผลลัพธ์ถูกแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม 9 ตัวชี้วัด ดังต่อไปนี้

(1) ผลลัพธ์เชิงปฏิบัติ (Adverse outcomes) ประกอบด้วยตัวชี้วัด 2 ตัวชี้วัดได้แก่

- การแก้ไขงบการเงินย้อนหลัง
- การดำเนินคดี

(2) คุณภาพงบการเงิน (Financial report quality) ประกอบด้วยตัวชี้วัด 2 ตัวได้แก่

- รายการคงค้างตามดุลยพินิจ
- ความระมัดระวังทางการบัญชี

(3) รายงานผู้สอบบัญชี (Audit report) ประกอบด้วยตัวชี้วัด 3 ตัวได้แก่

- ระยะเวลาที่ใช้ในการออกรายงานการสอบบัญชี
- การแสดงความเห็นของผู้สอบบัญชี
- เรื่องสำคัญในการตรวจสอบ

(4) การสอบทานโดยหน่วยงานกำกับดูแล (Regulatory review of audit firm)

(5) การรับรู้ของตลาดต่อคุณภาพการสอบบัญชี (Market reputation of audit quality)

ทั้งนี้จากการสังเคราะห์เอกสารพบว่าในระดับสากลมีการใช้ตัวชี้วัดคุณภาพการตรวจสอบเชิงผลลัพธ์ที่นิยมใช้ในการศึกษา (1) การแก้ไขงบการเงินย้อนหลัง (2) รายการคงค้างตามดุลยพินิจ (3) ระยะเวลาที่ใช้ในการออกรายงานการสอบบัญชี (4) การแสดงความเห็นของผู้สอบบัญชี (5) เรื่องสำคัญในการตรวจสอบ และ (6) การรับรู้ของตลาดต่อคุณภาพการสอบบัญชี ทั้งนี้ตัวชี้วัดเชิงผลลัพธ์ที่ยังไม่มีการใช้ในการศึกษาคือ (1) การดำเนินคดี (2) ความระมัดระวังทางการบัญชี และ (3) การสอบทานโดยหน่วยงานกำกับดูแล ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการเลือกใช้ตัวชี้วัดในงานวิจัยไทยส่วนใหญ่ยังคงสอดคล้องกับแนวโน้มการศึกษาในต่างประเทศ ทั้งนี้สามารถสรุปว่าในบริบทของประเทศไทยและต่างประเทศมีการเลือกใช้ตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชี รวมถึงข้อดีและข้อจำกัดของแต่ละตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีเชิงผลลัพธ์อย่างละเอียด นอกจากนี้ สำหรับวิธีการวัดตัวชี้วัดส่วนใหญ่ เช่น การแก้ไขงบการเงินย้อนหลัง ระยะเวลาที่ใช้ในการออกรายงานการสอบบัญชี การแสดงความเห็นของผู้สอบบัญชี เรื่องสำคัญในการตรวจสอบ มีวิธีการวัดตัวชี้วัดที่คล้ายคลึงกัน ยกเว้น รายการคงค้างตามดุลยพินิจ ที่มีรูปแบบการคำนวณที่แตกต่างกันไปในแต่ละบทความโดยแบบจำลองการคำนวณค่ารายการคงค้างตามดุลยพินิจ คือ Jones (1991) Dechow et al. (1995) และ Kothari et al. (2005) แสดงในตารางที่ 2

จากตารางที่ 1 ในส่วนของความถี่ ถึงแม้จะมีการสังเคราะห์เนื้อหาจากบทความวิจัยในระดับนานาชาติ 19 ผลงาน และบริบทของประเทศไทย 19 ผลงาน โดยผลของการนับความถี่สะสมของตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีเชิงผลลัพธ์ในบริบทของงานวิจัยระดับนานาชาติมีการใช้ตัวชี้วัดเชิงผลลัพธ์ของคุณภาพการสอบบัญชี 36 ครั้ง และในบริบทของประเทศไทยมีการใช้ตัวชี้วัดเชิงผลลัพธ์ของคุณภาพการสอบบัญชี 24 ครั้ง แสดงให้เห็นว่าการใช้ตัวชี้วัดของคุณภาพการสอบบัญชีมักมีการใช้ตัวชี้วัดมากกว่า 1 ตัวชี้วัดควบคู่กันทั้งในหมวดหมู่เดียวกันหรือต่างหมวดหมู่ เพื่อให้ผลการศึกษามีความถี่สูงถึงคุณภาพการสอบบัญชีมากที่สุดจากมุมมองที่แตกต่างกันตามบริบทและขอบเขตงานวิจัย

ตารางที่ 1 สรุปตัวชี้วัดเชิงผลลัพธ์ของคุณภาพการสอบบัญชี ความถี่ รวมถึงข้อจำกัดของตัวชี้วัดคุณภาพการตรวจสอบเชิงผลลัพธ์

ลำดับ	ตัวชี้วัดเชิงผลลัพธ์	ผู้แต่งในประเทศไทย	ความถี่ (สะสม)	ผู้แต่งในต่างประเทศ	ความถี่ (สะสม)	ข้อดี	ข้อจำกัด
1	การแก้ไขงบการเงินย้อนหลัง	(Kitiwong et al., 2024; Kitiwong & Sarapaivanich, 2020)	2 (2)	(Abbott & Buslepp, 2021; Bratten et al., 2022; Callen et al., 2020; Cassell et al., 2016; Christensen et al., 2022; Ciconte et al., 2022; Duh et al., 2020; Eutsler, 2020; Khavis & Krishnan, 2021; Knechel & Sharma, 2012; Krishnamoorthy et al., 2023; Krishnan & Li, 2023; Pittman & Zhao, 2021)	12 (12)	- เป็นตัวชี้วัดที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม (Objective) เนื่องจากบ่งชี้โดยตรงว่ารายงานทางการเงินฉบับเดิมมีข้อผิดพลาดเกิดขึ้น (DeFond & Zhang, 2014)	- ไม่สามารถวัดคุณภาพในมิติที่ละเอียดอ่อน หรืออนุมาณถึงการบิดเบือนในระดับที่ไม่รุนแรงพอที่จะนำไปสู่การแก้ไขงบการเงินได้ (DeFond & Zhang, 2014) - การแก้ไขงบการเงินอาจไม่ได้เกิดจากข้อบกพร่องด้านคุณภาพการสอบบัญชีเสมอไป แต่อาจมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานการบัญชี และมีความล่าช้าในการตรวจพบและประกาศแก้ไข (Chen et al., 2008)
2	รายการคงค้างตามดุลยพินิจ	(Chaiwong et al., 2022; Kaewprapa et al., 2021; Krongboon & Dampitakse, 2022; Piyawiboon,	9 (11)	(Abbott & Buslepp, 2021; Bratten et al., 2022; Callen et al., 2020; Cassell et al., 2016; Christensen et al., 2022; Ciconte et	15 (27)	- มีความเชื่อมโยงกับลักษณะของคุณภาพการตรวจสอบเนื่องจากสะท้อนถึงความสามารถของผู้สอบบัญชีในการจำกัดการบริหารกำไร และสามารถวิเคราะห์ข้อมูลที่ซับซ้อนของข้อมูลที่แตกต่างกัน	- มีความอ่อนไหวต่อข้อผิดพลาดในการวัดผลซึ่งมักเกิดจากการกำหนดรูปแบบจำลองทางสถิติที่ไม่เหมาะสม

ลำดับ	ตัวชี้วัดเชิง ผลลัพธ์	ผู้แต่งในประเทศ ไทย	ความถี่ (สะสม)	ผู้แต่งในต่างประเทศ	ความถี่ (สะสม)	ข้อดี	ข้อจำกัด
		2015; Samakketkarnpol, 2019; Srisukont et al., 2020; Suksala & Chanaklang, 2019; Tammasaroach et al., 2024; Uthayapong & Janjarasjit, 2024)		al., 2022; Duh et al., 2020; Eutsler, 2020; Hossain et al., 2016; Huang et al., 2021; Khavis & Krishnan, 2021; Knechel & Sharma, 2012; Krishnamoorthy et al., 2023; Krishnan & Li, 2023; Lu et al., 2023)		หลายบริบทของกิจการได้ (DeFond & Zhang, 2014)	(DeFond & Zhang, 2014)
3	ระยะเวลาที่ใช้ ในการออก รายงานการ สอบบัญชี	(Nithibandanseree et al., 2019; Srisukont et al., 2020)	2 (13)	(Duh et al., 2020; Huang et al., 2021; Knechel & Sharma, 2012; Krishnan & Li, 2023; Sharma et al., 2017)	5 (32)	- เป็นตัวชี้วัดที่สะท้อนถึงความ ซับซ้อนของการดำเนินงานรายการ ทางบัญชี รวมถึงการควบคุม ภายใน และแสดงถึงความพยายาม ในการตรวจสอบ (Ashton et al., 1987; Knechel & Payne, 2001)	- ระยะเวลาที่ยาวนานที่ เกิดขึ้นนี้อาจเกิดจาก ปริมาณงานที่เพิ่มขึ้นจาก ช่วงเวลาที่ต้องทำงานพร้อม กันหลายกิจการ และความ ไม่เชี่ยวชาญของผู้สอบ (Abernathy et al., 2017)
4	การแสดงความ เห็นของผู้สอบบัญชี	(Bottares et al., 2018; Srikaew & Thunputtadom,	4 (17)	(Berglund et al., 2022; Hossain et al., 2016; Khavis & Krishnan,	4 (36)	- เป็นตัวชี้วัดที่มีนัยสำคัญจากผล การตรวจสอบ มีความเชื่อมโยงกับ	ผู้สอบบัญชีมักจะ ระมัดระวังเกินไปในการให้ ความคิดเห็นต่องบการเงิน

ลำดับ	ตัวชี้วัดเชิง ผลลัพธ์	ผู้แต่งในประเทศ ไทย	ความถี่ (สะสม)	ผู้แต่งในต่างประเทศ	ความถี่ (สะสม)	ข้อดี	ข้อจำกัด
		2019; Srisukont et al., 2020; Vichitsarawong & Sompong, 2015)		2021; Knechel & Sharma, 2012)		ผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจ (Francis, (Knechel & Vanstraelen, 2007)	
5	เรื่องสำคัญใน การตรวจสอบ	(Boonlert-U-Thai & Muttanachai, 2023; Kitiwong et al., 2024; Kitiwong & Sarapaivanich, 2020; Samakketkarnpol, 2019; Suttipun, 2021; Thanyawee & Orapan, 2020)	6 (23)	(Goh et al., 2024)	1 (37)	- เพิ่มคุณค่าในการสื่อสารของ รายงานผู้สอบบัญชี โดยการให้ ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับความเสี่ยง และความไม่แน่นอนของบริษัท (Boonlert-U-Thai & Muttanachai, 2023; Kitiwong & Sarapaivanich, 2020)	- ไม่มีรูปแบบที่เป็น มาตรฐานตายตัว เนื้อหาจึง ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจทาง วิชาชีพ (professional judgment) ของผู้สอบ บัญชี (Brasel et al., 2016)
6	ต้นทุนของ เงินทุน	(Srikaew & Thunputtadom, 2019)	1 (24)	-	0 (37)	- เป็นตัวชี้วัดที่มีความน่าเชื่อถือที่ สามารถคำนวณและวัดผลได้อย่าง เป็นรูปธรรม และสามารถวัดผลได้ ในจำนวนที่มาก สะท้อนถึง ผลประโยชน์สุทธิและต้นทุนของ คุณภาพการตรวจสอบ (DeFond & Zhang, 2014)	- เป็นตัวชี้วัดที่ได้รับอิทธิพล จากปัจจัยอื่น ๆ เป็นจำนวน มาก (DeFond & Zhang, 2014)

ตารางที่ 2 สรุปแบบจำลองในการคำนวณหารายการคงค้างตามดุลยพินิจ

แบบจำลองในการคำนวณหารายการคงค้างตามดุลยพินิจ (Discretionary accruals)			
รายการ/ผู้แต่ง	Jones (1991)	Dechow et al. (1995)	Kothari et al. (2005)
ความสามารถของแบบจำลองและการปรับปรุง	Jones Model เพื่อหาค่าคงค้างปกติ ซึ่งควบคุมผลกระทบจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ ที่มีต่อระดับของกำไรคงค้าง โดยใช้การเปลี่ยนแปลงในรายได้ และสินทรัพย์ถาวรรวมเป็นตัวแปร	Modified Jones Model เป็นการปรับปรุงแบบจำลองของ Jones (1991) เพื่อหารายการคงค้าง โดยที่มีการเพิ่มรายได้ ซึ่งอยู่ในดุลยพินิจ โดยมีการเพิ่มเป็นตัวแปรส่วนเปลี่ยนแปลงลูกหนี้สุทธิ	เป็นการปรับปรุง แบบจำลอง Jones (1991) และ Dechow et al. (1995) เพื่อหารายการคงค้าง ที่มีการเพิ่มเป็นตัวแปรผลตอบแทนจากสินทรัพย์
การศึกษาที่ใช้แบบจำลองในต่างประเทศ	(Abbott & Buslepp, 2021; Ciconte et al., 2022)	(Cassell et al., 2016; Huang et al., 2021; Krishnamoorthy et al., 2023; Krishnan & Li, 2023; Lu et al., 2023)	(Abbott & Buslepp, 2021; Bratten et al., 2022; Callen et al., 2020; Ciconte et al., 2022; Duh et al., 2020; Goh et al., 2024; Hossain et al., 2016; Knechel & Sharma, 2012)
การศึกษาที่ใช้แบบจำลองในประเทศไทย	-	(Chaiwong et al., 2022; Kaewprapa et al., 2021; Kitiwong et al., 2024; Krongboon & Dampitakse, 2022; Piyawiboon, 2015; Samakketkarnpol, 2019; Srisukont et al., 2020; Suksala & Chanaklang, 2019; Tammasaroch et al., 2024)	(Uthayapong & Janjarasjit, 2024)

จากตารางที่ 2 พบว่ารายการคงค้างตามดุลยพินิจ ที่มีรูปแบบการคำนวณเพื่อวัดคุณภาพงบการเงินจากผลงานของผู้สอบบัญชี ที่มีรูปแบบการคำนวณที่แตกต่างกัน แม้ว่าตัวชี้วัดดังกล่าวจะได้รับความนิยมในวงกว้างทั้งในระดับนานาชาติและประเทศไทย โดยงานวิจัยในระดับนานาชาตินิยมใช้แบบจำลองของ Kothari et al. (2005) เพื่อควบคุมอิทธิพลของผลประกอบการในการวัดคุณภาพกำไร อย่างไรก็ตามงานวิจัยในบริบทของประเทศไทยยังคงให้ความสำคัญกับแบบจำลองของ Dechow et al. (1995) เนื่องจากมีความเหมาะสมกับลักษณะของข้อมูลในตลาดทุนไทย และช่วยให้สามารถเปรียบเทียบผลการวิจัยกับวรรณกรรมในอดีตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการเลือกตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีเชิงผลลัพธ์นั้น ไม่เพียงแต่พิจารณาจากความทันสมัยของแบบจำลองเท่านั้น แต่ยังคงคำนึงถึงความสอดคล้องกับบริบทของสภาพแวดล้อมทางธุรกิจและคุณสมบัติของข้อมูลในแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญ

■ อภิปรายผล

ตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีเชิงผลลัพธ์และความแพร่หลายในการใช้งาน

จากการสังเคราะห์การศึกษาในระดับสากลพบว่าในการศึกษาเชิงประจักษ์ (Empirical research) ที่ศึกษามิติของคุณภาพการสอบบัญชี จากข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ผู้วิจัยมักใช้ตัวชี้วัดของคุณภาพการสอบบัญชีพร้อมกันมากกว่า 1 ตัวชี้วัด เนื่องจากต้องการวัดคุณภาพการสอบบัญชีจากมุมมองที่แตกต่างกันตามบริบทที่ผู้วิจัยต้องการค้นหา (DeFond & Zhang, 2014; Knechel et al., 2013; Knechel & Sharma, 2012) ซึ่งตัวชี้วัดที่ได้รับความนิยมในช่วงที่ผ่านมาคือ รายการคงค้างตามดุลยพินิจ ควบคู่กับการแก้ไขงบการเงินย้อนหลัง หรือตัวชี้วัดในมิติอื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น ค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี (Audit fee) การได้รับการตรวจสอบจากสำนักงานสอบบัญชีขนาดใหญ่ (Big 4) เป็นต้น ทั้งนี้ในการศึกษาต่างประเทศ ตัวชี้วัดรายการคงค้างตามดุลยพินิจนิยมเลือกในแบบจำลองของ Kothari et al. (2005) เนื่องจากมีการนำตัวแปรที่อยู่ในดุลยพินิจของผู้บริหารมาคำนวณร่วมด้วยอย่าง ผลตอบแทนจากสินทรัพย์ที่สามารถลดความคลาดเคลื่อน (Misspecification) จากกลุ่มตัวอย่างที่มีผลการดำเนินงานสุดโต่ง (Extreme performance)

สำหรับบริบทของประเทศไทยมีความคล้ายกับต่างประเทศโดยมีการใช้ตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีส่วนใหญ่มากกว่า 1 ตัวชี้วัดโดยตัวชี้วัดที่ได้รับความนิยมคือ รายการคงค้างตามดุลยพินิจ แต่มักใช้ร่วมกับตัวชี้วัดในมิติอื่น ๆ เช่น การได้รับการตรวจสอบจากสำนักงานสอบบัญชีขนาดใหญ่ ค่าบริการสอบบัญชี เป็นต้น การเลือกตัวชี้วัดรายการคงค้างตามดุลยพินิจนิยมเลือกในแบบจำลองของ Dechow et al. (1995) เนื่องจากมีการวัดรายการที่อยู่ในดุลยพินิจทั้งหมดของผู้บริหารที่ผิดปกติ หรือคุณภาพของงบการเงินจากกิจการ สำหรับประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศกลุ่มตลาดเกิดใหม่และมีการถือหุ้นแบบกระจุกตัว ทำให้ในบริบทของประเทศไทยต้องการการศึกษาในมุมมองของความเชื่อมั่นต่อรายงานทางการเงินแก่ผู้ใช้งบการเงิน และสะท้อนถึงประสิทธิภาพของระบบการกำกับดูแล และการควบคุมภายในของกิจการจากการปฏิบัติหน้าที่ของผู้สอบบัญชีในการตรวจจับ ป้องกัน และยับยั้งการตกแต่งบัญชีของฝ่ายบริหาร อีกทั้งรายการดังกล่าวเป็นค่าที่เกิดขึ้นจากผันแปรไปตามภาวะเศรษฐกิจและบริบทของแต่ละกิจการ โดยแบบจำลองนี้มักนำรายได้จากลูกหนี้การค้าหักออกจากการคำนวณค่ารายการคงค้างตามดุลยพินิจที่ผิดปกติ ซึ่งอาจก่อให้เกิดการตกแต่งผลการดำเนินงานจากรายการดังกล่าวได้ (Kaewprapa et al., 2021; Samakketkarnpol, 2019; Srisukont et al., 2020; Suksala & Chanaklang, 2019; Uthayapong & Janjarasjit, 2024) และหากวิเคราะห์แนวโน้มการศึกษาในบริบทของประเทศไทยจะเห็นได้ว่า เรื่องสำคัญในการตรวจสอบ ที่เป็นข้อกำหนดใหม่ที่เริ่มบังคับใช้ในปี พ.ศ. 2559 (ค.ศ. 2016) KAMs ช่วยแก้ไขข้อจำกัดของรายงานผู้สอบบัญชีแบบเดิมในการบ่งชี้ประเด็นที่มีความเสี่ยงจากผลการตรวจสอบในรอบระยะเวลาบัญชี พร้อมทั้งสะท้อนถึงความเสี่ยงสืบเนื่อง (Inherent Risk) ของการดำเนินธุรกิจ ลดความเสี่ยงที่ผู้สอบอาจถูกดำเนินคดีจากความบกพร่องในการปฏิบัติงาน และยังพบว่า สำนักงานสอบบัญชีขนาดใหญ่มีแนวโน้มที่จะเปิดเผยข้อมูลใน KAMs มากกว่าสำนักงานสอบบัญชีขนาดเล็ก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในวรรณกรรมที่พบว่าสำนักงานสอบบัญชีขนาดใหญ่ มักจะมีคุณภาพการสอบบัญชีที่สูง (Boonlert-U-Thai & Muttanachai, 2023; Kitiwong et al., 2024; Kitiwong & Sarapaivanich, 2020; Samakketkarnpol, 2019; Wuttichindanon & Panya, 2020)

ดังนั้นตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีเชิงผลลัพธ์แต่ละตัวมีทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนที่สำคัญแตกต่างกันไป จึงไม่สามารถสรุปได้ว่าตัวชี้วัดใดเป็นตัวชี้วัดที่ดีที่สุดเพียงหนึ่งในบริบทของประเทศไทย ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ DeFond & Zhang (2014) และ Knechel et al. (2013) ซึ่งให้ข้อสังเกตว่าตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีแต่ละตัวล้วนมีข้อจำกัดเฉพาะตัว ดังนั้นการศึกษาวิจัยจึงควรใช้ตัวชี้วัดหลายตัวร่วมกันเพื่อให้ได้ภาพรวมของคุณภาพการสอบบัญชีที่ชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

แนวทางการวิจัยในอนาคต

ตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีเชิงผลลัพธ์ที่โดดเด่นคือรายการคงค้างตามดุลยพินิจ ที่มีแบบจำลองในการคำนวณค่ารายการคงค้างหลากหลายแบบ ที่ผู้ศึกษาต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับบริบทของสภาพแวดล้อมทางธุรกิจและคุณสมบัติของข้อมูลเป็นสำคัญ และตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีเชิงผลลัพธ์ที่น่าสนใจคือการศึกษาเชิงลึกในประเด็นของเรื่องสำคัญในการตรวจสอบ ถือเป็นมิติใหม่ให้กับงานวิจัยด้านคุณภาพการสอบบัญชี เนื่องจาก KAMs ไม่ได้เป็นเพียงการปฏิบัติตามข้อกำหนด แต่ยังสามารถสะท้อนถึงความพยายาม การใช้ดุลยพินิจทางวิชาชีพ และความโปร่งใสของผู้สอบบัญชีได้อีกด้วย อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมในปัจจุบันยังคงชี้ให้เห็นช่องว่าง (Research gaps) ที่สำคัญ Boonlert-U-Thai & Muttanachai (2023); Kitiwong & Sarapaivanich (2020) ดังต่อไปนี้

(1) ยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนว่า KAMs เป็นตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีที่มีประสิทธิภาพเพียงใด อีกทั้งงานวิจัยส่วนใหญ่ยังคงเป็นการศึกษาเชิงปริมาณ จึงควรมีการศึกษาในเชิงคุณภาพเพิ่มเติม เพื่อทำความเข้าใจถึงเหตุผลและปัจจัยเบื้องหลังที่ผู้สอบบัญชีใช้ในการพิจารณาเลือกและรายงาน KAMs ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจกระบวนการใช้ดุลยพินิจของผู้สอบบัญชีได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

(2) ยังไม่ครอบคลุมทุกบริบทของตลาดทุนไทย อาจมีการขยายขอบเขตไปยังตลาดหลักทรัพย์ เอ็ม เอ ไอ (Market for Alternative Investment: MAI) ซึ่งเป็นตลาดสำหรับธุรกิจขนาดกลางลงมา เพื่อให้ได้ภาพสะท้อนที่สมบูรณ์และครอบคลุมบริบทของตลาดทุนประเทศไทยโดยรวม

นอกจากนี้การศึกษารับรู้ของตลาดต่อคุณภาพการสอบบัญชียังมีจำนวนจำกัดทั้งจำนวนการศึกษาและข้อจำกัดของตัวชี้วัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชี เช่น ต้นทุนของเงินทุน (Cost of capital) และการเปลี่ยนแปลงส่วนแบ่งการตลาด (Change in market share) ซึ่งยังคงเป็นประเด็นที่น่าสนใจสำหรับการวิจัยในอนาคต

การศึกษาช่องว่างเหล่านี้ จะช่วยเติมเต็มช่องว่างทางวรรณกรรมด้านการศึกษาคูณภาพการสอบบัญชีจากตัวชี้วัดเชิงผลลัพธ์ที่นำไปสู่ภาพรวมของคุณภาพการสอบบัญชีที่ชัดเจนยิ่งขึ้นรวมถึงยกระดับงานสอบบัญชีสำหรับบริบทประเทศไทย อีกทั้งยังเน้นย้ำถึงการประยุกต์ใช้และข้อจำกัดของตัวชี้วัดคุณภาพการสอบบัญชีเชิงผลลัพธ์ และเพื่อทำความเข้าใจตัวชี้วัดที่ตลาดทุนและหน่วยงานกำกับดูแลอาจใช้ในการประเมินคุณภาพการตรวจสอบของบริษัท ซึ่งจะช่วยทั้งในด้านการคัดเลือกผู้สอบบัญชี และการกำกับดูแลการทำงานของฝ่ายบริหารในการปรับปรุงระบบการควบคุมภายในให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และผู้สอบบัญชีที่จะใช้ในการวางแผนการตรวจสอบบริษัทให้มีประสิทธิภาพสูงสุด รวมถึงนักลงทุนที่สามารถประเมินคุณภาพการสอบบัญชี คุณภาพของงบการเงิน และข้อมูลที่ผู้สอบบัญชีส่งสัญญาณที่สำคัญไปยังนักลงทุน ซึ่งสามารถช่วยในการตัดสินใจในการลงทุนได้ดียิ่งขึ้น

■ References

- Abbott, L. J., & Buslepp, W. L. (2021). The Impact of the PCAOB Triennial Inspection Process on Inspection Year and Non-Inspection Year Audits. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 40(2), 1–21. <https://doi.org/10.2308/AJPT-18-150>
- Abernathy, J. L., Barnes, M., Stefaniak, C., & Weisbarth, A. (2017). An international perspective on audit report lag: A synthesis of the literature and opportunities for future research. *International Journal of Auditing*, 21(1), 100–127. <https://doi.org/10.1111/ijau.12083>
- Adrian, C., & Wright, S. (2020). Perceptions of shareholders and directors on corporate governance: What we learn about director primacy. *Accounting & Finance*, 60(S1), 1209–1236. <https://doi.org/10.1111/acfi.12418>
- Ashton, R. H., Willingham, J. J., & Elliott, R. K. (1987). An empirical analysis of audit delay. *Journal of Accounting Research*, 25(2), 275–292. <https://doi.org/10.2307/2491018>
- Berglund, N. R., Draeger, M., & Sterin, M. (2022). Management’s Undue Influence over Audit Committee Members: Evidence from Auditor Reporting and Opinion Shopping. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 41(1), 49–74. <https://doi.org/10.2308/AJPT-2020-054>
- Boonlert-U-Thai, K., & Muttanachai, S. (2023). Influence of external and internal auditors on key audit matters (KAMs) reporting in Thailand. *Cogent Business & Management*, 10(3), Article 2256084. <https://doi.org/10.1080/23311975.2023.2256084>
- Bottares, J., Ekasingh, E., & Sarapaivanich, N. (2018). Relationship between Auditor Reports and Earnings Quality of Companies Listed on The Stock Exchange of Thailand. *Journal of Accountancy and Management*, 10(4), 183–197
- Brasel, K., Doxey, M., Grenier, J., & Reffett, A. (2016). Risk disclosure preceding negative outcomes: The effects of reporting critical audit matters on judgments of auditor liability. *The Accounting Review*, 91(5), 1345–1362. <https://doi.org/10.2308/accr-51380>
- Bratten, B., Causholli, M., & Sulcaj, V. (2022). Overseeing the External Audit Function: Evidence from Audit Committees’ Reported Activities. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 41(4), 1–31. <https://doi.org/10.2308/AJPT-2020-106>
- Callen, J. L., Fang, X., Xin, B., & Zhang, W. (2020). Capital Market Consequences of Audit Office Size: Evidence from Stock Price Crash Risk. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 39(2), 1–26. <https://doi.org/10.2308/ajpt-18-015>
- Cassell, C. A., Myers, L. A., Seidel, T. A., & Zhou, J. (2016). The Effect of Lame Duck Auditors on Management Discretion: An Empirical Analysis. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 35(3), 51–73. <https://doi.org/10.2308/ajpt-51378>

- Chaiwong, D., Saramath, P., & Tansunpong, S. (2022). The Effect of Audit Quality on the Relationship between Internal Control and Financial Reporting Quality of Listed Companies on the Stock Exchange of Thailand. *Maejo Business Review*, 4(2), 85–108.
- Chang, X., Dasgupta, S., & Hilary, G. (2009). The Effect of Auditor Quality on Financing Decisions. *The Accounting Review*, 84(4). <https://doi.org/10.2308/accr.2009.84.4.1085>
- Chen, C., Lin, C., & Lin, Y. (2008). Audit partner tenure, audit firm tenure, and discretionary accruals: Does long auditor tenure impair earnings quality? *Contemporary Accounting Research*, 25(2), 415–445. <https://doi.org/10.1506/car.25.2.5>
- Christensen, B. E., Newton, N. J., & Wilkins, M. S. (2022). The PCAOB Inspection Process: A Client-Level Analysis of a Large Firm’s Experience. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 41(4), 33–56. <https://doi.org/10.2308/AJPT-2020-143>
- Ciconte, W., Knechel, W. R., & Mayberry, M. A. (2022). Investments in Auditor-Provided Non-Audit Services and Future Operating Performance. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 41(2), 141–146. <https://doi.org/10.2308/AJPT-19-050>
- DeAngelo, L. E. (1981). Auditor size and audit quality. *Journal of Accounting and Economics*, 3(3), 183–199. [https://doi.org/10.1016/0165-4101\(81\)90002-1](https://doi.org/10.1016/0165-4101(81)90002-1)
- Dechow, P. M., Sloan, R. G., & Sweeney, A. P. (1995). Detecting earnings management. *The Accounting Review*, 70(2), 193–225.
- DeFond, M., & Zhang, J. (2014). A review of archival auditing research. *Journal of Accounting and Economics*, 58(2–3), 275–326. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2014.09.002>
- Duh, R.-R., Knechel, W. R., & Lin, C.-C. (2020). The Effects of Audit Firms’ Knowledge Sharing on Audit Quality and Efficiency. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 39(2), 51–79. <https://doi.org/10.2308/ajpt-52597>
- Eutsler, J. (2020). Risky Business: Assessing the Generalizability of the PCAOB’s Risk-Based Inspection Reports for Annually Inspected Audit Firms. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 39(2), 117–138. <https://doi.org/10.2308/ajpt-18-122>
- Francis, J. R. (2011). A Framework for Understanding and Researching Audit Quality. *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*, 30(2), 125–152. <https://doi.org/10.2308/ajpt-50006>
- Goh, B. W., Lee, J., & Wang, M. (2024). Informativeness of Key Audit Matters Evidence from China. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 43(3), 139–164. <https://doi.org/10.2308/AJPT-2020-099>
- Guizani, M., & Abdalkrim, G. (2021). Ownership structure and audit quality: The mediating effect of board independence. *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*, 21(5), 754–774. <https://doi.org/10.1108/cg-12-2019-0369>

- Henchokkchichana, N. (2011). What is the framework of Thai accounting professions? *Journal of Accounting Profession*, 7(18), 75–83.
- Hossain, S., Monroe, G. S., Wilson, M., & Jubb, C. (2016). The effect of networked clients' economic importance on audit quality. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 35(4), 79–103. <https://doi.org/10.2308/ajpt-51451>
- Huang, T.-C., Chen, C., Kaplan, S. E., & Lin, Y.-H. (2021). Audit Partners' Co-Working Experience and Audit Outcomes. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 40(2), 133–160. <https://doi.org/10.2308/AJPT-18-163>
- International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). (2014). *A framework for audit quality: Key elements that create an environment for audit quality*. Retrieved from. Retrieved from https://www.ifac.org/_flysystem/azure-private/publications/files/A-Framework-for-Audit-Quality-Key-Elements-that-Crete-an-Environment-for-Audit-Quality-2.pdf
- International Federation of Accountants (IFAC). (2010). *Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, And Related Services Pronouncements*. <https://doi.org/Retrieved%2520from%2520https://www.irba.co.za/upload/2010-handbook-part-1-Auditing-Standards.pdf>
- Jones, J. J. (1991). Jones, J. J. (1991). Earnings management during import relief investigations. *Journal of Accounting Research*, 29(2), 193–228. <https://doi.org/10.2307/2491047>
- Kaewprapa, K., Moonmuang, K., & Jaturat, M. (2021). The Relationship of Key Audit Matters in an Auditor's Report and Earnings Quality of Listed Companies in the Stock Exchange of Thailand in the SET100 Index. *Journal of Accountancy and Management*, 13(3), 137–153.
- Kalita, N., & Tiwari, R. K. (2023). Audit Quality Review: An Analysis Projecting the Past, Present, and Future. *Scientific Annals of Economics and Business*, 70(3), 353–377. <https://doi.org/10.47743/saeb-2023-0032>
- Kang, Y., Ma, Y., & Wang, F. (2025). How regulatory penalties mitigate financial fraud contagion within director networks: The mediating effect of auditors and independent directors. *Kybernetes*. <https://doi.org/10.1108/K-06-2024-1572>
- Khavis, J. A., & Krishnan, J. (2021). Employee Satisfaction and Work-Life Balance in Accounting Firms and Audit Quality. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 40(2), 161–192. <https://doi.org/10.2308/AJPT-18-029>
- Kitiwong, W., Ekasingh, E., & Sarapaivanich, N. (2024). The new audit report with key audit matters: Lessons from Thailand's first implementation. *Accounting & Finance*, 64(2), 1769–1803. <https://doi.org/10.1111/acfi.13199>

- Kitiwong, W., & Sarapaivanich, N. (2020). Consequences of the implementation of expanded audit reports with key audit matters (KAMs) on audit quality. *Managerial Auditing Journal*, 35(8), 1095–1119. <https://doi.org/10.1108/maj-09-2019-2410>
- Knechel, W. R., Krishnan, G. V., Pevzner, M., Shefchik, L. B., & Velury, U. K. (2013). Audit Quality: Insights from the Academic Literature. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 32(1), 385–421. <https://doi.org/10.2308/ajpt-50350>
- Knechel, W. R., & Payne, J. L. (2001). Additional evidence on audit report lag. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 20(1), 137–146.
- Knechel, W. R., & Sharma, D. S. (2012). Auditor-Provided Nonaudit Services and Audit Effectiveness and Efficiency: Evidence from Pre- and Post-SOX Audit Report Lags. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 31(4), 85–114. <https://doi.org/10.2308/ajpt-10298>
- Knechel, W. R., & Vanstraelen, A. (2007). The relationship between auditor tenure and audit quality implied by going concern opinions. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 26(1), 113–131.
- Kothari, S. P., Leone, A. J., & Wasley, C. E. (2005). Performance Matched Discretionary Accrual Measures. *Journal of Accounting and Economics*, 39(1), 163–167. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2004.11.002>
- Krishnamoorthy, G., Bruynseels, L., De Groote, S., Wright, A. M., & Van Peteghem, M. (2023). The Accounting Financial Expertise of the Audit Committee Chair and Oversight Effectiveness. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 42(1), 75–100. <https://doi.org/10.2308/AJPT-19-088>
- Krishnan, J., & Li, M. (2023). Are Referred-To Auditors Associated with Lower Audit Quality and Efficiency? *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 42(1), 101–124. <https://doi.org/10.2308/AJPT-18-141>
- Krongboon, W., & Dampitakse, K. (2022). Audit quality, Debt ratios and Cash Flow from Operating Activities affecting on earnings management of listed companies on The Stock Exchange of Thailand. *INTERDISCIPLINARY SOCIAL SCIENCES AND COMMUNICATION JOURNAL*, 5(3), 86–96.
- Leuz, C., Nanda, D., & Wysocki, P. D. (2003). Earnings management and investor protection: An international comparison. *Journal of Financial Economics*, 69(3), 505–527. [https://doi.org/10.1016/S0304-405X\(03\)00121-1](https://doi.org/10.1016/S0304-405X(03)00121-1)
- Lu, M., Simnett, R., & Zhou, S. (2023). Using the Same Provider for Financial Statement Audit and Assurance of Extended External Reports: Choices and Consequences. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 42(1), 125–21. <https://doi.org/10.2308/AJPT-19-080>
- Marie L’Huillier, B. (2014). What does “corporate governance” actually mean? *Corporate Governance*, 14(3), 300–319. <https://doi.org/10.1108/CG-10-2012-0073>

- Montenegro, T. M., & Brás, F. A. B. (2018). A Review of the Concept and Measures of Audit Quality across Three Decades of Research. *International Journal of Accounting, Auditing and Performance Evaluation*, 14(2–3), 183–253. <https://doi.org/10.1504/IJAAPE.2018.091063>
- Nelson, M. W. (2009). A Model and Literature Review of Professional Skepticism in Auditing. *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*, 28(2), 1–34. <https://doi.org/10.2308/aud.2009.28.2.1>
- Nithibandanseree, P., Ekasingh, E., & Saraphaiwanich, N. (2019). The Moderating Role of Type of Audit Firm on the Relationship between Good Corporate Governance and Audit Report Lag of Companies Listed on The Stock Exchange of Thailand. *WMS Journal of Management*, 8(3), 22–36.
- Peecher, M. E., & Piercey, M. D. (2008). Judging audit quality in light of adverse outcomes: Evidence of outcome bias and reverse outcome bias. *Contemporary Accounting Research*, 25(1), 243–274. <https://doi.org/10.1506/car.25.1.10>
- Pittman, J. A., & Zhao, Y. (2021). Auditor Responses to and Prevention of Non-Income-Increasing Misreporting: Evidence from Audit Fees and Restatements. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 40(3), 127–153. <https://doi.org/10.2308/AJPT-18-115>
- Piyawiboon, C. (2015). Audit quality, effectiveness of board audit committee and earning quality. *Review of Integrative Business and Economics Research*, 4(2), 366–377.
- Salehi, M., Fakhri Mahmoudi, M. R., & Daemi Gah, A. (2019). A meta-analysis approach for determinants of effective factors on audit quality: Evidence from emerging market. *Journal of Accounting in Emerging Economies*, 9(2), 287–312. <https://doi.org/10.1108/JAEE-03-2018-0025>
- Samakketkarnpol, S. (2019). Key Audit Matters, Audit Quality and Earnings Management of Initial Public Offerings In The Stock Exchange of Thailand. *SUTHIPARITHAT JOURNAL*, 33(108), 210–225.
- Sharma, D. S., Tanyi, P. N., & Litt, B. A. (2017). Costs of Mandatory Periodic Audit Partner Rotation: Evidence from Audit Fees and Audit Timeliness. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 79–103(36), 1. <https://doi.org/10.2308/ajpt-51515>
- Srikaew, B., & Thunputtadom, P. (2019). The Relationship between Audit Quality and Cost of Capital in Stock Exchange of Thailand. *Journal of Accountancy and Management*, 11(3), 14–28.
- Srisukont, S., Petchchedchoo, P., Kumsuprom, S., & Nonthaleerak, P. (2020). The Impact of Audit Environments On Audit Quality Of Thai Listed Firms: CLMV Index. *SUTHIPARITHAT JOURNAL*, 34(111), 223–242.
- Suksala, K., & Chanaklang, A. (2019). The Relationship between Audit Industry Specialization and Audit Quality of Complex and Non-Complex Industries: Case Study of Listed Company in the Stock Exchange of Thailand. *KKBS JOURNAL of Business Administration and Accountancy*, 3(2), 37–54.

- Suttipun, M. (2021). Impact of key audit matters (KAMs) reporting on audit quality: Evidence from Thailand. *Journal of Applied Accounting Research*, 22(5), 869–882. <https://doi.org/10.1108/jaar-10-2020-0210>
- Tammasaroach, M., Kulroop, D., & Pongpanpattana, J. (2024). The Relationship between Audit Quality on Firms' Market Value of Thai Listed Companies SET 100 Group. *The Journal of Accounting Review Chiang Rai Rajabhat University*, 9(1), 212–226.
- Thailand Federation of Accounting Professions (TFAP). (2014). Audit Quality Focus. *FAP Newsletter No.18*. Retrieved from <https://www.tfap.or.th/upload/9414/Og69Ha0Hko.pdf>
- Thanyawee, P., & Orapan, Y. (2020). Key audit matter and auditor liability: Evidence from auditor evaluators in Thailand. *Journal of Applied Accounting Research*, 21(4), 741–762. <https://doi.org/10.1108/JAAR-10-2019-0147>
- Uthayapong, T., & Janjarasjit, S. (2024). The Relationship between Board Composition and Audit Quality: A Case Study of Thai Listed Companies. *Journal of Humanities and Social Sciences Nakhon Phanom University*, 14(1), 18–33.
- Vichitsarawong, T., & Sompong, P. (2015). Do audit opinions reflect earnings persistence? *Managerial Auditing Journal*, 30(3), 244–276. <https://doi.org/10.1108/MAJ-12-2013-0973>
- Wuttichindanon, S., & Panya, I. (2020). Determining factors of key audit matter disclosure in Thailand. *Pacific Accounting Review*, 32(4), 563–584. <https://doi.org/10.1108/PAR-01-2020-0004>

สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์
Federation of Accounting Professions
Under The Royal Patronage of His Majesty the King

เลขที่ 133 ถนนสุขุมวิท 21 (อโศกมนตรี) แขวงคลองเตยเหนือ
เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110
โทรศัพท์ 02 685 2500 โทรสาร 02 685 2501

 <http://www.tfac.or.th>

 www.facebook.com/tfac.family

 tfac@tfac.or.th

 LINE@ @TFAC.Family